

Людзьмі звацца! —
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць з 1932 г.

ШТОТЫДНІВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Пятніца, 28 снежня 1990 г № 52 (3566) ● Цана 10 кап.

НЕ ТУТЭЙШЫМІ— НАРОДАМ БЫЦЬ!

1991-ы.
Гляджу на тоўсты, яшчэ нечакана стосік пераніднага календара на будучы год, бачу гэтую, яшчэ нязвычайную для вока дату, і нечакана прыгадваю іншую, вельмі падобную на яе па абрысах: 1961-ы. Тым годам я, нядаўні выпускнік журфака БДУ, прыйшоў у «ЛІМ». Значыць, будучы год для мяне — юбілейны: трыццаць гадоў у «ЛІМ». А самому «ЛІМу» праз год, у лютым 1992-га, — 60. Выходзіць, з шасцідзесяці лімаўскіх гадоў апошнія трыццаць — і мае гады.

Розныя яны былі ў біяграфіі штотыднёвіка. Звездаў ён і ўзлёт (у 60-ыя гады, калі рэдактарам быў Н. Пашкевіч), і спад (у 70-ыя, калі яго ўзначальваў Хв. Жычка), і ажыўленне (з канца 70-ых — пачатку 80-ых, калі штотыднёвік рэдагавалі А. Асіпенка і А. Жук). Спраўднае ж прызнанне чытачоў, вядомасць і аўтарытэтнасць (што засведчыў і няведомы раней рост тыражу) «ЛІМ» набыў з прыходам на пасаду галоўнага рэдактара А. Вярцінскага. Паспрыяла гэтаму, безумоўна, і тая акалічнасць, што ягоны прыход супаў з пачаткам перабудовы ў краіне, з пашырэннем галаснасці, дэмакратызацыі ўсіх бакоў нашага жыцця.

Ажыўліліся, сталі больш надзейнымі публіцыстычныя старонкі штотыднёвіка. «ЛІМ» ці не першым сярод рэспубліканскіх выданняў на поўны голас загаварыў пра ганебнае становішча роднай мовы, пра паўсюдную ліквідацыю беларускай школы, бяготны стан нашай культуры, разгул нацыянальнага нігілізму, а найперш — пра неабходнасць і непазбежнасць духоўнага адраджэння нашага народа.

Зварот да набалелых, вострых пытанняў грамадска-палітычнага і культурна-мастацкага жыцця Беларусі знайшоў водгук у чытачоў. У рэдакцыю пайшлі лісты. Яны займалі ўсё большую плошчу на старонках штотыднёвіка, давалі штуршок і накірунак пошукам супрацоўнікаў, падказвалі тэмы і праблемы, рабіліся грунтам новых цікавых публікацый...

Але — стоп! Здаецца, згодна пра 1961-ы завяла мяне не туды. Я ж зусім не хацеў займацца справаздачнасцю, ці спявацца. А тым больш рапартаваць. Нават у гэтыя перадавагоднія дні падстаў для бадзёрых рапартаў няма. «Наша планета не ў парадку», — гаварыў Дэюрэнмат. Асабліва ж — наша

краіна. Мала, вельмі мала ў ёй парадку. У Беларусі — таксама. Куды ні кінь — усюды клін. Крызіс ці не ўсеагульны. Найбольш балючы і небяспечны — крызіс духоўны. У наступ — адкрыты, несутрымны, нахабны — рушыў мешчанін, абывацель. Яго драпежныя, хамскія, лёкайскае законы святкуюць перамогу не толькі на рынках і барахолках. Абывацель, не сустрэкаючы належнага супраціўлення, сцвярджае свой дыктат і ў мастацтве, культуры. Ягоныя сцягі — пошласць, амаральнасць, распушта. «Дазволена ўсё, што не забаронена!» — крычыць ён. Аднак ці лёгка пераносіць гэта са сферы эканомікі, скажам, у сферу палітыкі, культуры, мастацтва, маралі, духоўнасці?

У нас жа, на Беларусі, усё гэта набывае асабліва пагрозлівы, нават трагічны характар, бо накладваецца на нульвы, можна сказаць, узровень нацыянальнай свядомасці. Праз зазілле шматгадовай палітыкі «зліцця» і стварэння «новай гістарычнай супольнасці» з цяжкасцю прабіваюцца парасткі абуджэння.

Тым не менш, летаргія мінаецца. Нашы чытачы і аўтары адзінадушна пішуць, што сёння нам дадзены апошні шанец на выратаванне, на тое, каб пазбыцца нарэшце цанзу тутэйшых і стаць народам, нацыяй. І ў гэтым кірунку — глаўны большак лімаўскіх клопатаў і турбот, што занатавана і ў рэгістрацыйным пасведчанні штотыднёвіка. Там, у графе «Мэты і задачы выдання», запісана: «Садзейнічанне нацыянальна-культурнаму адраджэнню, дэмакратычнаму абнаўленню грамадства; асвятленне грамадска-палітычных і літаратурна-мастацкіх падзей рэспублікі». Дзеля гэтых мэт і задач «ЛІМ» — газета творчай інтэлігенцыі Беларусі, якая будзе ў наступным годзе пазначана пры назве штотыднёвіка — будзе нястомна спрыяць таму, каб гуртаваліся і з'ядноўваліся ўсе здаровыя, канструктыўныя, жыццядайныя сілы грамадства.

Чытаю чарговую рэдакцыйную пошту. Аўтар аднаго з лістоў піша: «Цяжка беларусам вяртацца да сваіх каранёў, да бацькоўскіх вытокаў. Мне ў гэтым памог найперш «ЛІМ»... Такія чытацкія лісты падтрымліваюць наш творчы настрой і жаданне працаваць».

У новы год — з новымі надзеямі!

Мікола Гіль.

У Н О В Ы Й Г О Д —
З Н О В Ы М І
Н А Д З Е Я М І !

НЕЗВЫЧАЙНЫ ГОД

Надыходзіць незвычайны год. Яго лічбавае напісанне чытаецца злева направа і справа налева. Можна, і мы самі ў нашым ашаломяльным, затлумленым грамадстве выплываемся, вылузаемца з неразбярліх і ўпэўнімся, як нам лічыць, чытаць, пісаць, гаварыць, слухаць і разумець адзін аднаго, дый, нарэшце, з чаго пачынаць парадак і лад у жыцці з першага ж навагодняга дня.

Наша газета, пэўна ж, у ліку многіх іншых напярэдняга і мяне скажаць некалькі слоў яе чытачам. Даўні чытач і зрэдку, гады ў рады — аўтар, мушу дадаць, што добрай сяброўскай зайдрацю зайдрацю яе рэдактарам, якім новы час, новая эпоха ўпершыню так прасвятлілі гістарычны далагляд, даўшы магчымасць уздыхнуць калі не зусім, не адразу на поўную грудзіну, то ўсё ж адчуць, што дыхаць сталася вальней.

Я не наладжваюся з першых слоў на падобны настрой, каб не вымушаў міжвольны ўспамін, што сорак год таму назад і я ж меў непасрэднае дачыненне да нашай газеты, быўшы чалавек дзесяцігоддзе яе рэдактарам. Прыгадваю яе калектыў: П. Панчанка, А. Бачыла, Б. Бур'ян, К. Губарэвіч, Я. Казека, Н. Кіслік, А. Кулакоўскі, В. Палтаран, Р. Шкраба, не называючы аўтараў — іх дзесяткі і сотні. Сіла, скажу вам, не малая. А што яна магла, калі не было аніякай грамадскай думкі? Поўнае і адзінае права на думку, да таго ж самую прымітыўную, на ўзроўні яе выражнікаў і заканадаўцаў, ведаецца, належала каму, якім цэнтрам і інстанцыям. Але да гонару асобных нашых неардынарных аўтараў на старонкі газеты ўсё ж прабіваўся то свежы навука грамадскага настрою ў верхах Панчанкі, то іншы, чым кананізаваны абшчэарска-бяздарскімі ярлыкамі, падыход да гістарычных ацэнак творчасці Алеся Гаруна або газеты «Наша Ніва». Кожнае новае слова, інакшы погляд, самастойная думка, вядома ж, не міналі пільнай увагі не толькі цензуры, але, галоўным чынам, ідэалагічнага дэпартаменту.

Па тагачаснай звычцы, рэдактары газет з самага ранку ішлі не ў свае рэдакцыі, а ў прыёмныя сваіх ідэйных куратараў, дзе чакалі дырэктывы і ўказанні, перадаючы іх адгэтуль па тэлефоне сваім падначаленым. Можна, таму, што наша газета не вызначалася аператыўнасцю, яе рэдактару неабавязкова было праціраць штаны ў саноўных прыёмных. Затое ў дні выхаду ўсю ноч і аж да раніцы мусіў ён сядзець у друкарні і, акрамя карэктараў і дзяжурнага, вычытваць кожны радок, а галоўнае і самае неспадзяванае, каб хто з наборшчыкаў або вярстальшчыкаў знянацку, сам таго баючыся, не пярнуў шылам у партрэт генералісімуса ва ўсёй яго параднай шыкоўнасці, без якога не абыходзіўся ніводзін нумар. Аднак не толькі вялікі страх перад мундзірам генералісімуса, але і не меншы і за кожнае слова, за кожны сказ у газеце не даваў спакою нашым высокаідэйным шэфам. Нездарма адразу ж па выхадзе ў свет, газета так пільна вычытвалася і добраахвотнымі аглядальнікамі, і ў прыёмных, і ў кабінетах. Бывала, уся спярэжчаная, пакарэсленая размашчымі то чырвонымі, то сінімі алоўкамі, яна не раз выклікала «высокі» гней і абурэнне, пакуль, нарэшце, вашаму пакаронаму слуге, прыпомніўшы і спробу рэабілітаваць «Нашу Ніву» і творчасць Гаруна, не далі па шапцы, а ўсю рэдакцыю разагналі.

Зразумейце маю ўцеху цяпер, на парозе свайго васьмідзесяцігоддзя, чаму з такой цікавасцю я беру ў рукі кожны нумар нашага штотыднёвіка. Яго новы рэдактар і большасць супрацоўнікаў і аўтараў па ўзросце мае дзеці і ўнукі. Але было б няпраўдай сказаць ім: «Здравствуй, племя, младае, незнакамае!» Ад усяе душы я радуся, што племя гэтае даўно жаданае і доўгачаканае, пакліканае самай гісторыяй і няўхільнай логікай развіцця бурных падзей напрыканцы дваццатага веку.

Не будзем запябгаць далёка, неўзабаве, але ўжо ў новым тысячагоддзі зноў паўтोरшыцца супадзенне гадавых лічбаў: 2002. Спадзяюся, што за наступныя адзінаццаць год у нашым новым грамадстве, у яго парламентах

і асабліва ў беларускім, Бог дасць, паменшае «правых», а пабольшае «левых». Успомніце, якія бурныя страсты кіпелі ў заканадаўчых вярхах, дзе вырашалася не абы-што, а лёс самой зямлі — перадаць яе хоць частачку ва ўласнасць селяніну? О, як зашумелі, як загулі сучасныя феадалы: — ні на цалю, ні на корх не адступімся! «Владеть землей имеем право, а паразиты — никогда!» Аднак дарэчы спытацца: а хто ж «владел» болей сямідзесяці год? Прэтэндэнты на далейшую феадальную манополію, адкінуўшы толькі што дэклараваныя агульналюдскія каштоўнасці, зноў хапіліся за выратоўчыя класавыя фетышы, прыстрашыўшы ўсіх нас пагалоўным немінучым голадам. Але ж ні адно пакаленне беларускіх сялян за ўсю гісторыю наўрад ці помніць, каб чалавек, жывучы на зямлі, канаў з голаду. Не ўродзіць азіміна — выручыць ярына, падвядзе ярына — уратуе бульба. Ніколі гаспадар зямлі не ішоў з торбаю на людзях. Сама зямля не даравала б яму жабраства. І наш час няўмольна ідзе накінавай яму дарогай, не звважаючы на агрэсіўную актывізацыю ўсіх кансерватыўных сіл.

Думаецца, вельмі дакладна выбрала газета сваім дэвізам завет незабывага Янкі Купалы: «Людзям звацца!», скіраваўшы яго на ідэю аднаўлення і адраджэння нацыянальнай годнасці народа, яго гістарычнай памяці, культурнай спадчыны, гуртавання творчай інтэлігенцыі вакол неадкладных жыццёвых клопатаў сучаснасці.

Не магу не зазначыць, на жаль, і няхай, магчыма, гэта будзе маё асабістае ўражанне, што падчас да прапаганды адраджэння нацыянальнай культуры зашлішы актыўна прылучаюцца энтузіясты — самі вельмі малой культуры, рэкламуючы сваю дзейнасць на прымітыўным саматужным узроўні, выдаючы ў якасці ўзораў народнага мастацтва імітацыйны суратат і псеўдамастацтва. Падобных падробак, з-за якіх бывае да болю крыўдна і сорамна, не пазбаўлена наша астрада і нярэдка нават тэлевізійны экран, паказваючы так званыя вечарыны, на якіх мусіць нас пацяшаць мае дарогі равеннікі — дзяды і прадаеды, бабкі і прабабкі. Вось якія ў сваёй большасці рэзервы самадзейнасці, што засталася ў многіх заняўдбаных і абязлюдзелых нашых вёсках. Адраджэнне — не вяртанне да ўзроўню аматарства, якім жыла яшчэ на маёй памяці вёска, ладзячы спектаклі: «Мікітаў лапаць» і «Пашыліся ў дурні» ў сялянскіх гумнах і свірнях, а гарадскія энтузіясты тэатра і музыкі ў самім Мінску пецыліся «ўжо адным тым», што мелі «Беларускую хатку».

Беларусь як краіна заняла ўсё ж «свой» пачэсны пасады між народамі, а па дзяржаўным статусе і годнае месца ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. І калі ўжо адраджацца, дык давайце прымервацца да скарбаў і вышынь, што здобыты нашымі, вядомымі свету, папярэднікамі.

«Літаратура і мастацтва», актыўна далучыўшыся да самых вострых і надзённых праблем часу, чым і набыла асаблівую цікавасць у чытацкай аўдыторыі, вядома ж, прыносіць у ахвяру свой непасрэдна прафесійны абавязак — болей глыбокі аналіз тых новых, складаных і супярэчных працэсаў, што адбываюцца ў сучаснай творчасці пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, у тэатральным і кінамастацтве. Вельмі прыкметным становіцца прыкрыццё з'явы ў сучаснай мове і тым слонным сурогатам, якім так актыўна карыстаюцца дзесяткі, сотні масавых выданняў разнастайных грамадскіх гаварыстваў, аб'яднанняў, кааператываў, якія невядома адкуль цягнуць на свае старонкі даўно аджытую архаіку з чужой, неўласцівай беларускай мове лексікай і сінтаксічнай структурай. Такое ўражанне, што людзі, якія хапіліся пісаць па-беларуску, ніколі не чулі беларускага слова ў яго жывым гучанні.

Новы незвычайны год прыйшоў да нас з новым клопатам.

Няхай кожны прыме яго з асабістай адказнасцю.

Рупліва, па-гаспадарску.

СЛОВА «ЧАРНОБЫЛЬ» ГУЧЫЦЬ У АМЕРЫЦЫ

З прэс-канферэнцыі членаў беларускай дэлегацыі на 45-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН

Шчыра кажучы, стаўленне да прэс-канферэнцыі нашых міністраў было ў мяне досыць скептычнае: надакучылі казёння, загады падрыхтаваныя пытанні і такія ж адказы. З гэтым пачуццём ішоў я і на прэс-канферэнцыю беларускай дэлегацыі на сесіі ААН. Але, дзякуй Богу, памыліся — пачуў тут шмат цікавых думак, разваг, уразлілі многія факты, якімі аперывалі гаспадары прэс-канферэнцыі. А «гаспадарамі» былі, акрамя міністра замежных спраў БССР П. Краўчанкі, члены дэлегацыі: загадчыца лабараторыі Інстытута радыяцыйнай медыцыны, кандыдат медыцынскіх навук Н. Грэсь, пісьменнік А. Мальдзіс, намеснік генеральнага дырэктара знешнегандлёвай фірмы «Бел-Аўтамаз» С. Селівончык, член калегіі МЗС В. Нікулін.

Што б я найперш адзначыў з усяго пачутага на прэс-канферэнцыі? А тое, што там, у далёкім Нью-Йорку, у штабе арганізацыі сусветнага супольніцтва ўпершыню на поўную сілу гучаў матыў чарнобыльскай трагедыі. Як раскажаў П. Краўчанка, асноўным накірункам у рабоце беларускай дэлегацыі была распрацоўка праекта рэзалюцыі і цэлага шэрагу ідэй

па міжнародным супрацоўніцтве ў справе ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай бяды. Можна ганарыцца тым, што Беларусь у сааўтарстве з іншымі 120-цю краінамі (са 159-ці членаў ААН) дамаглася прыняцця такой рэзалюцыі.

«Нам удалося даказаць, — гаварыў міністр, — што Беларусь больш за іншых пацярпела ад Чарнобыля, і дамагчыся распрацоўкі спецыяльнай дапамогі рэспубліцы». П. Краўчанка раскажаў, што прыняццю гэтага рашэння папярэднічала вялікая напружаная праца ўсёй дэлегацыі. Трэба ўлічваць неардынарнасць дзяржаў, якія ўваходзяць у Арганізацыю Аб'яднаных Нацый, іх далёка неаднолькавае эканамічнае развіццё. У гэтым, відаць, можна шукаць тлумачэнне спачатку негатыўных адносін краін трэцяга свету да аказання дапамогі рэспублікам, пацярпелым ад чарнобыльскай аварыі. Многае тлумачыцца і тым, што ў некаторых краінах маюць вельмі цямнянае, прыблізнае ўяўленне аб пемарах катастрофы, аб шкодзе, якую яна нанесла. Немалое ўражанне на ўдзельнікаў сесіі пакінула выступленне на ёй старшыні Савета Міністраў БССР В. Кебіча, які, у прыватнасці, першым сказаў, што ААН неабходна прыняць спецыяльную рэзалюцыю, у якой знойшоў бы адлюстраванне планетарны характар катастрофы ў Чарнобылі. Старшыня Вярхоўнага Савета БССР М. Дземічэй, які прыняў удзел у сусветнай сустрэчы на вышэйшым

ЁН І ЯНА — АДНА СЯМ'Я

Адна з апошніх вечарын у Дому літаратара была крыху незвычайнай. Невыпадкова была абрана назва яе менавіта так — «Яна і Ён». Яна — Людміла Рублеўская. Ён — Віктар Шніп. Жонка і муж. Два паэты. Толькі што выйшлі з друку іхнія новыя кнігі: «Адукацыя» — Л. Рублеўскай і «Горад Утопія» — В. Шніпа. Выдадзены яны ў незалежнай друкарні К. Пянткоўскага.

Адкрыў вечарыну па традыцыі адзін з кіраўнікоў СП Беларусі — намеснік старшыні Рады А. Пісьмяноў. Далей жа традыцыя была парушана. Рэй

вялі самі віноўнікі ўрачыстасці. А пра творчасць іх гаварылі Л. Галубовіч, Я. Гарадніцкі, У. Марук, М. Мятліцкі. З твораў — прысвячэннямі выступалі А. Сыс, М. Скобла, Э. Акулін. Песні на словы Л. Рублеўскай і В. Шніпа выканалі барды І. Добры і У. Шніп. Прышоўся даспадобы прысутным і выступленне артыста тэатра «Хрыстафор» С. Аляксандрава.

У заключэнне В. Шніп са сваім братам Уладзімірам выканалі сваю новую песню. Адным словам, Ён і Яна — дружная творчая сям'я. НАШ КАР.

Васіль Чумак і Максім Багдановіч

У кіеўскім выдавецтве «Радніскай пісьменнік» выйшаў літаратурна-крытычны нарыс «Васіль Чумак». Падсумоўваючы творчы плён паэта, літаратуразнаўца Сцяпан Крыжаноўскі звяртаецца і да постаці нашага беларускага класіка Максіма Багдановіча. Даследчык, у прыватнасці, падкрэслівае: і Васіль Чумак, і Багдановіч блізня сваймі грамадска-палітычнымі і лі-

таратурна-эстэтычнымі поглядамі. Застаецца дадаць, што С. Крыжаноўскі з'яўляецца і аўтарам успамінаў пра Янку Купалю. У свой час яны друкаваліся на Беларусі. Зараз жа ўвайшлі ў кнігу С. Крыжаноўскага, што пабачыла свет у Кіеве. «Мы пазнавалі непаўторны час».

А. КАРЛЮКЕВІЧ.

НОВЫЯ ВЫДААННІ

ЁСЦЬ І «ЮРЫДЫЧНАЯ ГАЗЕТА»...

У сям'і беларускамоўных выданняў — папаўненне. Штотыднёвік Міністэрства юстыцыі БССР і Саюза юрыстаў Беларусі, які пачне рэгулярна выходзіць з наступнага года, атрымаў назву «Юрыдычная газета», а не «Юридическая газета». Праўда, мяркуюцца яе выпуснаць адначасова на дзвюх мовах — беларускай і рускай. Як відаць з пробага нумара, які прыйшоў да чытача (праз кіёўскі «Саюздруку»), рэдакцыя мае намер захоўваць добрую прапорцыю.

Што тычыцца самога штотыднёвіка, дык, думаецца, ён паступова знойдзе свой твар. Прынамсі, у гэтым пробным нумары ёсць што прачытаць. Напрыклад, сам рэдактар газеты А. Валавой выступае з цікавым артыкулам «Мы, беларусы...», у якім раскажае, як проста ствараўся Гімн Беларускай ССР.

На будучае рэдакцыя мае намер змяшчаць і літаратурныя творы.

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

ІЗНОЎ — НА БЕЛАРУСЬ...

24 снежня ў «Правде» на чацвёртай паласе з аносам на першай змешчана інфармацыя пад назвай «Дывізіён рушыў дадому». У згаданым аносе гаворыцца: «У суботу горад Ражняву пакінуў артылерыйскі полк Іркуцка-Пінскай дывізіі, які накіраваўся да месца новай дыслакацыі ў Беларусі. Такім чынам, у адпаведнасці з другім этапам вываду савецкіх войскаў часцей з ЧСФР на тэрыторыю Славацкай Рэспублікі не засталася ніводнага савецкага войскага гарнізона». Што ж, добра, што войскі

выводзіцца, што ў Славакіі ўжо не засталася ніводнага савецкага войскага гарнізона. Ды толькі — чаму адрас новай дыслакацыі артылерыйскага палка Беларусі? Нолькі ўжо пісалася і гаварылася пра тое, што наша рэспубліка і без таго насычана войскамі, тымі ж ракетнымі базамі, як ніякая іншая, што жыхары Беларусі даўно сталі своеасаблівымі ядзернымі заложнікамі?

Інфармацыя ў «Правде» спараджае і іншыя думкі. У ёй бадзёра паведамляецца: «...З моманту падпісання савецка-

чэхаўскага міжурадавага пагаднення аб вывадзе савецкіх войск не выйшло і дзесяці месяцаў, а на тэрыторыі ЧСФР застаецца ўжо меней чым 20 тысяч нашых вайскоўцаў. Уся гэтая няпростая аперация, якая прадугледжвае па ле ходу вырашэнне складаных пытанняў матэрыяльнага і прававога характару, ажыццяўляецца, можна сказаць, імклівымі тэмпамі. Для параўнання: ...амерыканцы для вываду з Паўднёвай Карэі ўсяго толькі дзвюх дывізіяў маюць намер адпусціць... чатыры гады».

Ну, а ці добра гэта — такая спешыца? Ці ёсць прычыны хваліцца гэтым імклівым тэмпам? Дзе, у якім горадзе, гарадку ці паблізу якога паселі-

шча ў Беларусі падрыхтавана, як належыць, месца новай дыслакацыі выведзенага апошнім на сённяшні дзень артылерыйскага палка? Ці падрыхтавана наогул?

Літаральна пару тыдзніў назад па Беларускім тэлебачанні прайшла перадача аб тым, як размясцілася недазе пры шашы Мінск—Віцебск (назваць Лепель ці які-небудзь іншы населены пункт мы паранейшаму не асмельваемся, усё гуляем у захаванне ваеннай тайны) выведзенай раней ці не з той жа Чэхаславакіі іншая войскавая часць. Глядзець тую перадачу было горка і балюча. Шкада было і людзей у паранамі (трапілі яны пасля «загараў» у цяжкія умовы), і най-

ПАВАЖАНЫЯ ЧЫТАЧЫ

Вы трымаеце ў руках апошні сёлетні нумар «ЛіМа». Ён трохі адметны ад папярэдніх. Ён перакідае масток да нумароў штотыднёвіка, які будзе пазначаны ўжо годам наступным. Разам з нашымі сталымі і новымі аўтарамі ў гэтым нумары прадстаўлены амаль усе вядучыя супрацоўнікі рэдакцыі — іх маналагам адлушчаны спецыяльныя налонкі. Тым самым вы, шануюныя чытачы, не толькі пазнаёміцеся з намі непасрэдна, але і азірнецеся на мінулы лімаўскі год і кінеце позірк у год, які нам з вамі трэба будзе пражыць, спадзяюся, у добрай згодзе і паразумеласці.

узроўні ў інтарсах дзяцей, тамсама заклякаў падтрымаць прапанову Беларусі аб пашырэнні міжнароднага супрацоўніцтва ў сувязі з чарнобыльскай аварыяй. Тройчы выступаў на сесіі па «чарнобыльскіх» пытаннях і міністр замежных спраў БССР. Была праведзена серыя прэс-канферэнцый, двухбаковых перамоваў з міністрамі замежных спраў Венесуэлы, Польшчы, пастаяннымі прадстаўнікамі пры ААН ЗША, Італіі (каардынатарам 12 заходнеўрапейскіх краін), генеральным дырэктарам МАГАТЭ, тройчы міністр замежных спраў Беларусі сустракаўся з генеральным сакратаром ААН.

Пры ўсёй важнасці рэзалюцыі, прынятай ААН, падкрэсліў П. Краўчанка, трэба ўсведамляць, што гэта толькі першы крок на шляху да доўгатэрміновага і комплекснага супрацоўніцтва ў галіне ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай бяды.

У кантэксце гэтых слоў міністра запомнілася такая яго заўвага. Аказваецца, Беларусь не можа разлічваць на спецыяльную фінансавую дапамогу ААН—яе атрымліваюць многія краіны трэцяга свету, — таму што фармальна лічыцца эканамічна развітой краінай, дзе на кожнага жыхара прыпадае ў год немалая колькасць долараў. Так «падае» наш дабрабыт савецкай статыстыка. «Неабходна мяняць наш статус, — гаворыць міністр, — для чаго па новай метадалогіі трэба разлічыць наш нацыянальны даход. Каб усё стала на сваё месца...».

Цікава было паслухаць і адзіную ў дэлегацыі жанчыну Н. Грэсь. Забягаючы наперад, хацу сказаць, што, мяркуючы па апоўдню удзельніцаў дэлегацыі, там, у Амерыцы, ім сапраўды давялося шмат папрацаваць. Вось і Ніка Аляксандраўна выступала ў шэрагу амерыканскіх універсітэтаў. У адным з іх — Пітсбургскім удалося дамовіцца аб запрашэнні сюды ўжо ў будучым годзе на стажыроўку беларускіх меды-

каў — імунолагаў, радыёлагаў, гематологаў і педыятраў. Мае намер аказаць нам дапамогу інстытут дынамікі дзелавых сувязей (Усход — Запад) пры Нью-Йоркскім універсітэце. Ён прапанаваў узяць на двухмесячную стажыроўку пры поўным матэрыяльным забеспячэнні дзесяць беларускіх спецыялістаў-гематологаў. Былі з боку амерыканцаў і іншыя прапановы. Адзін з інстытутаў у штаце Нябраска даў згоду ўзяць на сябе лячэнне хворых ліквідатараў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і, акрамя гэтага, прыняць нашых спецыялістаў для перадачы ім вопыту рэабілітацыі такіх хворых.

«Хрысціянскі фонд» з капіталам у 100 мільёнаў долараў, які існуе ў ЗША, аказвае гуманітарную дапамогу дзесяці краінам свету. Ёсць надзея, што і Беларусь будзе таксама да іх далучана.

«Што мяне асабліва ўразіла ў гэтых кантактах, — гаворыць Н. Грэсь, — дык гэта ўменне амерыканцаў хутка вырашаць любое пытанне. На адной з сустрач я расказала аб дзіцячым харчаванні ў нас, аб тым, што дзеці вымушаны ўжываць забруджаную радыёнуклідамі прадукцыю, што наша тэхналогія іх ачышчае ад радыяактыўнага забруджвання вельмі недасканала. Бачыла, што слухачоў надзвычай ўразіла і заняпакоіла маё паведамленне. Адзін з іх выйшаў з залы, а калі хвілін праз дзесяць вярнуўся, дык паведаміў, што толькі што званіў у свой офіс у Канаду і дамовіўся аб пасылцы ў Беларусь 20 тон дзіцячага харчавання».

Адзначыла Н. Грэсь і тое, што замежныя арганізацыі, прыватныя асобы, якія аказваюць нам гуманітарную дапамогу, сутыкаюцца ў нас з бюракратычнымі перашкодамі. Яна чула скаргі амерыканцаў на тое, што ў Беларусі з іх бяруць пошліну, якая ў 8—10 разоў перавышае кошт пасылкі з медыкаментамі.

Было што расказаць і С. Селівончыку. Ён прымаў удзел у рабоце Другога камітэта Гене-

ральной Асамблеі, які займаецца пытаннямі сацыяльна-эканамічнага характару. І тут стараннамі беларускай дэлегацыі «прысутнічала» чарнобыльская праблематыка. Адно са сваіх пасаджэнняў камітэт спецыяльна прысвяціў абмеркаванню праблем міжнароднага супрацоўніцтва па пераадоленні наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Як расказаў С. Селівончык, з мэтай развіцця знешнеэканамічных сувязей Беларусі са Злучанымі Штатамі Амерыкі была праведзена серыя сустрач з мясцовымі банкірамі, бізнесменамі, прадпрыемствамі. «На жаль, — адзначыў ён, — дагэтуль у ЗША няма нашага гандлёвага прадстаўніцтва, а яно, акрамя ўсяго іншага, дапамагло б лепей каардынаваць адпраўку ў Беларусь амерыканскай гуманітарнай дапамогі». Па яго словах, многія мясцовыя кампаніі з разуменнем ставяцца да нашых цяжкасцей у вытворчасці, напрыклад, медыкаментаў. Адна з кампаній, якая спецыялізуецца на вырабе самых сучасных лекаў, выказала гатоўнасць пабудаваць на Беларусі некалькі невялікіх прадпрыемстваў сумеснага карыстання, што дало б магчымасць істотна знізіць дэфіцыт многіх лекаў. Некаторыя будаўнічыя фірмы прапанавалі прыслаць нам індывідуальныя домікі для перасялення з забруджаных раёнаў Гомельшчыны і Магілёўшчыны. З несхаваным задавальненнем С. Селівончык расказаў, што праз адну пасрэдную фірму яму ўдалося працаваць у Перу адзінаццаць вялікабрутных самалетаў на суму 6 мільёнаў долараў.

«Фактычна там, у Амерыцы, — пачаў свой апавяд Адам Мальдзіс, — працягвалася свят-

каванне 500-годдзя з дня нараджэння Францішка Скарыны». Вечары, прысвечаныя выдатнаму беларускаму асветніку, былі праведзены ў будынку Сакратарыята ААН пры садзеянні Клуба рускай кнігі ў Нью-Йорку, у нью-йоркскай публічнай бібліятэцы, у коледжы Квінс-каледж і Рудэрскім універсітэце (штат Нью-Джэрсі).

Письменник расказаў, якую цікавасць выклікалі гэтыя вечары, якую вялікую аўдыторыю збіралі. «На адным з іх, — кажа А. Мальдзіс, — я атрымаў запіску на беларускай мове, аўтар якой дзякаваў усім нам за арганізацыю вечара. Я было спачатку падумаў, што гэта, відаць, піша нехта з мясцовай беларускай эміграцыі. Янім жа было маё здзіўленне, калі прачытаў апошнія радкі, дзе паведамлялася, што аўтар запіскі — чалавек нават не славянскага паходжання, ён англічанін і завуць яго Гранд Зэлсан. Апошнім часам ён вельмі цікавіцца беларускай мовай, беларускай культурай».

Адам Іосіфавіч адзначыў, што святкаванне скарынаўскага юбілею ў Амерыцы дазволіла ўстанавіць цесныя кантакты з многімі прадстаўнікамі мясцовай беларускай эміграцыі.

Захапляючай прыгоднічнай гісторыяй прагучаў з яго вуснаў расказ аб пошуках у Амерыцы крыжа Ефрасіні Полацкай, які знік з Беларусі ў гады апошняй вайны і па некаторых звестках знаходзіцца ў Злучаных Штатах Амерыкі. Пакуль што пошукі, у тым ліку і ў архіве Моргана, плёну не далі. Але надзеі, кажа А. Мальдзіс, губляць не трэба.

Нечаканым быў фінал прэс-канферэнцыі. Я маю на ўвазе ўручэнне П. Краўчанкам ганаровых граматаў Міністэрства замежных спраў Беларусі мастакам М. і У. Басалыгам, В. Шкарубе, У. Кожуху, В. Баранцаву, работы якіх дэманстраваліся на выстаўцы ў нашым прадстаўніцтве ў ААН і былі з прыхільнасцю сустрэты гледачамі.

М. МІХАЙЛАУ.

КАЛОНКА ЛІМАУЦА

19-91, ПА ІДЭІ — ШЧАСЛІВЫ ГОД...

«19-82, па ідэі — шчаслівы нумар...» — напісаў напярэдняні 1982 года Андрэй Вознясенскі. Прыкметы, на жаль, маюць адну не вельмі прыемную асаблівасць: яны не абяцваюць, што абавязкова спраўдзяцца. Аднак сёння, з вышыні 1990 года, у нас ёсць магліваць азірнуцца ў далёкі і такі яшчэ блізкі 1982-і. Якім ён стаў, якім запомніўся? Кожны, вядома, у чародзе падзеяў можа выбраць тую, якую лічыць самай важнай. І няхай думкі нашыя не супадуць, але я выберу вось гэтую: здарылася тое, што даўно прадказвалі складальнікі шматлікіх показак — памёр Брэжнеў. І смерць гэтая стала пачаткам чарады зменаў у кіраўніцтве дзяржавы, якая ўрэшце прывялі да думкі: так жыць далей нельга і... да перабудовы.

«19-91, па ідэі — шчаслівы нумар...» — скажам услед за Вознясенскім. Што ён прынясе нам, якое «шчасце» рыхтуе? Недахопу ў прадказаннях рознага роду гадальнікаў па зорках, на кававай гушчыні, на лапатцы барана — няма. І большасць схіляецца да таго, што не ўсе яшчэ «жакі перабудовы» мы перажылі і што разам са смерцю апошняга са сталінскіх памагатыяў нас чакаюць вялізныя змены і не толькі ў кіраўніцтве... Што ж, чакаць нядоўга. Магліва, мы яшчэ і яшчэ раз станем сведкамі і ўдзельнікамі значных падзей.

А мне, зазіраючы ў наступны, 1991 год, хацелася б бачыць там іншае: каб жыццё Дзяржавы Беларусь менш за ўсё залежала ад нейкіх змен у суседняй краіне, якую ўсё больш і больш робіцца Расія. Хай змяняюцца там лідэры і курсы... — але хай закранае нас гэта толькі як суседзяў, а не тых, хто павінен за ўсё расплачвацца...

За незалежную Дзяржаву Беларусь аддалі жыццё дзесяці тысяч змагароў. І вось сёння мы як ніколі блізка, за паўкроку, ад ажыццяўлення гэтае шматпакутнае ідэі. Няўжо ў нас не хопіць сілы і рашучасці зрабіць яго ўслед за былымі ўскраінамі імперыяў: Літвой, Латвіяй, Эстоніяй, Грузіяй... што аднавілі сваю незалежнасць? Няўжо «апошні фарпост камунізму ў СССР» не закрануць перамены, няўжо «феномен» беларуса, скалечанага духоўным і фізічным Чарнобылем — стане аб'ектам даследавання вучоных краін свету, як прыклад нерашучасці, забітасці, абьякавасці да лёсу — свайго і дзяцей...

І ўсё ж: Беларусь, твой народ дачакаецца, Залацістага, яснага дня. Паглядзі, як усход разгараецца, Сколькі ў хмарках залётных агня...

Гэта — Максім Багдановіч. Наступны год — і ягоны год. Няхай жа ў ім наш народ не проста «дачкаецца», а сам зробіць усё, каб наблізіць «залацісты, ясны дзень» незалежнасці. Няхай жа збудуцца ўсе нашыя і Багдановічавыя мары. 19-91, па ідэі — шчаслівы год. Можа, і для Беларусі..

Барыс ПЯТРОВІЧ, адказны сакратар.

АД ІНІЦЫЯТЫўНАГА КАМІТЭТА ПА СТВАРЭННІ БСДГ

Ініцыятыўны Камітэт па стварэнні (адраджэнні) Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады заклякае сваіх прыхільнікаў — грамадзян Беларусі, якія дасягнулі 18-гадовага ўзросту, аб'ядноўвацца на месцах жыхарства, працы, навучання ў групы (суполкі) падтрымкі Грамады па 3 і больш сяброў. Групы падтрымкі на тэрыторыі раёна, горада (пажадана ў межах парламенцкай выбарчай акругі) могуць аб'ядноўвацца ў акруговыя арганізацыі (філіі) дзеля абмеркавання праектаў Статута і Праграмы Грамады і падрыхтоўкі да правядзення з'езда БСДГ, які плануецца на люты 1991 года. Групы падтрымкі і акруговыя арганізацыі паведамляюць пра сваё стварэнне, а таксама адрас, нумар тэлефона, колькасць сяброў у Ініцыятыўны Камітэт БСДГ па адрасах: 220005 Мінск, вул. Румянцава, 13, ТБМ, Цумараву Я.; 220095, Мінск, паштовая скрынка № 34, Трусаву А.; і тэлефонах: 46-43-15 (вечарам і ў выхадныя дні) — Чарняўскаму М.; 36-60-71 [з 14.00 да 18.00 у рабочыя дні] — Сідарэвічу А.

перш — афіцэрскіх жонак і дзяцей: для іх тут не знайшлося ні жылыя, ні работы, ні садка, ні школы. У мясцовай школе давалася наладжваць вучобу ў тры змены.

А яшчэ ж «добра», што ў тым гарадку пры шашы Мінск — Віцебск, як і ва ўсіх гарадах і гарадках Беларусі школа рускамоўная. А калі б, як на добры лад, як павіна было б быць, навучанне ў той школе вярнулася па-беларуску? Ці не ўзніклі б тады ў нас і тыя праблемы і канфлікты, што ўзнікаюць, скажам, у Латвіі?

Пасля гэтага некалькі зусім ужо не хочацца падтрымліваць бадзёры, жыццярэдасны тон праўдзінскай інфармацыі.

М. М.

У «ІСЛАЧЫ» — БУДУЧЫНЯ ЛІТАРАТУРЫ?

Гаманліва было апошні тыдзень у Доме творчасці пісьменнікаў «Іслачы». Па завядзенні тут праходзіў чарговы Рэспубліканскі семінар маладых літаратараў. Будучыя паэты і празаікі, крытыкі і драматургі горада спрачаліся, абмяркоўваючы свае творы, як звычайна даволі паблжліва ставячыся да папярэднякаў, у тым ліку і да тых, хто на гэтых жа семінарах бываў гадоў пяць назад.

Нічога новага ў такіх спрэчках, катэгарычных меркаваннях, здавалася б, не было. Звыклімі сталі і сцвярджэнні, што ніякі семінар нікога не зробіць пісьменнікам, калі чалавек не мае таленту. І ўсё ж такі творчыя кантакты маладым патрэбны. Нават цяпер, калі з'явілася столькі друкаваных выданняў, калі шыроку дарогу атрымаў і так званы «самвыд», дзе ці не кожнага сустраўнаць з абдымкамі.

Творчы семінар — гэта асабліва настрой, які нараджаецца, калі збіраюцца няхай і не аднадумцы, але аднолькава з'яднанія любоўю да літаратуры і верай у сябе людзі. Гэта адна з магчымасцяў сустрацца і пазнаёміцца з тымі, сяброўства з кім, магчыма, пасля прадоўжыцца на ўсё жыццё.

Невыпадкава і старшыня Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зуёнак, і намеснік старшыні Рады, старшыня прыёмнай камісіі СП БССР У. Паўлаў, і намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Малодосць», старшыня Камісіі па рабоце з маладымі Саюза пісьменнікаў Г. Далідовіч, і адзін са старэйшых пісьменнікаў А. Савіцкі, выступаючы на адкрыцці семінара, успаміналі такія ж творчыя сустрачкі, у якіх ім даводзілася ўдзельнічаць у гады свайго малодасці.

Несумненна, будучыя нарысныя ўдзельнікі семінара і парадзі, заўвагі пісьменнікаў, кіраўнікоў творчых секцый — Г. Далідовіча, У. Дамашэвіча, П. Макаля, А. Масарэнікі, У. Скарыніна, К. Цвірні. Ды і дырэктар семінара А. Емільянаў займаўся не толькі чыста арганізацыйнымі справамі, а знаходзіў час, каб перайсці і да паэтычных размоў. Па традыцыі адбыліся сустрачкі з супрацоўнікамі рэспубліканскіх выдавецтваў, рэдакцый літаратурна-мастацкіх выданняў...

На семінар была запрошана моладзь з усіх куткоў рэспублікі, а таксама маладыя літаратары з Масквы і Ленінграда. Хораша выглядала на ім літаратурнае аб'яднанне «Крыніцы», якое працуе пры рэдакцыі газеты «Чырвоная змена» і якім кіруе А. Масарэнка. У газеце рэгулярна выходзяць тэматычныя старонкі, куткі рэзюмэ, пасяджэнні — таксама рэгулярна — ператварэнца ў сапраўдныя дыскусійныя клубы.

Імёны пачаткоўцаў? Можна

НАШ КАР.

Перад пачаткоўцамі выступае В. ЗУЁНАК.

А. ПІСЬМЯНКОЎ сярод семінарыстаў. Фота Ул. КРУКА.

ТАМ, ЗА «КАДРАМ»

Калі планавася нумар, які вы, паважаны чытач, зараз трымаеце ў руках, было выказана шмат розных ідэй. Сярод іх і такая: кожнаму рэдактару аддзела не больш як на дзвюх старонках расказаць пра сваю «епархію». Я меў неасцярожнасць заўважыць, што, відаць, пісаць такія сачыненні трэба без занудства. Помніце фразу, якой пачынаецца апавяданне Вікторыі Токаравай «Зануда»? «Зануда — гэта чалавек, які, калі ў яго пытаюцца, як ён жыве, пачынае расказаць, як ён жыве...»

Жарты жартамі, але міжволі пры пачынае выводзіць: «У 52 сёлетніх нумарах «ЛіМа» аддзел публіцыстыкі надрукваў...»

Потым спахопліваюся — чытачы самі ведаюць, якая друкуецца публіцыстыка. Чаго яны не ведаюць, дык гэта — у якіх варунках нараджаюцца той ці іншы матэрыял, адным словам, што адбывалася там, за «кадрам»... Вось некалькі згадак.

Роўна год назад «ЛіМа» быў арганізаваны «круглы стол» на тэму «Перабудова і правы чалавека». Запрашалі на яго паважаных людзей — народных дэпутатаў ССР, адказных супрацоўнікаў міністэрстваў замежных і ўнутраных спраў, юрыстаў, прадстаўнікоў ВНФ. Нарэшце, надыходзіць дзень, таго «стала». З раніцы пачынаю хвалюцца — як яно будзе, ці збяруцца, ці атрымаецца гаворка? Троху адцягвае ад сэрца, калі бачу, як дружна пачынаюць запінаць канферэнц-залу Дома літаратара гасці. Вось яны пачылі выклікаць, падмаецца, каб вымавіць уступнае слова, галоўны рэдактар, я націскаю кнопку дыктафона і з жахам бачу, што ён не ўключаецца. Ліхаманкава націскаю і націскаю кнопку — апарат мёртвы. Адчуваю, як усё працінае халодны пот. Пярэнь гаворку за «сталом» не запішаш, стэнаграфісты ў нас няма. З амаль страчанай надзеяй пытаюся ў карэспандэнта аддзела Вітала Тараса, мо ён захпіць з дому дыктафон? Малайчына, уззяў...

Спылыло з таго «круглага стала» нямала часу, але калі з нейкай нагоды надарэца яго ўспомніць, дык найперш успамінаю той выпадак з дыктафонам.

Яшчэ адна згадка. Што газета маецца сваім аўтарскім актывам — даказваць не трэба, гэта аксіёма. Але хоць зрэдку, а бывае: аўтар дапяча так, што, здаецца... Ды памятаеш, што ў рэдакцыі дзейнічае амаль такі ж закон, як у гандлі — пакупнік заўсёды мае рацыю. Надаўні выпадак. Прыносіць аўтар неаблігавую артыкул. Пасля невялікай праўні і перакладу артыкула на беларускую мову запрашаю аўтара вычытаць матэрыял. Вычытвае, кажа, што артыкул цяпер выглядае яшчэ лепш. Але пытаецца, ці можна змяніць у ім адно-два слоўцы? «Ваша права», — кажу. Аўтар ўпісвае іх і развітваецца. Здаю артыкул у сакратарыят. Назаўтра аўтар прыходзіць зноў. Папрашушы прабачэння, кажа, што хоча ў сваім артыкуле змяніць адну фармулёўку. Іду ў сакратарыят, забіраю падпісаны рэдактарам матэрыял. Аўтар робіць праўку. «Усё?» — з надзеяй пытаюся я. «Усё, усё», — адказвае той. Назаўтра — новы візіт, каб правярціць «слоўца». паслязаўтра — яшчэ адзін і так пяць дзён запар. Кожны раз, калі я цяпер захоўваю на матэрыял у сакратарыят, адказны сакратар ужо без смеку пытаецца: «Што, зноў прыйшоў?»

Дзіўна, але ўсё гэта ўспомнілася, калі нядаўна прачытаў у «Комсомолке» такую фразу: «А вообщё, журналисты живут мило...»

Міхась ЗАМСКІ,
рэдактар аддзела публіцыстыкі.

ПРА НАШУ І ВАШУ ГАЗЕТУ

Я ЧЫТАЮ «ЛіМ» з першага нумара. Тады рэдагаваў яго намеснік наркома асветы Хаім Дунец, у 1935 годзе яго змяніў Ілья Гурскі. Мянjalіся рэдактары, шрыфты загаловак, перыядычнасць выдання, нязменнаю заўжды заставалася ўстаноўка — пісаць толькі тое, што некаму падабалася і патрэбна было. Рэдакцыйныя рукі былі запраўлены толькі ружовымі і чорнымі чарніламі. Замест служэння літаратуры і мастацтва было прыслужніцтва «верхатуры».

Пачатак дэмакратызацыі і галоснасці «ЛіМ» можа лічыць сваім другім нараджэннем. Некалі стосы тыднёвіка па тыдню нерухома ляжалі ў кіёсках, цяпер пасля 10 гадзін раніцы і аднаго экзэмпляра не знойдзеш. Нарэшце вызваліўшыся ад цензуры, «ЛіМ» разнявольіў сумленне, розум, душу і загаварыў так, як думаюць аўтары, карэспандэнты, супрацоўнікі рэдакцыі. Газета заняла дакладную грамадзянскую пазіцыю, імя якой — праўда, клопат пра лёс народа, культуры, літаратуры, нашай мовы і знявечанай зямлі.

Найцікавей і найвастрэй у тыднёвіку прадстаўлена публіцыстыка. Яна ўзнімае і асвятляе гістарычныя і надзённыя праблемы, вяртае народу імяны і працы нашых слаўных папярэднікаў. У першым радзе такіх публікацый — адкрыццё Зянона Пазняка і Яўгена Шмыгалёва «Куралаты — дарога смерці», каштоўныя архіўныя знаходкі і вострыя публікацыі Барыса Сачанкі, Уладзіміра Казберука, Анатоля Сідарэвіча; запамніліся глыбока-даказныя артыкулы Леаніда Лыча, Уладзіміра Конана, вострая публіцыстыка Васіля Віткі, Ніла Гілевіча і Генрыха Далідовіча, аператыўныя і трапныя рэпартажы Андрэя Ганчарова.

Не крыўдуйце, шанюныя аўтары: чытаю ўсіх, але і старонкі не хопіць назваць кожнае імя.

Што б хацелася пажадаць рэдакцыі на наступны год? Што хачу бачыць на старонках такога неабходнага нашай культуры і літаратуры выдання?

Даўно загнаная ў пастку беларуская літаратура, каб знайсці выйсце да шырокага чытача, патрабуе пастаяннай інфармацыі ў рэспубліканскім друку, і ў першую чаргу ў «ЛіМе» пра выданне новых кніг беларускіх пісьменнікаў, пра змест з шырокай анатацыяй новых нумароў часопісаў. «ЛіМ» павінен стаць кампасам і барометрам літаратурнага жыцця і творчага працэсу, прапагандастам значных здабыткаў беларускай літаратуры, шчодрэ рэкламаваць усе значныя навінкі.

Кожны год у нашых выдавецтвах выходзяць сотні новых кніг, а рэцензуюцца выпадковыя адзінкі, пераважна аднымі і тымі ж не надта высокага класу рэцензентамі. Астатняя маса кніжнай прадукцыі для чытача застаецца неразгледаным інкогніта. У спісе Саюза пісьменнікаў лічыцца 48 прафесійных крытыкаў. Большасць з іх за апошнія гады не надрукавалі ні радка. А колькі ў нас літаратуразнаўцаў у Акадэміі навук, у трох універсітэтах, на філфаках педінстытутаў! Калі рэдакцыя хоць частку іх аб'яднае вакол аддзела крытыкі, будзе ўважліва сачыць за навінкамі літаратуры і арыентаваць на іх свой крытычны аўтарскі актыв, «ЛіМ» стане не толькі звычайным люстрам літаратурнага працэсу, а прапагандастам і дарадцам чытача.

Кожны нумар прачытава з цікавасцю і ўвагай. Часта радуюць тэатральныя рэцэнзіі, артыкулы пра выяўленчае мастацтва, хоць і не з усімі згаджаюся, сярод цікавых літаратурных матэрыялаў трапляюць прахадныя эксперыменты, якім месца ў прабірцы аўтарскай лабараторыі.

Жадаю рэдакцыі ў новым, напружаным і складаным годзе трымаць руку на пульсе нашага нялёгкага жыцця, газеце — заставацца сумленнаю, прынцыповаю, аб'ектыўнаю і смелаю пісьменніцкаю трыбунаю. Чытачам — добра, мужнасці, мудрасці і магчымага шчасця.

Пспехаў, творчых адкрыццяў і здабыткаў у новым годзе, таварышы лімаўцы!

Сяргей ГРАХОУСКІ.

ПАЛІТЫКА У СВЕЦЕ, палітыка ў куплеце... Тэатр ганебна спалітызаваны таксама...

Ды, ладобна, «ЛіМ» тэатрам, у прыватнасці, лялечным, болей не цікавіцца. Вы вынайшлі цікавую форму хутчэйшага інфармавання чытача аб прэм'ерах—сто радкоў пасля прэм'еры, ды забыліся ўдакладніць — пасля мінскай прэм'еры. Праўда, і ў Мінску лялечнікам не надта шчыціць. Напрыклад, двойчы з'явіліся нататкі пра «Буру» У. Шэкспіра (змястоўныя і нават вытанчаныя, дадам), але грунтоўнае рэцэнзіі я ў вас так і не прыкакаў, не прачытаў. І нідзе, заўважце, не прачытаю... Каму цяпер патрэбна лялечны тэатр? Хіба дзецям... Дык няўжо і ў «ЛіМе» лічаць лялькі дзіцячы-

СЕЛЕТА мы таксама выраслі не парушаць традыцыю, якая існуе ў аддзеле пісьмаў і грамадскай думкі. А значыць мы зноў, напрыкладні надыходзячага года, сустракаемся з вамі, шанюныя чытачы «ЛіМа». Памятаеце нашы снежанскія вандроўкі да кіёскаў «Саюздруку» летась і пазалетась? Тады яшчэ газеты «бум» быў у самым разгары: статус дэфіцытных выданняў меў на той час і «ЛіМ». Сёння сітуацыя змянілася. Няма таго ажыятажу не толькі за нашым штотыднёвікам, але і за тым жа «Огоньком», «Известиями», «Советской культурой»... Словам, на рознічны гандаль спадзяванні няпэўныя. Таму мы вырашылі пагутарыць «пра нашу і вашу газету» з тымі чытачамі, хто падтрымаў «ЛіМ» падпіскай, з чытачамі надзейнымі, стабільнымі. Не сказаць, каб мы былі

— Вось ужо другі год не толькі выпісваю «ЛіМ», але і зберагаю кожны нумар газеты. Можна сказаць — наленцыянірую. Што падабаецца? Перш за ўсё — цвёрдая дэмакратычная пазіцыя. Што запамнілася? Публіцыстыка, а яшчэ артыкулы на гістарычную тэматыку. Прынамсі, мне вельмі многае далі для спазнання нашай спадчыны старыя дакументы, падрыхтаваныя Анатолям Сідарэвічам. Чаго ўсё ж не стае газеце, асабіста мне не хапае? Інфармацыі пра новыя выданні па гісторыі Беларусі, пра перавыданні старых слоўнікаў, збору летапісаў. Асабліва старыя слоўнікі... Там мова жывая, беларуская, а не калькаваная, спрошчаная, вытрушчаная дашчэнту. Прыняты Закон аб мовах, але працэс беларусізацыі — справа доўгай і складанай. Узіць хоць бы праблему нацыянальнай навуковай тэрміналогіі. Пакуль што, у прыватнасці, нам, студэнтам тэхнічных факультэтаў, слэбрам ТБМ, даводзіцца саматугам, абіраючыся на тэрміналогію 20-х гадоў, складаць свае дапаможнікі. А «ЛіМ», дарэчы, мог бы ўзяць на сябе місію асветніка і ў гэтай справе: друкаваць падборні ўласнабеларускіх

надта забабоннымі, але лічба «13» на адным з паштовых аддзяленняў сталіцы, што на вуліцы Якуба Коласа, прымусіла на хвілінку... затрымацца ля ўваходу. Што ж, была — не была! У аддзеле дастаўкі нам далі хатнія адрасы лімаўскіх падпісчыкаў. Так што мы нават і не ведалі, з кім даведзецца сустрэцца. Не ведалі мы і таго, як зрагуюць людзі на наш візіт у хату без папярэджання. І тут мы пераканаліся, што, нягледзячы на папярэджанні стражаў аховы парадку не надта давяраць незнаёмым, своеасаблівы пароль «Мы — з «ЛіМа» дзейнічаў бездамоўна: шчыра і ветліва нас запрашалі зайсці ў кватэру.

Якая ж мэта нашых паходаў «у людзі»? Гэта можна акрэсліць каротка: год, пражыты разам з газетай. Што далі гэты чытачы? Чаго яму не стае на старонках «духоўнага суб'яднаніка»? Наперадзе ж — пяцьдзесят два лімаўскія нумары 1991-га.

Вядома ж, на нейкі грунтоўны аналіз публікацый за адыходзячы год тут мы не разлічвалі. Аднак момант нечаканасці, імпрывізацыі, так бы мовіць, у адказах падпісчыкаў, якія не рыхтаваліся да інтэр'ю загадзя, мы лічым вельмі каштоўным і карысным.

І ВОСЬ — першая сустрэча. Наш падпісчык — васемнаццацігадовы студэнт хіміфака БДУ Аляксей Глушко:

мі забавкамі? Так хочацца не адно скупых нататак, не толькі фестывальных аглядаў, ды... хоць бы ста радкоў пра кожны новы беларускі спектакль, артыкулаў-прагнозаў, экскурсаў у тэатральную мінуўшчыну, інтэр'ю з сучаснікамі і распавядаў пра тэатр сучасны... Няўжо мне хочацца замат? Я не іранізую, не бяду, але не магу безагаворачна прыняць «ЛіМ» сённяшні, як і не хауу хаваць свае асабістыя сімпатыі да ягоных супрацоўнікаў.

хімічных, матэматычных, іншых тэрмінаў...

Мы даведзілі ад Аляксея, што ў гэтай хаце «ЛіМ» чытае і ягоны бацька, які прывіў сына з дзяцінства ўсведамленне нацыянальнай годнасці.

ТУТ ЖА, на вуліцы Якуба Коласа, жыве мастак-дызайнер Яўген Валасевіч (28 гадоў). «ЛіМ» чытае і выпісвае з 1982 года.

— Выпісаў і на наступны год — падрасліў Яўген, — як выданне, перш за ўсё, грамадска-палітычнае і інтэлектуальнае. Запомніліся артыкулы Сяргея Дубаўца і Анатоля Сідарэвіча, лімаўскія інтэр'ю з палітычнымі дзелчамі. Але пажада-на было б пашыраць газеце кола аўтараў, якія пішуць на гістарычныя тэмы. Чаму б, напрыклад, нам, чытачам, не пазнаёміцца з даследаваннямі таго ж Міколы Ермаловіча? Я праўду бы яшчэ завесці гістарычнаадунацыйны «лібзэ», пачынаючы з эпохі Кіеўскай Русі. А што ўрэшце мы ведаем пра беларускую эмігранцкую літаратуру? А што робіцца ў суполках беларусаў за межамі рэспублікі? Чаму б «ЛіМу» загадзя не паведамляць пра выставы, канцэрты, сустрэчы, якія там наладжваюцца? Я, напрыклад, паехаў бы з задавальненнем...

Што яшчэ мы вынеслі з гэтай сустрэчы? Мастак па прафесіі не абмяжоўваецца толькі спецыяльнымі публікацыямі па мастацтве. Яўген пажадаў, каб грамадска-палітычнае гучанне «ЛіМа» было яшчэ больш моцным. На яго думку, газеце трэба больш глыбока асэнсоўваць дзейнасць іншых палітычных партый і плыняў, якія сёння з'явіліся ў рэспубліцы.

Мікола АНДРЭУ,
галоўны рэжысёр Гродзенскага абласнога лялечнага тэатра.

НА МАЮ ДУМКУ, «ЛіМ» — гэта адзінае рэспубліканскае выданне, якое смела выказвае прагрэсіўныя погляды. Праўда, нядаўна створаная «Народная газета» таксама часам друкуе смелыя і незалежныя матэрыялы, але з такімі шматслоўнымі тлумачэннямі, што яны, фактычна, зводзяць на нішто той баявы зарад.

Калі глядзець па назве, то «ЛіМ», здавалася б, павінен у першую чаргу займацца мастацкімі і літаратурнымі праблемамі. Але зараз, у гэты пераломны для Беларусі час, мы маем пільную патрэбу ў газеце, якая б выходзіла, збіралі і згуртоўвала нацыянальна сядомаму частку народа. «ЛіМ» павінен зрабіцца газетай нацыянальнага адраджэння. Для таго, каб ён мог выконваць гэтую ролю, на старонках газеты павінен з'яўляцца больш аналітычных матэрыялаў, прысвечаных аналізу нашай гісторыі, сучаснага жыцця, якія б адказвалі на галоўнае зараз пытанне—як пазбегнуць фізічнай і духоўнай гібелі нацыі.

«ЛіМу» часта бракуе аператыўнасці і інфарматыўнасці. Газета друкуе, бывае, матэрыялы, мова і форма выкладання якіх пакадаюць жадаць лепшага.

І ўсё-такі «ЛіМ» — газета, на якую я падпісваюся ў першую чаргу.

С. ГАРБАВЕЦ
ваеннаслужачы.

Я І ЗБІГНЕЎ БЖЭЗІНЬСКІ

...Калега вярнуўся з камандзіроўкі ў «Глыбінку» і раскажаў, што рэдактар раённай газеты адмовіў яму ў машыне. Маўляў, вы з «ЛіМа», а там працуе мой асабісты вораг — прагучала маё прозвішча — антыкамуніст.

Ці вось, днём прыслаў чытач ліст, а ў ім — «ваша газета трымае антыкамуністычны і антысавецкі курс»...

Я і Збігнеў Бжэзінскі? Альбо я — і хто там яшчэ, на каго наш агітрап чапляў бірачкі «ярх антыкамуністаў» і «ястрабаў халоднай вайны»? Міжволі страціў душэўную раўнавагу, уведаўшы, што жыве дзесьці незнаёмы чалавек, для якога ты — крыніца адмоўных эмоцый! Хочацца выйсці на плошчу і ў рослачы выгукнуць: шаноўныя, я не магу быць «антыкамуністам», бо не ведаю, што такое «камунізм»!

Напрыклад, на Мінскім гадзінніковым заводзе пад дэвізам «Старонкі коммунистического пути, объединяйтесь!» выходзіць газета «Мы и время». З гэтым раскіланым «камунізмам» брыдка стасункавацца нават праз прыстаўку «анты». З іншага боку, мае ўяўленні аб плюралізме не настолькі бязмежныя, каб перадаць хоць бы дзесятую частку тых інвектыў, якія абрынуў на галовы бедных «бальшавікоў» таксіст, што ўчора падвозіў мяне дадому.

Зрэшты, чым вінаваты я, беспартыйны журналіст, што сёння шматміліянная КПСС нагадвае хутэй не партыю, а кангламерат розных палітычных плыней! Есць у ёй і манархісты, і «чорныя палкоўнікі», і сацыял-дэмакраты класічнай арэнтацыі... Сабраны пад адным «дахам», яны так і не дамовіліся (і ўжо, бадай, ніколі не дамовяцца), што ж сёння «камуністычнае», а што — не.

Вось чаму цяжка сур'ёзна ставіцца да кожнай чарговай эманцыпаванай ўстрыжанага розуму нашых дарослых «фундаменталістаў». Ну якія там «спробы пазбавіць» (варыянты — «ачарніць», «пасеяць сумненне ў правільнасці сацыялістычнага выбару» і г. д.)! Каб склаці праўдзівое ўражанне пра святлонае ўбранне караля, нам няма патрэбы звяртацца да паслуг хлопчыка з андэрсенскай казкі. На гэтым фоне заклікі да кансалідацыі на грунце «вернасці ідэалам Кастрычніка» выглядаюць ці то фанатызмам, ці то няшчырасцю.

Так, гісторыю не пераробіш. І, думаецца, менавіта ў яе незваротнасці — прычына той хваравітасці, з якой наша грамадства перажывае цяперашні сацыяльны катаклізм. Руйнуюцца догмы і поветраныя муры абстрактнай, узведзены пакаленнямі «крамлёўскія летуценнікаў», а камяні ляцяць — зусім не бугафорскія.

Адходзіць ў мінулае цэлая эпоха. Каб усвядоміць гэта, усім нам спатрэбіцца яшчэ шмат жыццёвых сіл, мужнасці і чалавечнасці. Усяго гэтага я і хачу пажадаць сваім чытачам. З Новым годам!

Андрэй ГАНЧАРОВ,
намеснік галоўнага рэдактара.

татку, і гэты сумны факт дагэтуль непакоіць маё грамадзянскае і аўтарскае сумленне. Думаю, сказанага дастаткова, каб ахарактарызаваць мае адносіны да «ЛіМа», яго грамадска-палітычнага і эстэтычнага крэда. Я яго не толькі пастаянна і зацікаўлены чытач, але і больш-менш пастаянна аўтар.

Неардынарнасць нашай будыніны, якую мы ўзводзілі амаль тры чвэрці стагоддзя, патрабавала і неардынарнага будаўнічага матэрыялу. Ленін, з уласцівымі яму шчырасцю і патрабавальнасцю да дакладнасці лагічных дэфініцый, назваў яго «чалавечым матэрыялам». Чалавек — гэта адзіны суб'ект, які валодае абсалютнай суверэннасцю — быў нацыста выключаны з палітычнага жыцця, выконваючы вызначаную яму «самай перадавой і гуманнай грамадскай тэорыяй» ролю «матэрыялу гісторыі».

Цяпер сітуацыя мяняецца. Ідзе бурны працэс палітызацыі грамадства. І гэта не можа не радаваць. Палітызаванае грамадства з глыбокімі дэмакратычнымі традыцыямі і культурай — гэта грамадзянскае грамадства. Разам з тым, палітызаванае грамадства без палітычных традыцый і культуры — гэта охлас, натоўп. А што такое натоўп — мы добра ведаем па нашай уласнай трагічнай гісторыі. Мясне не проста турбуе, — палухае, як бы наша слабая яшчэ дэмакратыя не набыла пачварную форму натоўпакратыі. І тут я бачу сапраўды месіянскае ролю мастацтва і творчай інтэлігенцыі. Так, месіянскае, я не баюся гэтага слова. І зусім не ўспрымаю як гіпербалу словы Ф. М. Дастаеўскага: прыгажосць уратае свет. Бо мастацтва абуджае ў чалавеку чалавека. Не магу ўявіць сабе мізантропа — пісьменніка, кампазітара, мастака.

Мне б вельмі хацелася, каб мой любімы «ЛіМ» — орган творчай інтэлігенцыі Беларусі — узяў пад сваю асабліваю апеку менавіта гэты бок перабудованых працэсаў у рэспубліцы. У ім — гарантыя жыццяздольнасці нашай дэмакратыі. У ім — зарука нашага адраджэння.

Валянцін АКУЛАУ,
доктар філасофскіх навук, прафесар.

ЯК І ШМАТ ХТО, я стаў пастаянна выпісваць і чытаць «ЛіМ» гадоў пяць таму. Газета і цяпер прыцягвае сваёй пэўнасцю, грунтоўнасцю, акрэсленай грамадскай пазіцыяй. Ведаю, што ў вас адбыліся ўнутрырэдакцыйныя змены, але прыемна адзначыць, што актуальныя тэмы не проста «ставяцца», «падымаюцца», але і аналізуюцца (чым можа пахваліцца не кожная газета). Праўда, так званы нефармальны друк («Навіны народнага фронту», «Свабода») бывае больш аператыўны. Аднак... Не падумаіце толькі, што карпаратыўны інтарэс «заступіў» мне публіцыстычны напал «ЛіМа», аднак, мастацтва, у прыватнасці, тэатральнае, гады ў рады наведваецца на вашы старонкі; тое самае можна сказаць і пра мастацтва кіно...

Віктар ЛЕСІН,
галоўны мастак Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра.

ЗАДАЮЧЫ САБЕ ПЫТАННЕ: якую ролю іграе «ЛіМ» у грамадска-палітычным і духоўным жыцці рэспублікі, адразу ж на яго і адказваю: вельмі важную. Перш за ўсё, газета памагае не толькі захоўваць культуру народа, ягоную сутнасць, але і сумленна шукае ісціну. А ў пошуках ісціны не бывае гарантый, не бывае падстраховак.

Добра, што газета сваімі публікацыямі, усім сваім духам імкнецца рэанімаваць забытыя ў нас паняцці «сумленне», «годнасць», «гонар», забывае якіх абярнулася для краіны катастрофай.

Заслуга «ЛіМа» і ў тым, што ён шмат піша пра нацыянальнае адраджэнне Беларусі, яе мовы і культуры.

У многіх матэрыялах газеты часта фігуруюць такія паняцці, як «патрыятызм» і «нацыяналізм». Той жа «нацыяналізм», які яшчэ зусім нядаўна характарызаваўся афіцыйнай ідэалогіяй негатывуна, сёння набывае новы сэнс, садзейнічаючы адраджэнню нацыянальных каштоўнасцей, барацьбе за нацыянальную дзяржаўнасць. Але мне хацелася б, каб «ЛіМ» даваў аб'ектыўную ацэнку і спробам надаць іншы сэнс гэтай паняццю, б'есць і «нацыяналізм», які імкнецца вырашыць свае «проблемы» за кошт іншых народаў, скажам, анексіі іх тэрыторыі, перагляду дзяржаўных межаў і г. д. Якая ва ўсім гэтым тоіцца небяспека, мы ведаем з новай еўрапейскай гісторыі.

На маю думку, каб пазбегнуць гэтага, нам трэба ўзняцца над вулканічнымі інтарэсамі, ладыць свае адносіны з суседзямі. У гэтым сэнсе заслугоўвае ўхвалы стварэнне Балтыйска-Чарнаморскага Саюза, пра які «ЛіМ» не так даўно пісаў.

Я за тое, каб на старонках «Літаратуры і мастацтва» друкаваліся аўтары, незалежна ад іх перакананняў і поглядаў на з'явы, якія сёння існуюць у нашым грамадстве. Разам з тым, рэдакцыя, на маю думку, павінна патрабаваць ад сваіх аўтараў правяраных фактаў, пэўнай эрудыцыі і дасведчанасці ў праблемах, якія яны закранаюць. Тады б, відаць, у газеце не з'яўляліся матэрыялы, падобныя на артыкул кандыдата фізіка-матэматычных навук В. Сіўчыка, які ў мяне, спецыяліста-геадемографа, выклікаў цэлы шэраг прэрэчанняў.

Нехта скажаў, што пэры журналістаў страляюць далей за гарматы. Значыць, і тыя, хто «зраджае» тыя пэры, павінны заўсёды захоўваць свой порах сухім.

І, нарэшце, я жадаю, каб тыраж «ЛіМа» пастаянна рос.

С. ПОЛЬСКИ,
прафесар Мінскага педагагічнага інстытута.

блем? Правінцыйнасць гэтая яшчэ і ў тым, што ў некаторых публікацыях ці не замяно стогну і ляманту. Больш патрабавальна адбіраецца матэрыялы. Мне не хапае на лімаўскіх старонках і глыбокай пісьменніцкай філасофіі: мастацкая тэхніка нібыта ёсць, а вольна філасофія бракуе, на жаль, і яшчэ. Рэвалюцыйныя часы заўсёды выклікалі своеасаблівы ўздым мастацкай палітычнай карынатуры. Растлумачце, чаму гэтым відам «публіцыстыкі» не карыстаецца «ЛіМ»? Апошняе, пра што хацелася б сказаць, пра мастацтва піша мала і невыразна. А мастацкія нарані ў нас глыбокія, традыцыі венавыя. Чаму ж мы такія сціплым?

Што ж, ёсць над чым падумаць...

СУСТРЭЛІ мы ў кватэрах па вуліцах Якуба Коласа і Усходняй і іншых нашых падпісчыкаў. Сяргея Ірына, інжынер Бездзяржпраекта, 27 гадоў. Чытае, з яе слоў, што-тыднёвік з захапленнем ужо тры гады, артыкулы грамадска-палітычнага зместу абмяркоўвае з калегамі на працы, далучае іх да газеты. Хоча таксама ведаць больш гісторыю Беларусі, турбуе яе і экалагічная праблематыка.

Былая выкладчыца Бездзяржуніверсітэта, філолаг Ірына Феліксаўна Доўбік павеламіла, што ўсе яе родныя — маці, сястра — кожны паасобку выпісваюць «ЛіМ». Сама яна з'яўляецца нашай падпісчыцай ужо пяць гадоў. Любіць чытаць пазію, творы пісьменнікаў Скрыгана, Гілевіча, Панізіка, Місько. Хацела б яна больш ведаць пра рэпрэсіраваных пісьменнікаў, іх лёс.

«Ад радка да радка» чытае нашу газету студэнт журфака БДУ Андрэй Паўлаў. Цікавіцца гістарычнымі матэрыяламі і лічыць, што «ЛіМ» недастаткова ўвагі надае маладым творчым талентам. Можна, і больш сказаў бы нам Андрэй, але на гэты дзень прыпала братава вяселле, і ён спяшаўся.

Апошнімі нашымі субсяседнікамі былі Вікторыя Пыж (25 год) і яе маці. Віка лічыць, што ўзровень «ЛіМа» даволі высокі, і ёй заўсёды цікава спазнаваць калізіі жыцця праз любімае выданне.

ДВА ПЕРАДАПОШНІЯ выхадныя дні года мы вялі гаворку «пра нашу і вашу газету», шаноўныя нашы падпісчыкі, сябры, дарадцы, а часам і апаненты. Асабліва нас узрадавала тое, што кантынгент лімаўскіх прыхільнікаў памаладзеў. Тое, што ўрокі жыцця, якія «ЛіМ» імкнецца асэнсавач на сваіх старонках, не прайшлі, відаць, марна.

Да сустрэч у новым годзе, у якім мы вам зычым здароўя і... аптымізму!

Напярэдадні Новага года з чытачамі сустрэкаліся
Марыя ГІЛЕВІЧ,
Людміла КРУШЫНСКАЯ.

СУСТРЭЧА ТРЭЦЬЯЯ. Кватэра старшага навуковага супрацоўніка інстытута народнай гаспадаркі Івана Вашкевіча і ягонай жонкі Жанны Міхайлаўны, перакладчыцы газеты «Вячэрні Мінск». Аднапакаёўка ў суботні дзень сабрала ўсіх сваіх насельнікаў. Гаворка наша адбывалася ў прысутнасці дзвюх маленькіх дачок Вашкевічаў Марылькі і Янінкі. Можна, таму Іван і Жанна загаварылі адразу пра сваё, бацькоўскае, у сувязі з «ЛіМа».

— Вось і «Чытанна» для дзіцячага садка выдадзена ў «Народнай асвеце» яшчэ на пачатку года. Слалі яе выдатна Вячэрні. Маскаленка і Садоўскі, а ў «ЛіМе» водгукаў да гэтага часу няма. І пра беларускамоўныя дзіцячыя садкі вы мала пішаце... Газету чытаем даўно, але выпісалі на наступны год упершыню: падпісчыкам штотыднёвін будзе абыходзіцца танней. Што можна сказаць пра газету? Цяпер усіх хвалюе палітычнае жыццё. Вось і артыкул Пазняна пад назвай «Раскол» сёння прычталі з цікавасцю. Амаль што не чытаем літаратурныя старонкі, у тым ліку і літаратурна-знаўчыя артыкулы. Не падабаецца нам мастацкае афармленне газеты. І фотаздымкі ў вас нецікавыя, і шаснаццатая старонка вы дагэтуль не знайшлі. Праўда, падабаецца нам першыя палосы «ЛіМа», з якіх і пачынаем чытаць газету.

Словам, не ўсё раўназначна ў газеце, лічыць сямя Вашкевічаў. А трэба пры такой канкурэнцыі прэсы быць заўсёды на высокім узроўні. А яшчэ нашым новым падпісчыкам хацелася б на старонках «ЛіМа» бачыць рубрыку «З гісторыі беларускай мовы»...

ЧАЦВЕРТАЯ СУСТРЭЧА прыпаднела нам сюрпрыз. Гаспадыня кватэры ўрач гарадскога псіханеўралогічнага дыспансера Валянціна Кірылаўна Зіміцкая ці не з парога паведаміла:

— А яшчэ пяць зямляраў «ЛіМа» мы выпісалі як навагодні падарункі сябрам: два — у Мінск, два — у Вільнюс, адзін — у Рыгу. Гэта ж, лічу, самая прагрэсіўная газета ў рэспубліцы... Адлюстраввае сітуацыю так, як яна ёсць. Імпануюць і публікацыі гістарычнай тэматыкі. Хацелася б, каб іх было больш, як, дарчы, палемічных выступленняў па сацыяльна-палітычных пытаннях. З думкай апатыі трэба часцей знаёміць чытачоў. Паглядзіце, як паслядоўна прапагандае сваю палітыку камуністычная партыя...

Шчыра скажам, з'яўленне ў такой гаспадары было для нас таксама своеасаблівым сюрпрызам. Ім аказаўся Юрый Хадыка, вядомы ў рэспубліцы вучоны і грамадскі дзеяч. Цікава, што скажа ён?

— На працягу года заўважыў сур'ёзныя публікацыі Сідарэвіча, Ласова, Грыцкевіча, Тіахова, Акулава. Уразіла сіла пацўцы, з якой піша Анатоль Сідарэвіч, хоць з ім можна спрачацца. Ён у добрым сэнсе слова максімаліст, суб'ектывіст, а ўрэшце ў жыцці існуе толькі суб'ектыўнае ўспрыманне, якое і рухае прагрэс... Вядома, «ЛіМ» займае прагрэсіўныя пазіцыі, але пакуль яшчэ, вобразна кажучы, хісткі. Можна, ад гэтага і той малёт правінцыйнасці ў асвятленні пэўных пра-

ЧЫТАЧОМ «ЛіМа» з'яўляюся каля дзесяці гадоў. Але ж менавіта ў сённяшні час, насычаны мітуслівымі ды супярэчлівымі педзеямі, што адбываюцца ў нашай краіне, не магу ўявіць свайго існавання без гэтага па-сапраўднаму нацыянальнага выдання.

Уважліва сачу ў друку за артыкуламі, прысвечанымі музычнаму мастацтву. Прафесійныя разважання на тэмы музыкі з'яўляюцца і на старонках «ЛіМа», але, на вялікі жаль, іх не так шмат. Прывяду словы вядомага венгерскага кампазітара Золтана Кодая: «Першым краевугольным каменем падсвядомага венгерскага пацўцы з'яўляецца мова, другім... — музыка». Што ж у нас? У нас — той гаротны стан, у якім апынулася родная мова, і тая феадальная палітыка па знішчэнні беларускай культуры, якая вялася дзямі вядзецца па сённяшні дзень. Безумоўна, усё гэта дало свае вынікі і ў блізкай для мяне галіне мастацтва: мізэрнасць інфармацыі па гісторыі старажытнай беларускай музыкі (якая існавала); адсутнасць у рэспубліцы музычнага выдавецтва, а значыць і брак нацыянальных навукова-метадычных прац па музычным выхаванні дзяцей; абыхавасць моладзі да фальклору; пасрэдныя, за рэдкім выключэннем, прэм'еры сучаснай беларускай музыкі з напалова пустымі канцэртнымі заламі...

Музычная інтэлігенцыя Беларусі яшчэ спіць дрымотным сном, а калі прачынаецца, то яе, відаць, больш хвалююць матэрыяльныя праблемы замежных музыкантаў. Дык, можа быць, у наступным годзе на старонках «ЛіМа» загучаць галасы тутэйшых музыкаў: ці грамадзяне мы на сваёй зямлі?

Віншую чытачоў і супрацоўнікаў «ЛіМа» з навагоднімі святамі.
Валеры ЖЫВАЛЕЎСКИ,
выкладчык Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

НЕЯК ЯШЧЭ НА ПАЧАТКУ ПЕРАБУДОВЫ давялося мне змясціць у нашым афіцыёзе — «Вячэрні Мінск» — невялікую на-

ЦІ ПАМЕНЕЛА ЛІТАРАТУРЫ?

«Літаратуру раблю я», — упэўнена заявіў адзін малады літаратар. І дадаў, каб зусім ужо не шакараваць грамадскасць: «І час». Не ведаю, ці ўразіў ён шырокага ўсесаюзнага чытача (другой мэты, мабыць, не ставілася), але мяне асабіста схіліў да роздуму. Пра адпаведнасць дэкларацый зробленаму, пра тутэйшыя комплексы і ніцшэанскія замашкі, пра ўзаемазвязь творчага і чалавечага пачатку ў чалавеку.

Апошнім часам ад пісьменнікаў можна пачуць, што ў «ЛіМ» стала меней літаратуры. Паколькі вершаў і апавяданняў на старонках не паменела, то, па ўсёй бачнасці, мясца на ўвазе крытыка і бібліяграфія. Сапраўды, «па віне» грамадска-палітычных зрухаў да крытыкі крыху астыла рэдакцыйнае начальства (а чытач мо ніколі і не гарэў). І нават крыўдлівы брат-пісьменнік усё радзей сам на сябе замаўляе рэцэнзіі, абмяжоўваючыся самацэнкай і пачуццём годнасці. Адбываецца своеасаблівы крызіс жанру. Што рэцэнзіі ў іх класічным (ці акадэмічным) выглядзе не ствараюць уцямнай, адпаведнай рэальнасці карціны літаратурнага мацерыка, становіцца ясна ўсім. Просяцца нязбытныя жанры — эсэ, нататкі, агляды, відэаочна не стае аналітычнага погляду на плыні і тэндэнцыі літаратурнага развіцця. Ад крытыкаў і літаратурнаўцаў сёння чакаеш не толькі прафесійнасці, але і асабовасці, здольнасці да ўчынкаў, кажучы проста — звычайнай смеласці. Бо наперадзе шмат працы. Патрабуе новага погляду і прачытання ці не ўся беларуская літаратура савецкага перыяду, чакае асэнсавання літаратура сённяшняга. Тая ж яе частка, якую «раблю я», не пабачышы належнай рэакцыі, схіляецца да перабольшвання свайго значэння ў сусвеце. Балючае адчуванне няздзейснасці часам вымушае ісці на бойку з ветракамі, часам задалаўняецца «самаабслугоўваннем» у межах свайго пакалення ці таварыскага кола.

Ад «чыстай» крытыкі адбываецца адток у іншыя сферы, у палітычную, прынамсі. Уладзімір Калеснік, Уладзімір Казьбрук, Яўген Лецка, Анатоль Сідарэвіч сёння востраць свае пёры не на мастацкіх творах, — грамадзянскае пачуццё кліча іх да змагання з камандна-бюракратычнай сістэмай, з яе догмамі і міфамі. І ці можна іх за тое папракаць?

Азіраючыся на мінулы год, хачу згадаць імёны і іншых актыўных лімаўскіх аўтараў — Міхася Мушынскага і Аляксея Рагулю, Уладзіміра Конана і Алега Лойку, Тамару Чабан і Таісу Грамадчанку, Ігара Жука і Івана Штэйнера, Лідзію Савік і Алеся Бельскага, Сяргея Кавалёва і Алеся Бадака. Есць спадзяванне, што ў новым — бадлівым — годзе жаданне выказацца, паспрачацца адчуоць многія, што звычайна да спакойнага канформнага жыцця перамогацца творчым гарэннем, што шырока будзе прадстаўлена на нашых палосах — Літаратура, якую ствараем мы.

Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ,
рэдактар аддзела
крытыкі і бібліяграфіі.

На завяршэнне Скарынавага года

ПРАГА

У Народнай бібліятэцы на пачатку снежня адбыўся ўрачысты вечар, прысвечаны, як гаворыцца ў запрашэнні, «500-ай гадавіне нараджэння Францішка Скарыны, беларускага вучонага-гуманіста, медыка, перакладчыка Бібліі, заснавальніка ўсходнеславянскага кнігадрукавання, які ў 1517—1519 гадах выдаў у Празе Біблію на сваёй роднай мове, а потым стаў першым садоўнікам у пражскім каралеўскім садзе».

Вечар адкрыў міністр асветы Чэшскай Рэспублікі прафесар Пётр Волпенка. З дакладам пра Францішка Скарыну і яго сувязі з Чэхіяй выступіла доктар Францішка Сокалава. Урыўкі з твораў Скарыны прачытаў Мі-

раслаў Коваржык. Затым адбыўся канцэрт, у якім прынялі ўдзел ансамблі «Бізанцыён» і «Музыка паэтыка». Яны выканалі старажытную музыку, у тым ліку ўсходнеславянскую (Мікола Дылецкі).

Такім чынам, горад, у якім з'явіліся першыя беларускія кнігі, адзначыў памяць іх выдаўца.

ВАРШАВА

Беларускае грамадска-культурнае таварыства і Дом савецкай навукі і культуры ў Варшаве правялі літаратурна-музычны вечар, прысвечаны юбілею Францішка Скарыны. На ім выступілі драматург, аўтар сцэнарыя дакументальнага фільма пра беларускага першадрукара Алесь Петрашке-

віч і пісьменнік, доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс. У заключэнне адбыўся канцэрт беларускага фальклорнага калектыву з Беластока.

А. Петрашкевіч і А. Мальдзіс сустрэліся таксама з варшаўскімі беларусамі ў памяшканні сталічнага аддзела БГКТ. Адбылася цікавая гаворка пра Ф. Скарыну і яго традыцыі. Госці падаравалі гаспадарам новыя мінскія выданні.

РЫГА

12—13 снежня 1990 г. у Рызе па ініцыятыве Латвійскага таварыства беларускай культуры «Сьвітанак» адбыліся ўрачыстасці, прысвечаныя 500-годдзю з дня нараджэння вялікага беларускага асветніка і першадрукара Францішка Скары-

ны. У іх прынялі ўдзел і госці з Мінска і Вільні: пісьменнікі, вучоныя, мастакі, артысты.

У першы дзень у Музеі гісторыі медыцыны імя П. Страдыня адбылася навуковая канферэнцыя. Яе віталі прадстаўнікі латышскай навуковай грамадскасці. З дакладам і паведамленнямі выступілі беларускія пісьменнікі і навукоўцы Я. Лецка, С. Панізік, В. Чамярыцкі, мастак В. Целеш і інш. На другі дзень урачыстасці працягваліся ў Доме культуры прафсаюзаў, дзе адбыўся святочны вечар. Была наладжана выстаўка карцін мясцовага беларускага мастака Дзівіскібы, продаж навінак беларускай літаратуры і прэсы. Цэпла сустрэлі беларусы Латвіі выступленні вядомых артыстаў з Мінска Г. Дзягілевай, Т. Мархель, фальклорнага ансамбля «Купалінка». Мілагучная беларуская песня, жывое роднае слова, якія гучалі ў прыгожым бу-

Да канца паслужыў Беларусі

Сёння, калі чытаеш і перачытваеш творы Уладзіміра Караткевіча, уключаныя ў першы яго збор твораў, калі знаёмішся з архівамі пісьменніка і яго эпістальнай спадчынай, з гонарам радуешся, што так шматгранна раскрыўся яго талент, што так многа зрабіў ён для адраджэння Беларусі. І адначасова з горьччу і болей думаеш, як многа мог бы яшчэ зрабіць мастак, калі б жыццёвы лёс і грамадскія абставіны былі больш спрыяльнымі для яго.

Як і яго папярэднікі Максім Гарэцкі і Кузьма Чорны, Уладзімір Караткевіч марыў аб стварэнні цыкла кніг пра жыццё свайго народа на працягу значнага прамежку часу, але, на вялікі жаль, не змог поўнасна рэалізаваць сваю задуму.

Так, у лісце да свайго дзядзькі Мікалая Аляксандравіча Садавога ад 8 снежня 1957 года 27-гадовы Уладзімір Карат-

кевіч пісаў:

«А задум у мяне столькі, што калі б была свабода і калі б далі мне год шасцідзесяці жыцця — напісаў бы сто тамоў. Далібог. Я іх магу нават прадаваць і не стану бяднейшым».

Вось бліжэйшыя задумы: кніга апавяданняў, роман пра 1905 год (які зараз пішу), сатырычная намедаля, 2—3 задумы паэм.

Пасля гэтага вазьмуся за «Сямейныя паданні роду Яноўскіх», цыкл невялікіх апавесцей памеру «Станцыйнага наглядачыка» (дай божа каб было хоць у сотую долю гэтай сілы) пра гісторыю беларускай шляхты. Аповесці будуць і пацешныя, і трагічныя, і хітрыя, і страшна-наўспяваецца. Я ўжо раблю накіды і, пакуль што, цікава атрымліваецца.

А калі зраблю і гэта — засяду за «Век» — цэлую эпопею, у якую павіны ўвайсці паўтара дзесятка раманаў і якая ахопіць гісторыю Беларусі з 1860 года да нашых дзён.

Дай бог нашаму цяляці ваўка спаймаці! (Ліст напісаны па руску, апошні прыведзены снас — па-беларуску. — А. В.)

У 104-й папцы хатняга архіва У. Караткевіча захоўваецца

ліст паперы, дзе пісьменнік падае тыя кнігі, якія ён хацеў напісаць і якія маглі скласці 78 тамоў:

- 1—2 (тамы.—А. В.) Вершы.
- 3 Легенды.
- 4—5 Паэмы.
- 6 Раман у вершах.
- 7—8 Апавяданні.
- 9—10 Аповесці.
- 11—15 Раманы гістарычныя.
- 16—20 Раманы сучасныя.
- 21—35 Серыя «Век».
- 36—37 Казкі і літаратура для дзяцей—у стылі Г.-Х. Андэрсена.
- 38—39 Фантастычнае.
- 40—41 Запіскі фальклору.
- 42—45 П'есы.
- 46—47 Мемуары.
- 48—49 Шляхі (дарожныя нататкі).
- 50 Малая спадарожная кніжыца.
- 51—52 Крытыка.
- 53—56 Гісторыя беларускага мастацтва (архітэктура, жывавіс, музыка, скульптура).

НАРЭШЦЕ!

Выйшаў беларускі адрывны календар

У продажу паявіўся доўгачаканы беларускі насценны (адрывны) календар на 1991 год. Выпусціла яго выдавецтва «Беларусь». Гэтая кніжка на кожным дзень—аб усім і для ўсіх. Асабліва прыйдзеца даспадобы людзям сямейным, бацькам і дзецям. Тут мноства матэрыялаў пад рубрыкамі «Зрабіце самі», «Бацькам аб дзецях», «Карысныя парады», «З біяграфіі слоў», «Пачытайце дзецям», «З беларускай кухні», «Юрыдычная даведка», «У садзе і агародзе». Есць тут і апісанні народных прыкметаў, па якіх

можна самому скласці прагноз надвор'я. Пад рубрыкай «Кладука здароўя» прыводзіцца звесткі пра карысныя якасці культурных раслін і «дароў лесу» Беларусі. Шмат у календары і парад агародніку, рыбалоўу, грыбніку, іншых цікавых звестак.

Календар распавядае пра выданне беларускіх календароў, нашага іканапісу, дае кароткі «Летапіс нашага адраджэння», гаворыць пра паэтаў і пісьменнікаў, беларусаў і рускіх, якія жылі, вучыліся і працавалі ў Беларусі, згадвае іх вершы,

ля кніжнай паліцы

Спасціжэнне Буніна

Назву кнізе прафесара кафедры літаратуры Мінскага інстытута культуры Валерыя Няфёдава, выпушчанай выдавецтвам «Полымя», падказалі паэтычныя радкі аднаго з самых загадкавых пісьменнікаў так званага рускага замежжа:

Будуцім поэтам, для мяня безвестным,
Бог оставит тайну—память обо мне:
Стану их мечтами, стану бестелесным,
Смерти недоступным—призраком чудесным...

«Чудесный призрак» — удаляя спроба спасцігнуць сутнасць мастакоўскага феномена І. Буніна, глянуць на яго, як на арыгінальнага творцу, адчуць, наколькі свет яго вобразаў з'яўляецца прыягальным не толькі для ўсё новых пакаленняў чытачоў, а і для пісьменнікаў розных літаратур, паказаць, як традыцыі вялікага папярэдніка ўплываюць на іх кнігі, дапамагаюць ім глыбей спасцігаць рэчаіснасць.

В. Няфёдаў не ўпершыню звяртаецца да творчасці самабытнага майстра слова. У 1967 годзе ён абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Буніна-мастак (папярэднікі, сучаснікі, спадчыннікі)», а ў 1975 годзе выдаў кнігу «Паэзія Івана Буніна». І новая кніга — працяг даследавання і асэнсавання спадчыны пісьменніка, да якога ўжо звярталіся дзесяткі навукоўцаў у многіх краінах і якому пастаянна заставацца ў полі зроку ўсё новых і новых літаратурнаўцаў.

Даследчык запыняе ўвагу на такіх значных бунінскіх творах, як «Справа карнета Елагіна», «Міцэва каханне», «Жыццё Арсеньева», на «сялянскіх апавяданнях», напісаных у 1910-х гадах; гаворыць пра своеасаблівае мастакоўскае ўзаемадзеянне двух вялікіх майстроў — І. Буніна і М. Горкага; імякнецца па-новаму перагледзець ацэнкі, якія хоць і даўно ўста-

Родны край

урыўкі з твораў. Нямала пададзена тут старажытных помнікаў архітэктуры, цікавых фактаў з жыцця краю, кароткіх біяграфій дзеячаў нашай наву-

кі і культуры. Пад рубрыкай «3 гісторыі Беларусі» надрукаваны матэрыялы аб асветніцкай дзейнасці многіх выдатных людзей нашага краю. Шмат этнаграфічных звестак, якія падаюцца пад рубрыкамі «Беларускі нацыянальны касцюм», «3 народных абрадаў», «Беларускія сувеніры», «Беларускія музычныя інструменты», «Народныя майстры», «Матэрыяльная культура Беларусі». Есць і своеасаблівы «Календар імён», «Урокі мовы», падборка «Чаму мы так гаворым».

Рэдактары - складальнікі календара А. Законнікава і В. Балвановіч паклапаціліся, каб чытач атрымаў і пўныя медыцынскія звесткі: рубрыкі «Парады касметолога», «Парады ўрача», «На пытанні адказвае сексолог».

прыемна...» А. Бабарэка («Нёман», 1980, № 6), на публікацыю якога спасылваецца і В. Няфёдаў, заўважаючы: «Беларусь увайшла ў яго свядомасць і як паэтычная легенда, і як рэальнасць, якую ён надзяляў з цягам часу ўсё больш вобразамі формамі».

Ва ўступе ад аўтара В. Няфёдаў піша: «...спадчыну Буніна ўспрынялі беларускія майстры слова: І. Мележ, І. Шамякін, В. Быкаў, А. Адамовіч, Б. Сачанка, В. Зуёнак, Я. Брыль, Я. Сірыган, М. Лужанін, І. Навуменка, У. Караткевіч». Крыху ніжэй працягвае: «Аўтар гэтых радкоў гаварылі аб глыбокай павазе да класіка, натхнёна прыгадваў яго вершы і прозу М. Танк, Т. Бондар, Г. Бураўкін, А. Варцінскі, Н. Гілевіч, Х. Лялько».

Шкада толькі, што В. Няфёдаў, хутчэй за ўсё з-за абмежаванасці плошчы (выданне кнігі, дарэчы, ажыццёўлена на сродкі самога аўтара), не паклапаціўся, каб канкрэтызаваць гэтыя выказванні, паказаць на фактах, як І. Бунін «прысутнічае» ў сучаснай беларускай лі-

дынку старой Рыгі, сталі сведкамі духоўнай аднасьці і нацыянальнай самагоднасьці свядомых беларусаў за межамі Бацькаўшчыны.

БАРАНАВІЧЫ

14 снежня 1990 г. адбылася ўрачыстая вечарына, прысьвечаная юбілею Францішка Скарыны і наладжаная Баранавіцкім гаркомом КПБ. У ёй узялі ўдзел настаўнікі гарадскіх школ, прадстаўнікі мясцовых партыйных арганізацый, фальклорны гурт. З дакладам аб жыцці і дзейнасьці асветніка выступіў малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР Алесь Жлутка. Былі заслуханыя таксама два рэфераты. У кніжнай латарэі былі разыграны выданні, звязаныя са Скарынай, і іншыя кнігі. Адмысловую праграму паказалі самадзейныя артысты.

НАШ КАР.

часцей за ўсё карыстаўся пісчэй паперай. Ды і асаблівасці почырку сведчаць аб тым, што запіс мог узнікнуць у 1957 годзе, у той жа час, як і ліст да Мікалая Аляксандравіча Садавога.

Аб тым, што Уладзімір Караткевіч інтэнсіўна працаваў у 50-я гады, сведчаць таксама яго словы з аўтабіяграфіі «Дарога, якую прайшоў» (напісана 1 снежня 1964 года), змешчанай у кнізе аўтабіяграфій беларускіх пісьменьнікаў «Пра час і пра сябе» (Мінск, 1966). Аўтабіяграфія заканчваецца наступнымі радкамі: «Калі б мне ўдалося пасля «Каласоў» напісаць некалькі раману і аповесцей і давесці дзею да нашых дзён, я б лічыў, што справа жыцця зроблена. Але да гэтага так далёка! Трэба працаваць. Не для сябе, а для маёй роднай краіны, для Беларусі, якой, калі дазволіць лёс, я паслужу, колькі будзе дадзена дзён,—многа або мала, але да канца».

І пісьменнік няспына рабіў сваю справу жыцця. самааддана служыў роднай Беларусі.

Анатоль ВЕРАБЕЙ.

Акрамя таго, у календары шмат інфармацыі аб юбілеях вядзеных палітычных і грамадскіх дзеячаў, дзеячаў навукі і культуры ўсяго свету; адзначаны і многія памятнаыя даты ў жыцці чалавечага супольніцтва за ўвесь час яго існавання.

У стварэнні календара прынялі ўдзел больш за 90 чалавек — дактары і кандыдаты навук (супрацоўнікі розных інстытутаў АН БССР, ВДУ, НДІ), работнікі музеяў, архіваў, вытворчых аб'яднанняў, журналісты, пісьменнікі, выдаўцы, урачы, грамадскія дзеячы.

Назва календара — «Наш край».

І толькі адно горкае «але»: тыраж ягоны — 26 тысяч экзэмпляраў, а звычай жа было ажно 500 тысяч!

Г. ШЭРШАНЬ.

ЧУДЕСНЫЙ ПРИЗРАК

тэратуры. Сведчанні ж накіталі: «В. Быкаў прызнаецца ў тым, што класік уразіў яго «добрай і лірызмам», «Чуйнасць да гэтай якасці (маецца на ўвазе пазытыўнасць бунінскай прозы, — А. М.) бласпярэчна сказалася ў слоўным пісьме Я. Брыля» наўрад ці могуць задаволіць чытацкае жаданне адчуваць, як беларуская проза і паэзія «жывуць Буніным».

А. М.

Я выбраў гэты верш не таму, што ён найвыбітнейшы ў паэтычным зборніку Л. Дранько-Майсюка «Тут» («Мастацкая літаратура», 1990). Проста ён зачэпіў за балючае.

Паўсюль, ідучы па Мінску,
Бачу сцяну глухую,
Бо ні здалёку, ні зблізку,
Таго, што хачу,—не чую.

Тое, што хоча чуць і не чуе лірычны герой, — гэта родная мова. Сцяна — гэта маўчанне тых, хто не хоча або не можа размаўляць на ёй. Дарэчы, у бліжэйшым па тэме вершы Зьніча на распачнае пытанне: «Беларусы, дзе ваша мова?» — таксама адказвае сцяна. Маўчаннем.

Паэты, кожны па-свойму, спрабуюць перакрыць гэтую цішыню. Не ўдаецца. Па-ранейшаму чуюм прыкрае маўчанне, прайшоўшы «праз усе райкомы, Аптэкі, заводы, кавярні. Кнігарні і гастронамы, Міліцыю і

дзіць: белае, белае, чуеце, белае! Але гэта не ад добрага жыцця, гэта ад распачы, калі мара сутыкнулася з каменнай сцяною, зайшлася ад болю, крыку...

Гэта ўражае. І ўсё ж...
Ёсць адна рыса, нібыта нашая, беларуская. Памятаеце, з чаго пачыналася новае беларускае пісьменства — з «Жалейкі», з «Песень жалбы». Новае Адраджэнне зноў пачынаецца са скрухі, з жалю, з аплаквання страчанага. Лірычны герой — «эмігрант» — таксама жаліцца:

Праз кожную плошчу,
завулак,
Кватэры, з якіх
не пратураць,—
Дзе ж роднаму слову
прытулак!
Няўжо толькі ў літаратуры!
Няўжо толькі ў ёй адхланне,
Магчымасць адна—

Ніякай сваёю сілай
Не зробіць з мяне
эмігранта,
А наша жыццё зрабіла.

Няўзрунае «жыццё зрабіла» — якраз і ёсць паэтычны эўфемізм. Мы знойдзем мноства прыгожых, проста бліскучых эўфемізмаў у творчасці класікаў. Але нашыя настаўнікі — паэты-нашаніўцы — умелі тварыць таксама й жорсткія ў сваёй яснасці формулы. Пра Беларусь яны казалі: «забраны край». Забраны край — адабраная мова, замест якой у вусны ўкладваецца «трасянка» — тыповая каланіяльная «піджын-мова». Ясна, што яна гучала ўжо і ў часы Купалы.

Страціўшы, не пабяжыш следам з лямантам: «Аддайце». Бо — за кім бегчы? У сістэме, што склалася на сёння, паняцці «акупант», «акупаваны» страцілі сваё першае значэнне. Усе народы былой імперыі па-

КАЛОНКА ЛІМАУЦА

ДА АСНОЎ... АЛЕ НАВОШТА?

У адрозненне ад тых, хто вынарыстоўвае вядомыя радкі з партыйнага гімна, каб даказаць, як большавікі, разбурыўшы традыцыйны ўстоі, за семдзесят тры гады давялі краіну да развалу, я звяртаюся да іх з іншай нагоды. Зрабіць гэта мяне прымусіў адзін з апошніх нумароў штотыднёвіка «Кніжное абзоренне» (№ 50, 1990), у якім, у карэспандэнцыі «Гэты страшны рынак...» гаворыцца: «...спробы дабіцца ад дзяржавы нейкіх там прывілей вельмі падобны на жаданне захаваць статус-кво — камандную сістэму, якая даўно скампраметавала сябе». Думаецца, аўтар (нехта П. Ражкоў) мае на ўвазе некаторыя прадстаўнікі партыйнай эліты, якім па-ранейшаму хочацца карыстацца шматлікімі льготамі, мець спецыяльны, спецыялізаваны, спецыялізаваны і г. д.? Можа, ён з гнева асуджае сівых генералаў, якія не хочуць развітацца з дачамі-віламі за дзяржаўны кош? Магчыма, яго непакоіць, што і сёй-той з народных дэпутатаў не супраць займаецца асобнымі льготамі? Не! Аўтар хоча стрымаць запал — наго б вы думалі? — выдаўцоў! Тых самых, якія непакояцца, што «ў асабліва трагічным становішчы» апынулася «дзіцячая літаратура, навуковая кніга, падручнікі, выданні на мовах малалічкіх народаў — іх проста нывыгада на выпускаць».

Пазіцыя тая самая, што і на досвітку Саветскай улады: калі ламаць, дык да асноў. Ніякіх прывілей нікому, нават калі справа тычыцца культуры. Сцэнарыя, беларуская літаратура! Хоць ты і прыгожае пісьменства не малалічкі, а шматмільённага народа, але табе, згодна ражкоўскіх, у тым ліку і сваіх, якія жывуць у рэспубліцы, ніякіх дацый. Выключэння з правіла няма і быць не можа. Рынак, рынак, рынак...

А калі падумаць, дык адкуль гэтакі выключэнні і ўзяцца? Вельмі ж рэвалюцыйныя настрывычкі часоў і «рэвалюцыйны» цяперашняй перабудовачнай эпохі розніца між сабой. І тыя, і гэтыя жывуць пражаўцэрствам. І тыя, і гэтыя найчасцей... професіяналы. Менш самі працуюць, а больш даюць указанні іншым. Адна, праўда, розніца ёсць. Тыя насліся з наганамі ў руках, гэтыя на ўзбраенне ўзялі дамагогію.

Прадчуваю, як сёй-той вострыць ужо пяро. Ага, і ў «Ліме» вораг перабудовы з'явіўся, Ату — яго! Ліст галоўнаму рэдактару ў спешным парадку!

Што ж, калі перабудова заключаецца толькі ў тым, каб знішчыць усё без выключэння добрае, ранейшыя ідэалы, традыцыі, тады, прабацьце... Я не магу адмовіцца ад М. Шалахава і М. Астроўскага, якіх ужо, без боязі, утоптаюць у грязь. Не магу спайнона чытаць, як абліваюць памяншаным маладагвардзейцаў і Паўліна Марозава (што ім хоць маленькая дзіцячэ слязінка, пра якую пісаў Ф. Дастаеўскі!) ўносяць генерала Уласава.

Не хачу паступіцца прынцыпамі? Так, не хачу, але глядзячы янімі, прынцыпамі справядлівасці, праўды, гуманізму! Не хачу здымаць дывідэнды, прыстасоўвацца да ўмоў. Не хачу, каб «філасофія разбураўня» станавілася і правілам, і модай. Разбураем, разбураем, а нешта ствараць яшчэ збіраемся. Забываемся, што зусім не ў «судьбоносны» час жывём, а ў час «лёсаламальных». Можа, даволі ўжо ўсім, нават тым, хто валодае «новым мысленнем», насіцца з нашымі лёсамі, і з разменнай манетай у далёка ідучых палітычных гульнях?

Мнагавата песімізму перад Новым годам? Не, ёсць месца крыху і аптымізму. Адзіная радасць, калі ўспомніш, як шчодра Прэзідэнт раздаюць за мяжой розныя прэміі. Глядзіш, і ў 1991 годзе ён атрымае іх шмат. Прэзідэнт жа наш — таксама чалавек шчодры. І ганарары, і прэміі, не шкадуецца, аддае на розныя дабрачынныя мэты. Можа, нешта і беларускім кнігавыдаўцам пераладзіць. Алякс МАРЦІНОВІЧ, рэдактар аддзела інфармацыі.

Дык хто ж эмігрант?

Роздум над вершам

казармы».

Я аднойчы ўжо цытаваў і памянёны верш Л. Дранько-Майсюка «Эмігрант», і «Развітанне» П. Панчанкі — у іншым артыкуле і з іншае нагоды. Я тады шукаў рысаў да аблічча беларускамоўнага інтэлігента, хацелася ўявіць, які ён ёсць у жыцці і ў літаратуры. Я пісаў пра тыя непрыемнасці, непараўменні, якія пагражаюць свядомаму беларусу на кожным кроку — у тралейбусе, у краме, у бальніцы. Разважаў пра тое, які гэта цяжкі крыж — быць беларусам на Беларусі.

Даволі вярэдзіць раны!
І без таго заўважаю —
Глядзяць, як на эмігранта,
На мяне, калі размаўляю.

Такім чынам, маем парадаксальна-метафарычны вобраз «эміграцыі» — эміграцыі ў сябе на радзіме.

А мне тым часам прымроіўся іншы вобраз: перакулены свет антыподаў, дзе звычайныя людзі ходзяць дагары нагамі, дзе на галовах не ходзяць адны дзівакі.

Але цяпер, па другім працытанні «Эмігранта», мне не захацелася развіваць метафару — вобраз перакуленага свету. Абудзілася іншае, мацнейшае пачуццё: халоднае саманазіранне. Чаму мы, літаратары, «проста беларускія інтэлігенты» гэтак часта пачалі выдумляць перакулены свет, выварочваць жыццё гэтак, каб апынуцца ў ім слухнымі, але пакрыўджанымі, прыніжанымі?

Вось і ў пытанні з моваю. Ясна, што ніякія мы не эмігранты. Мы ходзім (нагамі) па сваёй зямлі, размаўляем на мове продкаў. Але гэтая праўда рэдка калі выблісне ў літаратуры з усёй яснасцю. У нечым яна недаказаная, недамоўленая.

Верш «Эмігрант» — ён якраз сведама запраграміраваны на недамоўленасць. Я б яшчэ сказаў, што ён — як недапраўлены фотаздымак, або верш-негатыв. Ведаецца, фотамастакі скарыстоўваюць гэты эфект — чорнае замест белага таксама выглядае прыгожа.

Паэт — я разумею яго — кажа на белае «чорнае» якраз тады, калі ўсёй душою хоча сцвер-

не памерці...
Тыраж у любога з выданняў
Па эмігранцкай мерцы!

У свой час нават вялікага Купалу ўпікалі за аднастайнасць сэрца, сірочыя матывы вершаў — і ён мусіў тлумачыць, «чаму плача песня наша». Але нічым не растлумачыў лепш, як творчасцю, дзе поруч з панурай «Адвечнай песняй» — сонечная пазма «Яна і я», поруч з «Раскіданым гнездом» — «Паўлінка».

Усяму свой час і мера. Сёння, здаецца, літаратура стамілася ад уздыхаў і нараканняў. Ёй бракуе халоднай яснасці ў поглядзе, жорсткай логікі ў высновах. Мы прызвычайліся да вобразаў-негатываў, «халі б мей і пазітыў (не ў сэнсе «станоўчасці», а ў сэнсе рэалізму). І таму мне хочацца дачытаць верш «Эмігрант» да канца, пераступіць мяжу недамоўленага ў ім і адказаць на пытанне: хто ж на самай справе эмігрант?

Эмігрант — не той, хто, жывучы ў сябе на радзіме, размаўляе на сваёй мове і ведае, што яму рабіць са сваёй беларускай душой. Хай нехта скажа, што такіх меншасць (мажліва, ён і мае рацыю, калі ўлічыць, што моўная асіміляцыя сёння закрунула ўжо апроч гарадоў і вёскаў). Назавём іх меншасцю, тубыльцамі, але ніяк не эмігрантамі.

У эміграцыі той, хто свядома або бяздумна эміграваў ад матчынай мовы, ад культуры, звячэй сваіх продкаў. Так і жывучы, нікуды не з'язджаючы, — эмігрантамі на бацькаўшчыне.

Я не заўважаю, як нейтральнае па змесце слова — «эмігрант» — набыло адмоўную афарбоўку. Могуць пакрыўдзіцца тыя беларусы, што, жывучы ў Канадзе, ЗША, Аўстраліі, пільнуюцца родных звячэй, мовы. Гамонка не пра іх. А тое, што здарылася са словам — натуральны вынік маніпуляцыі з пераноснымі сэнсамі, з эўфемізмамі, метафарамі. Што паробіш? Нам цяжка і некалькі назваць сваім імем тую бяду, што здарылася з намі.

Сто англій і дзвесце
францый

ЯШЧЭ АДЗІН ВІТОК...

Странатаю сарокай мільгануў год. Яшчэ мы не ведаем яго вартасці і не ведаем, з чым параўнаць. Але ўпэўнены — па сваіх падзеях ён адзін варты цэлага папярэдняга дзесяцігоддзя. Нават фотаздымкі — маленькія люстэркі былой рэчаіснасці — нясуць у сабе штосьці ад перамен і спадзяванняў. Шматколерны, неспакойны, рознагалосы, часам вельмі нязручны, як чужая хата, — гэты год пачынаўся з бліскучай зімы, такім захоўваецца цяпер у фотатаках і архівах у дыскіх рапарцэраў, і гэтым будзе з'яўляцца на новых (ужо гістарычных) адбітках.

Мінулы год. Бацацца мітынгавая сталічная плошча і прыцішаная вёска на малинавым зольку. Ахоплены полымем лес і кропельні расы на лугавой наветцы. Шчаслівая усмешка сытага дзіціці і слізкімі несучэснага чалавечага гора... Памятаецца самае эмацыянальнае, напружанае, Шматлікія дарогі, незлічоныя сустрэчы, нарысы і рапартажы, звычайныя газетныя камандзіроўкі... Але не дзеля таго, каб паніць для гісторыі — каб гісторыю засведчыць.

Мінуў год... У планетарным мысленні гэта азначае, што Зямля зрабіла свой чарговы

віток, як і Сонца. Гэта значыць, усё жывое існавала па сваіх адвечных законах... Гэтак-сама і на нашай старажытнай, знявечанай Чарнобылем зямлі. Для некага сёлетні год стаў першым у жыцці, для некага — апошнім. Ці проста прыбавіўся да перахытага, і нават у гэтым звычайным жыццёвым коле такаса хочацца знайсці адметнае, дагэтуль не іранутае. Адметнасць гэта аказалася ў адраджэнні, бо увакрасілі храмы, вярталася мова.

Каля аднаццаці «Ліма» прапанавала падзіліцца з аб'явітай года — зрабіць своеасаблівы агляд пройдзенага, я вырашыў прапанаваць фотаздымкі, якім не суджана было убачыць свет на старонках афіцыйнага друку. Амаль на ўсіх іх погляд не парадны, а як бы збоку. І жыццё без ратушы.

Вядома, шмат да чаго не ўдалося дабегчы, дайсці, даехаць. Шмат планаў і задум не здзейснена, згубілася ў блісконцах хваста чаргаў і неспакойным гуле пінетаў, у злосных закліках планетаў, у эратычным буме. Але праз усё гэта льецца чысты тун Сірынавага слова, не забываецца падзея падзея — эпохі — 500-годдзе вялікага гуманіста.

Анатоль ІЛЯШЧУН.

«ПРИСТИЖ ИНТЕЛЕГЕНЦИИ»

Дайце веры, тое не калядны жарт. Ды і што тут смешнага? Проста я паставіла побач два словы, літара ў літару запэчычаныя з аўтарскіх рукапісаў, — і атрымаўся загаловак. А пад яго тым часам прасякалі іншыя наватворы: «инергия», «потонцеал», «дифицит», «плюорвизм» ды «плюаризм». І такое: «пакінуў свой талент у родных мясцінах», «чорныя тучы карычневай чумы»...

Адвольнасці машыністак? Не. Гэта хранічны памылкі ды алагізмы аўтарскага піра. Бывае, аказваецца, што і «адзін язык у роце», а замінае. Горкі сімптом: значыць, наша гуманітарная інтэлігенцыя (для якой слова, так ці інакш, інструмент працы) робіцца непільскай, хоць усё яшчэ самаўпаўнаважана пакепілае з парламенцкага красамоўства учарашніх аграрноў...

Што тут скажаш? Палітыка «раскультурвання» вынікала ў нашым жыцці страшную ланцужовую рэакцыю. Як ні павярніся, а ў вялікім і ў дробным колыце вока, рэжыцы слых, абражаюць памяць, абражаюць сумленне, прыгнечваюць душу вынікі духоўнага Чарнобыля. Таму вельмі ўсцешна, што вакол «ЛіМа», яго музычных старонак гуртуюцца людзі. Яны хочуць аднавіць і абараніць ПРЭСТЫЖ ІНТЕЛЕГЕНЦИИ ў нашым грамадстве, проціпаставіць свой нягучны, але чысты голас надрыўнаму хору наступальна-татальнай палітызацыі, сацыяльнай агрэсіўнасці, нагадаць пра сапраўдныя — духоўныя, эстэтычныя — каштоўнасці цывілізаванага чалавецтва. «Напалеон памёр, а Бетховен жыве», — невыпадкова заўважана...

Разам з няштатнымі аўтарамі мы складаем летапіс музычнай культуры Беларусі. Бо як бы ні ўспрымала крытычнае вока наш сёлетні ўзятан — публікацыі пра фестывалі, прэм'еры; канцэртную хроніку; дыялогі з дзеячамі мастацтва; палемічныя развагі пра стан музычнага выхавання; заклікі да вяртання ў канцэртны ўжытак старасвецкай спадчыны, — усё гэта заўтра будзе, можа, адзінай аб'ектыўнай крыніцай фактаў і спажывай для гісторыкаў. «ЛіМа» і сам пачуваецца крышачку гісторыкам, аднаўляючы страчаныя калісь старонкі летапісу. Вось і сёлетны мы загаварылі на ўвесь голас пра М. Забайду, дапоўнілі істотнымі штырхамі ўжо хрестаматычныя біяграфіі І. Жыновіча, М. Аладава, адкрылі як музыканта Т. Касцюшку...

Праца аддзела абараняецца на падтрымку многіх актыўных кампетэнтных аўтараў. Іх, спадзяюся, будзе больш, калі хтосьці яшчэ павернецца тварам да нашых супольных праблем, да важных для ўратавання нацыі, прэстыжу інтэлігенцыі законаў — аб мовах, аб культуры. Перастане замыкацца ў завулічных гамонах, падзеліцца думкамі, паспрачаецца на старонках газет, практыкуючы свой творчы розум, раскрываючы новыя грані асобы. Толькі мешчанін ад культуры да снону чэшцыца на седжаным крэслам ды «норачкамі» ў кішэні, на якіх, здаецца, ужо гараць саромная чырванюва два скалечаныя словы сённяшняга загаловака...

Не энергія меркантильных стасункаў сілкуецца лепшая частка музычнай інтэлігенцыі, што абудзілася ўжо да адраджэння. Дайце час, адраджэнца і прэстыж. Пачнуць слухаць і яе. І музыка, якая эдатная, на думку славутага спевака, нават вылучыць нас. Дык мо і сапраўды — не загінем? Паспрабуем паверыць у гэта пад новым год.

С. БЕРАСЦЕНЬ,
рэдактар аддзела музыкі.

Як і кожны юбілей — гэта пэўны рубаж, падвядзенне рахункаў зробленага, позірк на ўсю гісторыю калектыву з мэтай па-новаму асэнсаваць дасягненні і пралікі, вызначыць шляхі ўдасканалення.

УСЕ, хто любіць, разумее, шануе беларускае народна-інструментальнае мастацтва, не могуць заставацца аб'якавымі да гэтай падзеі ў жыцці аркестра — аднаго з тых калектываў, што пачынаюць славу музычнай культуры нашага краю, з'яўляюцца выказнікамі народнага духу, яго эстэтыкі, эталонам народнага мастацкага грання. Гэты аркестр — заснавальнік прафесійнага выканаўства на народных інструментах, яго творчасць сталася трывалым мостам паміж народным амаатарскім граннем і высокім прафесійным выканаўствам.

Адораны музычна, творча вынаходлівы, беларускі народ за сваю шматвяковую гісторыю стварыў чудаўныя самабытныя песні, танцы, скокі; арыгінальныя музычныя інструменты. Сярод іншых, на Беларусі вылучыліся цымбалы, як самыя любімыя і распаўсюджаныя музычныя інструменты, апеты ў фальклору і прафесійнай пазіі. Да ўдасканалення цымбалы былі прыналежнасцю вясковых музыкаў, якія ігралі на вечарынках, суправаджалі вяселлі, народныя святы. У гарадскім побыце да 20-х гадоў яны амаль не ўжываліся. Відзць, з гэтай прычыны цымбалы лічыліся «мужыцкім» інструментам.

Народныя музыканты былі не толькі выканаўцамі, яны, як правіла, самі ж выраблялі розныя інструменты, самі рыхтавалі сабе змену. І вось у канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў справа такіх умельцаў у галіне інструментальнага народнага мастацтва перажыла своеасаб-

лівы рэнесанс. Народныя музычныя інструменты не толькі адраджаліся, але і мянялася іх канструкцыя. У 1927—28 гг. групай энтузіястаў пры актыўным удзеле таленавітага беларускага майстра-самавука К. Сушкевіча былі рэканструяваны і ўдасканалены цымбалы (было створана сямейства цымбалаў: прымы, альты-тэнары, басы і кантрабасы). Акрамя таго былі ўдасканалены дудкі і калёсная ліра. З такіх інструментаў і быў створаны першы дзяр-

ніх песень і танцаў, пералажэнні твораў рускай і замежнай класікі). Акрамя таго, на ім быў клопат запрашэння музыкантаў. Дарэчы, і рэпетыцыі праводзілі ў кватэры Захара.

Хутка яго запрасілі на працу кіраўніком класа народных інструментаў у Мінскі музычны тэхнікум. Такім чынам, у ансамбль увайшлі студэнты гэтага тэхнікума, у прыватнасці, Я. Жыдовіч (І. Жыновіч), І. Герман, М. Шчарбо. Каля двух гадоў ансамбль цымбалістаў рэпертуарваў у кватэры Д. Захара. Рэпетыцыі чаргаваліся з выступленнямі па радзё, у клубах прадпрыемстваў, у вайсковых падраздзяленнях. Пасля кожнага выступлення ансамбля расло ягонае грамадскае прызнанне.

І снежня 1930 г. пастановай калегіі Напкамасветы БССР, у распараджэнне якога паступіў гэты калектыв, ён пачаў называцца «Беларускі Дзяржаўны Ансамбль народных інструмен-

А ДАСКАНАЛАСЦІ МЯЖЫ НЯМА

Сёння Акадэмічны народны аркестр БССР імя І. ЖЫНОВІЧА святкуе сваё 60-годдзе

жаўны беларускі ансамбль. А пачыналася гэтак.

У 1926 г. на канцэрце ў адным з мінскіх клубаў сустрэліся вядомы ў горадзе кіраўнік аркестраў народных інструментаў, акцёр, спявак і віртуоз-балалаечнік Дзмітрый Захар і Кастусь Сушкевіч, які ў тым канцэрце іграў у ансамблі са сваімі сынамі і пляменнікамі на цымбалах. Захару вельмі спадабалася гэтае трыо. Ён запрапанаваў стварыць сапраўдны ансамбль з большай колькасцю музыкантаў. Сушкевічу ідэя спадабалася, ён згадзіўся зрабіць цэлае сямейства цымбалаў па прыкладзе рэканструкцыі сямейства рускіх народных інструментаў — балалаек і домраў, прапанаваным чудаўным рускім музыкантам Васілём Андрэевым.

Хутка К. Сушкевіч зрабіў некалькі цымбалаў, жалеек і дудак, а Д. Захар узяў на сябе абавязак стварыць рэпертуар (пісаць партытуры, галасы, рабіць апрацоўкі папулярных беларус-

таў». 10 ліпеня 1931 г. у Менску быў надрукаваны першы буклет ансамбля, дзе пазначаны яго склад і праграма выступлення.

У працэсе разнастайнай творчай дзейнасці мацаваўся прафесіяналізм калектыву, і ў 1937 г., у сувязі з адкрыццём Беларускай дзяржаўнай філармоніі, Ансамбль быў пераўтвораны ў Дзяржаўны аркестр БССР. У яго склад былі прыгнуты лепшыя выканаўцы на беларускіх народных інструментах з ліку выхаванцаў музычнага тэхнікума і найбольш таленавітых удзельнікаў мастацкай самадзейнасці. У інструментальны склад аркестра было ўключана і сямейства домраў, але праз год ад домраў адмовіліся. А

для ўзбагачэння тэмбравай палітры былі ўведзены духавыя народныя інструменты. Першым мастацкім кіраўніком і дырыжорам новага аркестра стаў Канстанцін Сімяонаў (пазней народны артыст СССР, галоўны дырыжор Ленінградскага кіраўнскага опернага тэатра). Пад ягоным кіраўніцтвам калектыву за кароткі час зрабіўся сапраўды прафесійнай і адной з вядучых музычных супольнасцяў у рэспубліцы. Беларускія кампазітары пачалі пісаць для яго арыгінальныя музычныя творы (В. Залатароў, М. Аладаў, М. Чуркін, А. Туранкоў, М. Мацісон, І. Любан, Т. Шнітман).

У 1940 г. у Маскве праводзілася Дэкада беларускага мастацтва, дзе поруч з іншымі выканаўцамі паспяхова ўдзельні-

чалі ў Дзяржаўны народны аркестр БССР. Яго выступленні прыцягнулі ўвагу і слухачоў-аматараў, і прафесіяналаў.

Калі летам 1941 г. над нашай краінай навесілі цяжкія хмары фашызму, музыканты з Беларускага народнага аркестра змянілі музычныя інструменты на вінтоўкі і пайшлі абараняць сваю любімую Айчыну. Толькі невялікая частка аркестрантаў была эвакуіравана, і яны пастаянна выязджалі ў складзе франтавых брыгад для канцэртнага абслугоўвання воінаў Чырвонай Арміі. Акрамя таго, беларускія музыканты пастаянна да канцэртаў для працаўнікоў тэ. Прынамсі, І. Жыновіч, С. Навіцін, Х. Шмелькін выступалі і як салісты, і ў складзе ансамбляў.

У 1944 г. калі на франтах Влікай Айчынай вайны яшчэ вяліся рашаючыя баі, у вызвалены Мінск вярнуўся з эвакуацыі І. Жыновіч. Менавіта яму, чараўніку цымбалаў, знаўцу Беларускага народнага інструментальнага, чудаўнаму арганізатару, было даручана аднавіць Ансамбль. Дзякуючы ягонаму яркаму таленту, нястомнай энергіі, любові да музыкі за доўгі кароткі час аркестр адраджэўся.

І. Жыновіч і майстар-эксперыментатар У. Крайко у пільнай садружнасці стварылі палепшаныя варыянты сямейства цымбалаў, дудак, калёснай ліры. Наладзілася іх вытворчасць на Барысаўскай фабрыцы піяніна «Беларусь». Аснову рэпертуару напачатку складалі фальклорныя творы для аркестра, а таксама для салістаў-спевакоў і інструменталістаў — у суправяджэнні аркестра. Пад ягоны акампамент спявалі вядомыя ў рэспубліцы майстры: Л. Александровская, Л. Аляксеева, І. Балцін, М. Дзянісаў, С. Друкер, В. Малькова, Р. Млодзкі і іншыя, а таксама дэманстравалі сваё віртуознае мастацтва таленавітыя цымбалісты: І. Жыновіч, А. Астравецкі, М. Шмелькін. З часам іх эстафету падхапілі прадстаўнікі наступных пакаленняў спевакоў і інструменталістаў: Т. Ніжнікава, С. Данілюк, З. Бабій, В. Глушакоў, І. Сарокін, Д. Зубрыч, Н. Казлова, І. Адзінцова, А. Рудкоўскі, В. Бурковіч, А. Лявончык, Я. Гладкоў, А. Ткачова і іншыя

Народны артыст БССР М. КАЗІНЕЦ.

Жыновічаўцы з аб'яднаным хорам Дзяржтэатрадыё БССР і камертары.

ПЛАНЫ НЕАДДЗЕЛЬНЫЯ АД СПРАЎ

Канец года звычайна робіцца падставай для таго, каб падсумаваць зробленае і абмеркаваць планы на наступны год. Менавіта дзеля гэтага сабраліся 10 снежня ў Доме работнікаў мастацтваў члены секцыі харэаграфіі СТД БССР, якой кіруе доктар мастацтвазнаўства, прафесар, загадчык кафедры Мінскага інстытута культуры Ю. Чурко.

Зразумела, што планы дзеляў балетнага тэатра і крытыкаў неаддзельныя ад тых найбольш важкіх і значных падзей, якімі жыве харэаграфі-

нае мастацтва. Таму сярод найбольш значных спраў секцыі ў наступным годзе — сумесна з секцыяй музычнага мастацтва, Саюзам кампазітараў БССР, прадстаўнікамі прэсы, радыё, тэлебачання — правесці грамадскае абмеркаванне новага нацыянальнага балета «Рагнеда» (музыка А. Мдзівані, пастаўка і харэаграфія В. Елізар'ева), які мае з'явіцца на афішэ тэатра оперы і балета, а таксама абмеркаванне прэм'еры класічнага балета «Карсар» А. Адана.

Шмат цікавых уражанняў па-

вінна прынесці балетным крытыкам сустрэча з кампазітарам С. Картэсам і прагляд відэазапісу яго балета «Апошні інка», які пастаўлены ў Гаване.

Як вядома, у канцы наступнага года Мінск стане месцам правядзення Усесаюзнага пракоф'еўскага фестывалю, прысвечанага 100-годдзю з дня нараджэння кампазітара. Наша рэспубліка будзе прымаць вядомыя музычныя калектывы з розных гарадоў краіны, у тым ліку з Масквы і Ленінграда. Зразумела, што фестывальныя ўражання дадуць падставу для аналізу, роздуму, супастаўлення.

Музычны спектакль для дзяцей — гэта праблема заўсёды хвалявала і блетных крытыкаў, і музыкантаў. Таму разам з секцыяй музычнага мастацтва, музычнай рэдакцыяй Беларускага тэлебачання, «ЛіМам» секцыя харэаграфіі плануе правесці «круглы стол», абмеркаваўшы музычныя спектаклі для дзяцей. Акрамя балетных спектакляў ДАВТа і харэаграфічнага вучылішча, прадметам разгляду будзе пласцічны бок оперных спектакляў і мюзіклаў. Апошнія дні снежня дадуць крытыкам новую спажыву для роздуму: тэатр оперы і балета абядае пакавага спекаляра-мюзіка «Пітэр Пэн».

Інтэнсіўная работа для асобных членаў секцыі харэаграфіі

ГЕРОЙ ДЛЯ СУПЕРПАЛІТЫКІ

Тры тэатральныя падзеі акрэслілі кола сёлетніх публікацый аддзела тэатра: фестываль Прыбалтыйская тэатральная вясяна, Беларускае фестываль тэатраў лялек і пастаноўка Мікалаем Пінігіным «Тутэйшыя» Янкі Купалы.

...На франтоне Латышкага нацыянальнага тэатра я ўбачыла беларускі нацыянальны сцяг нібыта ўпершыню. Па-за гістарычнымі тлумачэннямі і сучаснымі асацыяцыямі ці апраўданымі ягонае сімволікі, сцяг здаўся маленькім шэдэўрам эстэтычных пошукаў творчага генія. Нявыкмы сцяг уразіў рыжскую публіку; сцяг, бадай, мог распавесці ёй куды больш за беларускі фестывальны спектакль...

У фінале «Тутэйшыя» з д'яблага лекла і з калыскі немаўляці цягнуцца дарожкі белага ды чырвонага — у фінале «Тутэйшыя» нібыта адбываецца спектакль нацыянальнага сцяга. Ягоная сімволіка ўзрушыла на прэм'еры, ягоны выгляд надаў прыкрасці на пятым прадстаўленні, ён самы, скраднік сцэнічнага часу, набывае прастацейнасці на котрым ужо (пачынаючыся? а чаму не сотым за два месяцы?) паказе: кавалак акаміту пры зрэбным гарнітуры... Батлейка, вобраз спектакля «Тутэйшыя», здзіўна пераўвасобілася ў падабенства балагану. Бо толькі ў балагане можна вымушаць стомленых выканаўцаў, што блытаюць рэплікі і мізансцэны, рыхтаваць такі фінал — выпраўляць у «герой» нацыянальны сцяг...

Беларускі фестываль тэатраў лялек нацыянальнай сімволіцы «клопату не рабіў». «Мы, на жаль, не ў стане дапамагчы вам матэрыяльна, — дзіліся галандзец Хенк Вурвінкель, маючы на ўвазе наш Чарнобыль, — таму прыехалі, каб вас... развясціць. Надаць вам аптымізму сваім лялечным мастацтвам...» Я пыталася ў Аліны Ашбэл, далікатнай даўгакосай ерусалімскай артысткай, як пачувалася мастацтва ейнага тэатра сярод зброі ейнай краіны? «Сярод незалежнасці», — напавіла мяне Аліна і запрасіла на Фестываль мастацтваў, які ладзіцца штогод у Ерусаліме. Што ж, калі рэдакцыя напірае...

...Назіраю на прэм'еры, як пакрысе запаўняецца зала тэатра і помслова думаю, што хутка водгулле заселіцца ў залы кінаканцэртных рынаў-монстраў; згаістычна мяркую, што публіку стамілі супермены і суперзгодзеі, а таксама не прывабілі супергерой (супернацыянальны таксама). Кажуць, публіка арыентуецца на відэа, і шчаслівае выключэнне тэатральнае залы на «Тутэйшыя» можа перакінуцца хуткім глядацкім расчараваннем — у спектаклі і ў тэатры...

Мо варта шукаць аптымізму і героюў не на сцэне, не на кінаэкране, але ў блакітных промнях хатняга тэле? Настройваюся на сустрэчу з беларускімі дэпутатамі, слухаю аб праклятай палітыцы чырвоных камісараў і... пераключаю на камісара італьянскай паліцыі ў рускім перакладзе. Выдаткі суперпалітыкі...

Жанна ЛАШКЕВІЧ,
рэдактар аддзела тэатра,
кіно і тэлебачання.

НАШ КАР.

таксама садзейнічаюць свярджэнню творчай ідэі. Я паранейшаму лічу сябе вучнем Жыновіча ў самым шырокім значэнні гэтага слова, уявіўшы творчы калектыў нашага аркестра святла шануе запаветы і традыцыі І. І. Жыновіча. Але што азначае шанаванне традыцый? Гэта азначае захоўваць іх у развіцці, ва ўдасканаленні. Бо традыцыі жывуць да таго часу, пакуль у іх ёсць энергія для далейшага руху.

Сёння я хачу побач з дарагім нашым настаўнікам І. Жыновічам назваць імяны, якія прыгадваюцца рэдка: Д. Захара — першага кіраўніка Беларускага дзяржаўнага ансамбля народных інструментаў; К. Сушкевіча — вынаходніка-майстра, які ўдасканаліў і стварыў сямейства цымбалаў; С. Навіцкага і Х. Шмелькіна — адзін з першых цымбальных дуэтаў і, нарэшце, Л. Александровічу — першую спявачку чый самабытны талент стаўся цудоўным стымулам для станаўлення і развіцця Беларускага народна-інструментальнага мастацтва. Нельга не ўспомніць і тых, хто ў розныя гады ўздымаўся на дырыжорскі подыум народнага аркестра: К. Сімяноў, М. Клаўс, М. Рыўкін, В. Барсаў, Я. Енін, С. Ратнер, Г. Алоўнінаў, Ю. Яфімаў, А. Энглебрэхт, В. Мнацканану; хто сёння стаіць за яго пультам: С. Сакалоў, М. Гапееў... З нагоды нашага юбілею хацелася б сказаць самыя добрыя словы пра ўсіх, хто быў творца звязаны з нашым аркестрам, назваць усіх пайменна, ды, паноўкі гэта прантычна немагчыма, выказваю самую сардэчную ўдзячнасць кампазітарам, якія стварылі цудоўную музыку для нас: спевакам і інструменталістам, якія даносілі да сэрцаў слухачоў гэтую музыку; усім сябрам — аматарам і прыхільнікам Беларускага народна-інструментальнага мастацтва.

З гутаркі з некаторымі артыстамі аркестра выявілася: пэўная частка калектыву выказвае заклапочанасць і незадавальненне тым, што ў апошнія гады мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор, які стаў рэктарам БДК, надае калектыву не столькі ўвагі, колькі хацелася б для далейшага яго ўдасканалення. Міхал Антонавіч Казінец вось як патлумачыў сітуацыю:

— Я шчыра падзяляю пачуцці заклапочанасці і незадавальнення становішчам, што склалася ў калектыве. Мы можам і павінны стаяць на самай высокай ступені народна-інструментальнага выканаўчага майстэрства. Прычына пэўнага творчага застою ў тым, што нельга доўга эксплуатаваць адны і

тыя ж формы выканаўства (своеасаблівыя канцэртныя «дывертсменты»), неабходна выкарыстоўваць пастаючыя элементы, улічваць прыроду, манеру, стыль ігры аркестра ў цэлым і індывідуальныя рысы кожнага артыста. Дзеля гэтага неабходна сапраўднае творчае, смелы пошук, калі хочаце, мастацкія адкрыцці. Цяпер я, вобразна кажучы, сяджу на двух крэслах. Быць рэктарам кансерваторыі, адзінай на Беларусі музычнай ВНУ, і адначасова мастацкім кіраўніком і галоўным дырыжорам народнага аркестра надзвычай складана. Я не скарджу, такі лёс я выбраў сам, а таму нясу поўную адказнасць за стан творчых спраў на абедзвюх нівах.

У нас намічалася кола аўтараў-кампазітараў, якія пішуць творы спецыяльна для нас. Гэта А. Багатыроў, Я. Глебаў, А. Мдзівані, Д. Смольскі, Г. Вагнер, В. Іваноў. Супрацоўнічалі з намі Ю. Семяняка, В. Помазаў (на вялікі жаль, заўчасна памёршы). Сярод маладых аўтараў — А. Раўчынскі, У. Кур'ян, В. Кузняшоў і іншыя. Адчувальны ўклад уносяць таленавіты кампазітар-аматар В. Малых і тонкі знаўца Беларускага народнага інструментарыя У. Гром. І тым не менш, у нас сапраўдны рэпертуарны голад. Стварэнне новага высокамастацкага рэпертуару — гэта найскладаная праблема і адзін з прырытэтных напрамкаў у рэпертуарнай палітыцы калектыву. Пастаяннае мэтанакіраванае імкненне да дасканалыя, натхнёнага, арыгінальнага выканаўства вымагае стварэння разнастайнасці форм, стылістыкі, жанраў, асаблівай вобразнасці. Усё гэта павінна не падганяцца пад трафарэт (хай сабе самай высокай якасці), а найстараным чынам індывідуалізавацца.

Індывідуалізацыя выканаўчага аблічча аркестра ў значнай меры ажыццяўляецца праз яркі індывідуальнасці сядзістаў, выхаванню якіх калектыву надае асаблівае значэнне. Натуральна, кожны саліст нясе на сабе пячатку сваёй непаўторнай духоўнай энергіі. Клапоцячыся пра мастацкі ўзровень сваіх кан-

цэртаў, пра пашырэнне рэпертуарных рамак і павышэнне выканаўчага майстэрства, мы вырашылі разнаволіць патэнцыяльныя творчыя сілы артыстаў аркестра, сярод якіх нямаюць яркіх выканаўцаў, сапраўдных майстроў сваёй справы. Побач з нашым пастаянным салістам-спеваком, заслужаным артыстам рэспублікі Аляксандрам Рудкоўскім пастаянна саліруюць цудоўная баяністка, заслужаная артыстка БССР лаўрэат усесаюзнага конкурсу Святлана Лясун. Яе ігра, у тым ліку ў дуэце з Віктарам Пляшэвічам і ў трыо з імі Уладзіміра Ткача, заўсёды ўзрушана ўспрымаецца слухачамі. Нашы выдатныя цымбалісты, лаўрэаты рэспубліканскага конкурсу Геннадзь Клімовіч, Сяргей Забаронак, Віктар Міхальчук, Ларыса Рудлеўская, Вольга Мішула не толькі высокапрафесійныя аркестранты, але сапраўдныя артысты, кожны са сваім індывідуальным выканаўчым почыркам. Прадстаўнікі духоўнай групы аркестра — габаістка, лаўрэат міжрэспубліканскага конкурсу Людміла Мурашка, квартэт дудароў у складзе А. Крачко, С. Забаронка, Ю. Мурашкі, С. Урбановіча — таксама.

У краіне няма больш-менш буйнога горада, дзе б не выступіў аркестр імя І. Жыновіча. А на Беларусі паўсюдна, дзе толькі ёсць сцэнічная пляцоўка, ведаюць, любяць і заўсёды чакаюць гэты цудоўны мастацкі калектыў, чакаюць як свята, як буйную культурную падзею. Аркестр мае дастойных слухачоў, сапраўдных знаўцаў, якіх нельга падвесці ці падмануць у іх лепшых пачуццях. І не толькі савецкіх слухачоў радавала і радуе мастацтва жыновічаўцаў. З трыумфам выступалі яны ў Канадзе, Польшчы, Індыі. І вось Дзяржаўнаму акадэмічнаму народнаму аркестру БССР імя І. Жыновіча — шасцьдзесят. Пройдзены велізарны творчы шлях, зроблена вельмі многа, але яшчэ больш наканавана. Наперадзе — новыя мастацкія вышыні...

Міхась СОЛАПАЎ.

Фота Ул. КРУКА і з архіва аўтара.

Хуткаму творчаму росту калектыву істотна дапамагалі беларускія кампазітары, якія працягнулі вялікую цікавасць да развіцця нацыянальнага інструментальнага мастацтва. Гэта М. Аладаў, А. Багатыроў, Я. Глебаў, Г. Вагнер, Я. Дзягцарык, Д. Камінскі, У. Алоўнінаў, Д. Смольскі, Я. Цікоці, М. Гуркін. Яны пісалі творы з «адрасам», г. зн. разлічаныя на тэхнічныя і мастацкія магчымасці аркестра беларускіх народных інструментаў. І над усім творчым жыццём калектыву панавала стваральная воля мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора Іосіфа Жыновіча.

Мне шмат разоў даводзілася гаварыць і пісаць пра Жыновіча, пра яго неацэнны ўклад у нацыянальную музычную культуру свайго народа. Ён быў яркім прадстаўніком музычнага свету свайго часу. Гісторыя яго жыцця найбесным чынам звязана з гісторыяй развіцця беларускай савецкай музыкі. І на Беларусі, і за яе межамі Жыновіча ведаюць як выдатнага цымбаласта-віртуоза, як мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора народнага аркестра (да сярэдзіны 70-х), як кампазітара, чые творы выконваюць усе цымбальныя аркестры, ансамблі і салісты, як цудоўнага выхавальніка, арганізатара кафедры народных інструментаў, як стваральніка першай «Школы ігры на беларускіх цымбалах», як нястомнага прапагандыста Беларускай народна-інструментальнай музыкі.

Больш як 15 гадоў узначальвае аркестр яго цяперашні мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор, народны артыст рэспублікі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, прафесар Міхал Казінец. Яму давялося толькі два гады супрацоўнічаць з Жыновічам, вучымся яго ён не раз сяназваў. І я пацікавіўся, ці змянілася з часам ягонае стаўленне да настаўніка, бо за гэтыя гады аркестр значна вырас, пераўзшыў ранейшы мастацкі і тэхнічны ўзровень.

— За гады самастойнай працы я яшчэ мацней перанакануўся, — кажа М. Казінец, — што Жыновіч — гэта з'ява, менавіта эпоха ў народна-інструментальным мастацтве Беларусі. Вядома, кожны мастак, нават самы буйны і ў вышэйшай ступені таленавіты, стварае штосьці новае не на голым месцы. У яго, натуральна, ёсць папярэднікі, аднадумцы, дый апаненты, якія

Год 1961...

пачнецца ўжо на пачатку 1991 года. З 7-га па 30-га студзеня ў Таліне пройдзе міжнародны фестываль авангарднага танца, у якім, акрамя савецкіх, прымуць удзел артысты і харэографы, дзеля балетнага тэатра з Германіі, ЗША, Бельгіі, некаторых іншых краін. Крытыкаў і выкладчыкаў харэаграфічных вучылішчаў, вядома ж, зацікавіць Усесаюзнае канферэнцыя педагогаў спецыяльных гістарычных дысцыплін (гісторыя тэатра, гісторыя балета), якая павінна адбыцца ў сакавіку ў горадзе Пермь.

Пасля абмеркавання плана работ на 1991 год члены секцыі заслухалі паведамленне кандыдата мастацтвазнаўства Э. Шумілавай, якая была запрошана ў Ташкент на Усесаюзнае балетны фестываль «Пад-дэ-дэ», прысвечаны 150-годдзю

з дня нараджэння П. І. Чайкоўскага. Балетны форум у Ташкенте быў вельмі прадстаўнічым. У ім удзельнічалі маладыя артысты, лепшыя балетныя пары з Масквы, Ленінграда, Мінска, Днепрапятроўска, Алма-Аты, Фрунзе, Душанбе, а таксама замежныя госці з Мюнхена і Вены. На гэтым фоне ці не найбольш эфектна і ўдала выглядаў наш балетны дуэт — лаўрэат усесаюзнага конкурсу, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, заслужаная артыстка БССР Інеса Душкевіч і заслужаны артыст рэспублікі Алег Карзяноў.

Праграма фестывалю аказалася насычанай. У яе ўвайшлі балеты П. І. Чайкоўскага «Лебядзінае возера», «Спячая прыгажуня» — у той пастаноўцы, у якой яны ідуць на сцэне Узбекскага тэатра оперы і

балета імя А. Навая. Усе сольныя і вядучыя партыі ў спектаклях танцавалі госці. Так, нашы І. Душкевіч і А. Карзяноў выконвалі II і IV дзею «Лебядзінага возера», а таксама III дзею «Спячай прыгажуні».

Акрамя таго, леныградскія артысты паказалі балет «Гамлет» на музыку Чайкоўскага ў пастаноўцы Н. Далгушына (ён жа — выканаўца галоўнай партыі). Якіяжы артысты прывезлі «Рамэ» і Джульету». Балетмайстар А. Папкоў паставіў гэты спектакль на музыку ўверцюры-фантазіі Чайкоўскага. А завяршыўся балетны форум у Ташкенте прадстаўнічым «Дывертсментам».

Балетныя крытыкі, харэографы, якія працуюць у нацыянальных рэспубліках, сёння асабліва востра адчуваюць, як не хапае непасрэдных уражанняў, шырыні погляду на тыя

працэсы, якія адбываюцца ў балетным тэатры ўсяго свету. Добра, што відэатэхніка хаця б часткова кампенсуе абмежаванасці нашых глядацкіх магчымасцяў. Члены секцыі ўбачылі на відэаплёнцы спектакль знакамітага англійскага балетмайстра Джона Кранка «Анегін», пастаўлены паводле знакамітага пушкінскага рамана, але не на музыку аднайменнай оперы, а з выкарыстаннем розных твораў Чайкоўскага. Акрамя гэтага, знаўцы харэаграфічнага мастацтва пабачылі балет «Дзіця і чараўніцтва» на музыку М. Равеля, пастаўлены сучасным нідэрландскім харэографам Іржы Кіліянам, і тры аднаактовыя балеты ў пастаноўцы англійскага балетмайстра Крыстафора Бруса, якія выконвалі артысты балетнай школы Мары Рамбер.

ЖЫЦЦЕ СВАЁ ВОЗЬМЕ

Адыходзячы год дае нашым падстаў для аптымізму. Калі параўноўваць тое, што адбываецца ў нашым грамадскім і культурным жыцці сёння, з «даперабудаваным» станам, дык нават напружана параўнаць з рэвалюцыяй. Але калі браць за эталон сталая дэмакратыя Еўропы і Амерыкі, дык даўдзёца прызначае, што ў нас усё яшчэ цягнеца «застой».

Дэкларацыя аб суверэнітэце БССР ніякім чынам не змяніла каланіяльнага статусу Беларусі. Закон, які нібыта гарантуе свабоднае развіццё беларускай мовы на беларускай зямлі, у вачах начальнікаў на ўсіх узроўнях улады — не больш чым аркуш паперы. Саюз фактычна не даў нам дагэтуль ні капейкі на рашэнне праблемы Чарнобыля, але менавіта немагчыма пераадолець наступствы чарнобыльскай катастрофы на нашай зямлі без дапамогі СССР палюхаючы прыхільнаю незалежнай Беларускай Рэспубліцы.

Пры нашым каланіяльным стане нават духоўнае абуджэнне, зварот людзей да каштоўнасцяў хрысціянства ўяўляе пагрозу для Беларусі, бо праз касцёл ідзе паланізацыя, а праз царкву русіфікацыя.

Атрымліваецца так, што стаць гаспадарамі свайго лёсу мы можам толькі заваяваўшы незалежнасць — але наблізіцца да незалежнасці можна толькі праз усведамленне, што наш лёс у нашых руках.

Між тым па аналогіі з сённяшнім днём прыгадаю адзін амаль легендарны эпізод з біяграфіі пісьменніка Канстанціна Сіманавы. У 1941 годзе, калі Чырвоная Армія несла мільённыя страты забітымі і палоннымі, калі, здавалася, нішто не зможа спыніць гітлераўскую армаду, пабачыўшы паліцэйскія машыны і танкі пад Магілёвам, пісьменнік увераваў у Перамогу, у тое, што вайна скончыцца ў Берліне. Менавіта увераваў. Як у Бога, як у цуд. Некаторыя падзеі адыходзячага года, на маю думку, могуць спрыяць амаль містычнай веры ў лепшую будучыню. Я асабіста прыгадаваў 7 лістапада, тры бел-чырвона-белыя сцягі, якія пераможна луналі над ачэпленымі міліцыйнай палатачкам гарадком на пляцы Леніна ў час ваеннага парадку.

Мы ўжо не такія, як пяць гадоў назад. Гэта адчуваюць не толькі свядомыя беларусы, але і разумныя людзі за мяжою. Па меры таго, як накаляюцца страсці вакол так званых новага саюзнага дагавору, павышаецца палітычная вага Беларусі як рэспублікі, здольнай ці стварыць, ці разбурыць «крытычную масу», неабходную для ўтварэння новай імперыі. Тое, што на Беларусь глядзяць зараз іншымі вачамі, сведчаць і падзеі культурнага жыцця. Апошнім часам у Мінску ладзіліся выставы, якія раней згодна савецкай субардынацыі экспанаваліся б толькі ў Маскве ды Ленінградзе.

Падобныя з'явы ёсць у эканоміцы і палітычным жыцці Беларусі. Законы жыцця, здаровы сэнс уступаюць у канфлікт з жорсткай унітарнай структурай і дзікунскай «логікай» імперскага мыслення. Жыццё сваё возьме. А ўжо цяноў якіх ахвяр гэта адбудзецца, залежыць ад розуму нацыі, ад нашага розуму.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ,
рэдактар аддзела
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў.

Шэрагам публікацый адыходзячага года «ЛіМ» закрануў праблемы міжканфесійных канфліктаў, якія, на жаль, робяцца адной з прыкмет нашага жыцця. Згадаем, напрыклад, артыкул А. Сідарвіча «Забастоўка ў Вярэйках» [7 верасня], карэспандэнцыю І. Жарнасек «Хто крыўдзіць праваслаўных?» [14 снежня] і іншыя матэрыялы.

Нататкамі журналіста Ю. Лакаўца і лістом пісьменніка А. Мальдзіса мы вырашылі яшчэ раз звярнуцца да ўзнятай тэмы.

ПАДВОДНЫЯ КАМЯНІ

Да гісторыі пытання

Біспінгі — старажытны каталіцкі род, выхадцы з Вестфаліі і Курляндзі, вядомы на Беларусі з XV стагоддзя. Найбольш знакаміты з рода Ян Біспінг удзельнічаў у вайне 1812 года на бачу французцаў, за што і атрымаў чын палкоўніка.

Свечыны — старажытны праваслаўны род, вядомы ў Рускай радаводнай кнізе з XIV стагоддзя. Палкоўнік Аляксандр Свечын прымаў удзел у падаўленні паўстання 1831 года.

Гісторыя распарадзілася так, што генеалогіі гэтых старажытных родаў зліліся на Беларусі ў вёсцы Вярэйкі. Менавіта там, у спакон і нахмані працягала сямейнае жыццё праваслаўнага і каталіцкага свечынаў (у дзявоцтвае Біспінг). 13 лістапада 1838 года памёр Аляксандр Свечын, а гадоў праз 20, дакладна невядома, памерла і сама Біспінг-Свечына.

Выснову з іх жыцця можна зрабіць такую: любіце адно аднаго, а хто ты — праваслаўны ці каталік — не мае ніякага значэння. Можна, мяне не ўспомнілі б пра гэтых людзей, калі б не храм, які яны пабудавалі ў Вярэйках.

Заклучэнне камісіі Вярхоўнага Савета БССР па ўрэгуляванні канфлікту аб прыналежнасці культуры будынка ў Вярэйкі Ваўкавыскага раёна Гродзенскай вобласці.

Культывам будынкам у в. Вярэйкі ў сілу гістарычных прычын у розныя часы карысталіся і праваслаўны і каталіцкая канфесіі. У апошнія трыццаць гадоў уладальнікам гэтага будынка быў саўгас «Ваўкавыскі», які выкарыстоўваў яго пад зерняхавішча.

Канфліктная сітуацыя ўзнікла пасля таго як на пачатку 1989 года ў Ваўкавыскі райвыканком падалі заявы праваслаўны і каталіцкіх хадаўнікаў аб рэгістрацыі іх рэлігійных таварыстваў на базе аднаго і таго ж малітоўнага будынка.

Камісія прыйшла да аднадушнай высновы, што для вырашэння пытання аб прыналежнасці будынка неабходна пра-

весці даследаванне, для чаго стварыць спецыяльную групу з навукоўцаў В. Л. Вярэйчы, С. А. Кузняцовай, У. У. Трацэўскага, якая ўвойдзе ў склад канфліктнай камісіі. У перыяд з 4 кастрычніка па 26 лістапада 1990 года яны правялі вялікую работу па вывучэнні архіўных і гістарычных матэрыялаў, якія датычацца культуры будынка, і зрабілі свае заключэнні.

Нягледзячы на незалежную адно ад другога працу, навукоўцы прыйшлі да аднадушнай высновы: у в. Вярэйкі ў 1826—1841 гг. быў закладзены і збудаваны каталіцкі касцёл.

ВЫСНОВЫ І ПРАПАНОВЫ
Камісія лічыць, што па працу канфесійнай прыналежнасці перавага на карыстанне культуры будынка належыць вернікам каталіцкага веравызнання.

Камісія лічыць, што ўзнікненне і эскаляцыя канфлікту паміж канфесіямі абумоўлена парушэннем заканадаўства аб свабодзе сумлення органамі дзяржаўнай улады вобласці, раёна і Ваўкавыскага сельсавета.

Камісія рэкамендуе Гродзенскаму аблвыканкому і Ваўкавыскаму райвыканкому прыняць рашэнне і дапамагчы будаўніцтву ў в. Вярэйкі праваслаўнай царквы, распрацоўцы праектнай дакументацыі, забеспячэнню будаўніцтва неабходнымі матэрыяламі. Пры неабходнасці выкарыстоўваць для гэтага магчымасці Беларускага Энэржата Маскоўскай Патрыярхіі.

Прагаласавала: «за» — 8,
«не падпісала» — 3.

Вось, быццам бы і ўсё. Вінаватых знайшлі, выхад з канфлікту наміцелі, прагаласавалі. Але мне хочацца пагаварыць пра тое, што не ўвайшло ў дакумент — пра пазіцыю і паводзіны вернікаў.

На пасяджэнні камісіі (а іх было два) праваслаўныя ўнеслі ў пакой асобны стол, каб не сядзець разам з каталікамі. Гэта, вядома, іх справа, але вель-

мі нязручна было весці дыялог, бо ўвесь час нехта аказваўся за спіной — ці каталікі, ці праваслаўныя. Такая форма гаворкі як бы адлюстроўвала пазіцыі абодвух бакоў і ў рэшце рэшт вызначыла колькасць галасоў пры падпісанні заключэння камісіі: «за» — члены камісіі і каталіцкі бок, «не падпісалі» — праваслаўныя. У цывілізаванай краіне, дзе першынствуе закон, трэба было б на гэтай справе паставіць кропку, якая і стаіць у канцы афіцыйнага дакумента, напісанага на бланку Вярхоўнага Савета БССР, але, як у нас прынята, атрымалася шматкроп'е...

Я не навукоўца і не палітык. Пра такіх у нас зараз іранічна ці са злосцю, у залежнасці ад апантанасці ўласнай ідэяй, пішуць: абстрактны гуманіст. А мне здаецца, гэта проста чалавек, які бачыць не ідэю, а людзей. У якога не галава баліць ад думак, а сэрца. Таму мне балюча было сядзець на гэтых камісіях і слухаць, як каталікі змагаюцца з праваслаўнымі на чале са святымі айцамі. Ці маля зямля наша пакутавала, ці не хапіла ёй Чарнобыля? Патрэбны яшчэ і рэлігійныя войны? Сорамна, спадары вернікі! Вы ж кожны дзень узносіце малітву да Бога: «...адпусці нам грахі нашы, як і мы адпускаем вінаватым нашым, і не ўводзь нас у спакусу, але збаў нас ад злага». Ці гэта — толькі словы, якія не маюць месца на нашай грэшнай зямельцы?

Мяне заўсёды нібы як магнітам прыцягвала Біблія. Там я знаходзіў тое святое, якога не было ў жыцці. З душэўным трапятаннем уваходзіў у царкву (тады ў Мінску не было касцёла, ды мне было ўсё роўна — царква ці касцёл; я ведаў, што тут жыве Той, Хто Даў Людзям Любоў), і я з зайдзрасцю глядзеў на бабулек, якія размаўлялі з Богам. Але, калі паства больш нагадвае раз'юшаную зграю, якую яшчэ больш распальваюць іх духоўныя правадны, дык не трэба мне такой царквы і касцёла! Прабачце, што так рэзка, але гэта — шчыра.

На пасяджэнні я не адчуў імкнення зразумець адно аднаго, працягнуць руку. Не, стаялі, як кажуць, насмерць. Нават язык не паварочваецца паўтараць тое, што там гаварылася: сорамна.

Як ведаць, можа, не заключэнне камісіі трэба было пад-

пісваць, а «маленькую унію» паміж зацікаўленымі бакамі?

Для некаторых гэтыя разважання гучаць вельмі наіўна: ну пра што ён гаворыць, якая вера, калі навокал скрозь палітыка?

Не, панове, вера ёсць, але яе трэба аддзяліць ад палітыкі.

У вярэйкаўскай справе ўсіх, нават самых высокапастаўленых святароў, перш за ўсё цякавілі дакументы: сапраўдныя яны ці не, на месцы стаіць коска ці не, правільна навукоўцы пераклалі нейкае слова ці не... І так бясконца. Таму што за ўсім гэтым хаваецца царкоўная палітыка. Між тым, дайшло ўжо да таго, што дзеці ў садку пачынаюць высвятляць нацыянальную прыналежнасць. Так міжканфесійны канфлікт цягне за сабой міжнацыянальны. Ці, можа, наадварот.

Дык вось, я лічу, што царква і касцёл павінны і на сябе таксама ўзяць адказнасць перад грамадствам за гэтыя падзеі. І зрабіць адпаведныя высновы. Таму што, на мой погляд, камісіі поўнаасцю не ўдалося ліквідаваць канфлікт. Яна толькі прыгасла яго, але гараць вагюлле ў глыбіні засталася... Пасля заканчэння работы камісіі ўпаўнаважаны на справах рэлііі Савета Міністраў БССР Аляксей Іванавіч Жыльскі сказаў, што на яго думку былі нейкія падводныя камяні: ў гэтай справе, якія так і засталіся ў ценю. Мне здаецца, што гэтыя таямнічыя падводныя камяні і былі асноўнай прычынай канфлікту. Яшчэ таму два гады народ у Вярэйках жыў дружна. У чым жа справа? Адно магу сказаць: зацікаві каталікі без праваслаўных, ні праваслаўныя без каталікоў за спінамі адзін аднаго нічога вырашыць не змогуць. Толькі разам, сумесна трэба шукаць той шлях, які вядзе да храма.

І яшчэ. Не абурайцеся на мяне, святая айцы. Ведаю, вы хочаце сказаць, што масла ў агонь падлівалі і журналісты, і палітыкі, і Саветы. Але ж канфлікт разгарэўся не паміж газетамі ці паміж праваслаўнымі і каталікамі. Паміж вамі, шануюныя.

Сёння мы зноў трапілі ў першы клас гісторыі грамадства: будзем зноў вучыцца жыць разам. Іншага не дадзена.

Юрый ЛАКАВЕЦ,
журналіст.

СВЯТОЕ МЕСЦА— ДЛЯ ПАЯДНАННЯ

З вялікай трывогай прачытаў у «Літаратуры і мастацтве» матэрыялы пра рэлігійнае супрацьстаянне ў Полацку з-за Сафійскага сабора. Сітуацыя сапраўды складаная: будаваўся храм як праваслаўны, потым аднаўляўся з руінаў як уніцкі, у апошнія часы перад закрыццём быў каталіцкім, а цяпер працуе як канцэртная зала

з арганам, як адзін з лепшых і папулярных культурных асяродкаў...

То як цяпер дзяліць дарагу ўсім беларусам Сафію? На тры-чатыры часткі? Праз канфлікты, галадоўкі, а, можа, і кроў? Не, Сафііскі сабор павінен быць не вогнішчам варожасці, а храмам паяднання ўсіх хрысціянскіх канфесій, усіх

беларусаў, вернікаў і нявернікаў, увасабленнем нацыянальнага прымірэння. Нядаўна ў Нью-Йорку мне пашчасціла прысутнічаць на набажэнстве ў унітарным храме, дзе разам маліліся адзінаму Богу людзі вельмі далёкіх канфесій — хрысціяне і магаметане, іудзеі і будысты... То няўжо не могуць у Сафіі знайсці агульную мову прадстаўнікі аднаго хрысціянскага веравызнання, якія маюць на яе бясспрэчныя правы?! Увесь хрысціянскі свет сёння ідзе да экуменічнага адзінства. На словах яно дэкларуецца і ў Беларусі. То ці не пара пацвердзіць гэтыя словы канкрэтнымі дзеяннямі? Як? Ды так, як робіцца пры такіх

сітуацыях у іншых цывілізаваных краінах: набажэнствы слушачца па чарзе (у залежнасці ад колькасці вернікаў адпаведнай канфесіі) ці пры розных алтарах.

А ў буднія дні няхай у Сафіі гучыць класічная музыка Баха і Чайкоўскага, Моцарта і Бартынаскага, Куліковіча і Равенскага, якой так не стае дзеля адраджэння той жа духоўнасці. Няхай людзі любуюцца дасканаласцю работы колінных дойлід. Помнік нумар адзін у нашай нацыянальнай спадчыне павінен служыць усяму народу і мець адпаведны статус.

Адам МАЛЬДЗІС.

Сцэна са спектакля «Марк Шагал. Зыход».

СВЯТА ТЭАТРА

У лістападзе ў румынскім горадзе Ясы праводзілася міжнароднае Свята Тэатра, прысвечанае 150-годдзю з дня заснавання першай нацыянальнай драматычнай трупы. На той самай сцэне, дзе Васіле Аляксандры, пачынальнік румынскага тэатральнага мастацтва, паставіў першы ў краіне спектакль, выступілі румынскія, малдаўскія, венгерскія і беларускія наглядцы. Паводле аднадушнага прызнання спецыялістаў, найбольшы поспех у глядачоў і тэатральных дзеячў меў эксперыментальны спектакль, цалкам заснаваны на імпрывізацыях, — «Марк Шагал. Зыход»,

створаны «зборнай камандаю» з Мінска, у якой удзельнічалі як прафесійныя, так і непрафесійныя актёры. Мастацкі кіраўнік паставы — Віталь Баркоўскі. Мастак — Уладзімір Матросоў. Артсты — Тацыяна Мажар, Інеса Стругач, Анжэліна Тамбура (выхаванка малдаўскага тэатра, працуе на Беларусі), Аляксей Асташонак, Мікалай Гавядзінаў, Аляксандр Ільін, Уладзімір Матросоў, Мікалай Смірноў. Спектакль іграўся на пляці мовах — французскай, румынскай, беларускай, рускай, ідзіш.

Аляксей ЖЫРОУСКІ.

Дай мне песню спавядальную

Вольга КУРТАНІЧ

Горад

Гэты горад і дождж.
Непасрэдная злітнасць.
Я жадаю не меней сыйсці
ў гэты дождж,
Чым бялюжкія кроны
ясновай эліты,
Што люструе аблокамі іх
неба-Сож.
Гэты горад і дождж.
І мой крок несупынны.
Уздоўж цела сцякае вада,
нібы воск.
Мой атручаны горад.
Самотны нявінны.
Перакрэслілі мокрыя ніці
наўскос.
Гэты горад, дзе дождж...
Катэдральным саборам
Ты на пляцы Айчыны стаіш
да нябёс.
Над табою ляцеў быў
бязлітасны воран,
Супакоіўся.
Попел чарнобыльскі строс...
Гэты горад і дождж...
Гэты воран і Сож...
Чакацьме...
Чаго ж!

Алесь КАСКО

Мутант

Клубка павуцінага
не разматаць,
каб звесці з канцамі канцы.
Мо кволлю такою жыццё
нітаваць
маглі б жабракі ці скупцы.
А мне, хто меў вольны
пачатак-выток,
паданнямі ўслаўлены кут,
найлепшае выйсце—рассекчы
клубок,
абрынуцца ў бездань, на скрут.
Што гэта вышэй, чым на
ўскрайку гібець,
падказвае памяць, але
як солідка спаць, не належаць
сабе
і гойдацца ў мяккім сіле.
Не страшыць мяне павуцінны
наліп,
што чэпіцца гідка да рук,
і тое, што блізка ўжо, блізка,
на ўсхліп,—
калматы, як сонца, павук.

Падзяліцца крошкай хлебнаю—
Нашай доляю зямной!

Не кішэннай меркай мераю
Я свой гонар, як і ты,
А выратавальнай вераю
У магутнасць дабраты.

Я вячэрняй павячэраю,—
Голад плоці прыдушу,
Вечна дбаючы пра чэрава,
Занядбалі мы душу.

Мне — людское, Богу —
Богава,
Хоць цягнуся да нябёс,
Прычакаю, што ад бохана
Штось і мне адкроіць лёс.

Дай мне слова малітоўнае,—
Зачахлю трывог дуду
І пагібельна гвалтоўнае
Я ад долі адвяду.

Не парвецца павязь кроўная,
Продкаў і нашчадкаў ніць,
Толькі б нотай заздараўнаю
Памінальную змяніць.

Уладзімір МАЗГО

Заложнікі...
Заложнікі бяды.
Баімся глебы,
сонца
і вады.

Галовы нам,
а з намі —
і Еўропе
Чарнобыля пакрыў
смяротны
попел.

Хаця вада
той хойніцкай крыніцы
Халоднаю развагаю
бруіцца,
Буяюць
белай квеценню сады,—
Яны,
як мы,
заложнікі бяды...

Уладзімір МАРУК

Двубой

За даляглядам сціхла звяга,
Што распачаў мой сталы Бог.
Маёй юначай пыхі шлага
Даўно закінута ў быльняг.

Дый сёння рызыкай двубою
Крывінкай кожнаю гарым,

Мы паклоннікі часу.
Мы — дзеці паданняў
старых,
Беларусы — ці проста цяпер —
жыхары Беларусі.
Мы — глухія каменні
дарог брукаваных
сваіх.

Толькі ветрах —
над возерам,
а над душой —
толькі помнік.
Толькі кнігі ў кватэры,
для вечнасці —
толькі дзіця.
Мы жывём — і не помнім.
Ні мовы, ні продкаў
не помнім.
І дамы закрываюць
крутымі плячыма
прасцяг.

Зноў раса ападзе
на траву, на малыя
балконы,
На магілы, на цацкі,
забытыя дзецьмі
ў траве.
Мы — галінкі яліны,
якая стаіць над
аднонам,
І чарнобыльскі дождж
на сцівелае яе галаве.

Міхась РУДКОЎСКІ

О, час зары вячэрняй, калі
морак,
Нібы ў звера, абвастрае слых,
І галасы вады, зямлі і зорак
Зліваюцца ў малітву дзён
былых!

Сплываюць болі, горчыхы і
завды,
І на душы — і ціша, і спакой.
Ты кожнай знічы, як жанчыне,
рады,
Што зазірне на міг у твай
пакой.

Табе яе па-чалавечы шкода,—
І твай такі ж, такі і шлях і лёс.
Ды на вачах тваіх — ні следу
слёз,
Як і ў твайго счужэлага народа.

І рамы дагэтуль шчымяць
з чужацкае ласкі свінцовай.

Ды гэткай не мела бяды,
што вісне ў паветры заўсёды:
ты чуеш, як хмару жуды,
Чарнобыля пошасны подых.

Мы, кроўныя дзеці твае,
дзён смутных зазналі нямала;
няхай новы час надае
нам большую сілу, трываласць.

Адолець бы гэту бяду —
згадаюцца ў сумных паданнях
і тыя, што хлеб твай ядуць,
а слова, красу тваю ганяць.

Жыві, Беларусь — жыві
На радасць і нам і ўнукам!
Ты ў нашай душы, крыві,
мы волі твае зарука.

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

Гэта там было... даўно...
Думаў, што забылася.
Кінуў снежку ў акно,
і яно разбілася.

Выбачай мне, выбачай,
Успамін мой журыцца.
І вядзе яго адчай
Па знаёммай вуліцы.

Ля твайго стаіць жытла
Ен да самай раницы:
Ты ж параніцца магла,
Ты ж магла параніцца...

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

Уяўны герой

Грымць ён голасам напяртым:
«Я культ заўсёды асуджаю
І са сцяны шчы ў сорок пятым
Партрэт яго пры ўсіх здымаў...»

Пачуўшы гэткую прамову,
Падумаў я: «Вось дык герой!»
Ен сёння за перабудову
Стаіць, як кажа, ўсёй гарой.
Чаму ж — спытаць бы
па-салдацку —
За горла ён таго не браў,
Хто дзесьць год няволі бацьку
За кошык бульбы прысуджаў!

Альбо за тое, што гармату
Балец пачысціць не паспеў,—
Салдата гналі ў строй
штрафбату,
А ён маўчаў, бы анямеў...

Дык не крычы так громка,
браце,
Што ты вядзеш за праўду бой!
Скажы, які ты культ у хаце
Павесіў сёння прад сабой!

Віктар ЯРАЦ

Згасай, мой дзень

Згасай, мой дзень, твая пара
сваё адгаманіла.
Хай вечаровая зара
ціце на небасхіле.
Згасай, мой дзень, ты шчодрым
быў

на чэргі за віном і мясам.
Ты добра трубамі дыміў
і газам выхлупным на трасях.
Згасай, мой дзень, ты на вадзе
пакінуў з пенай адыходы,
каб чыстай хвалі анідзе
не бегчы ўслед за цеплаходам.
Цябе, мой дзень, я не кляню:
ты меў жаданні на світванні
праменнем кожнаму акну
паслаць ад сонца прывітанні.
Ты нечы ветразь напінаў
надзею крылатай
і ручаём спяваў між траў,
між дрэў, дзе ходзяць
ласяняты.

Ты — толькі міг, які ляціць,
як дробны лісцік з пушчы
вечнай.
Кагосьці ты — 'азалаціў,
а некага — ачалавечыў.

Аляксей РУСЕЦКІ

Жыві, Беларусь —

Жыві!
З пісьмёнаў, паданняў сівых
не выкрасціць праўды нікому...
Жыві, Беларусь — жыві
насуперак лёсу ліхому!

Тапталі тваё імя,
глушыліся песні й слова,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Беларусы
Мы — няздзейсненых казак
няшчасных пасерб
будзем.

Пятрусь МАКАЛЬ

Дай мне песню спавядальную

Дай мне песню спавядальную,
Лямант плошчы прыглушы,
Дай мне блізкае і дальняе,
Што стаілася ў душы.

Ці ж не самае патрэбнае —
Мне з табой, табе са мной

КАЛОНКА ЛІМАУЦА

ГОНАР МАЕМ?

Мне неяк няёмка нагадваць
значэнне слова «гонар» тым,
хто лічыць сябе людзьмі аду-
каванымі, ды яшчэ і надзеле-
нымі пэўнымі высокімі паўна-
моцтвамі. Ну а налі казаць без
падтэкста — проста ўладай. І
усё ж звернемся да тлумачэн-
ня Уладзіміра Дале, які больш
чым стагоддзе назад зрабіў вы-
вад: «Гонар — унутраная мар-
ральная годнасць чалавека...
высакаронасць душы і чы-
стае сумленне».

Навошта мне спатрэбілася
таная прэамбула? Запісаны ў
аналы гісторыі яшчэ адзін год.
Год пад знакам выбуху палі-
тычных страцей у рэспубліцы,
спробы адстаяць гонар шмат-
мільённай нацыі ў справе яе
духоўнага і культурнага адра-
джэння, у прыватнасці. Адна
словы гонар, годнасць — з
лексікону тых, у каго гэта —
штодзёны стан душы.

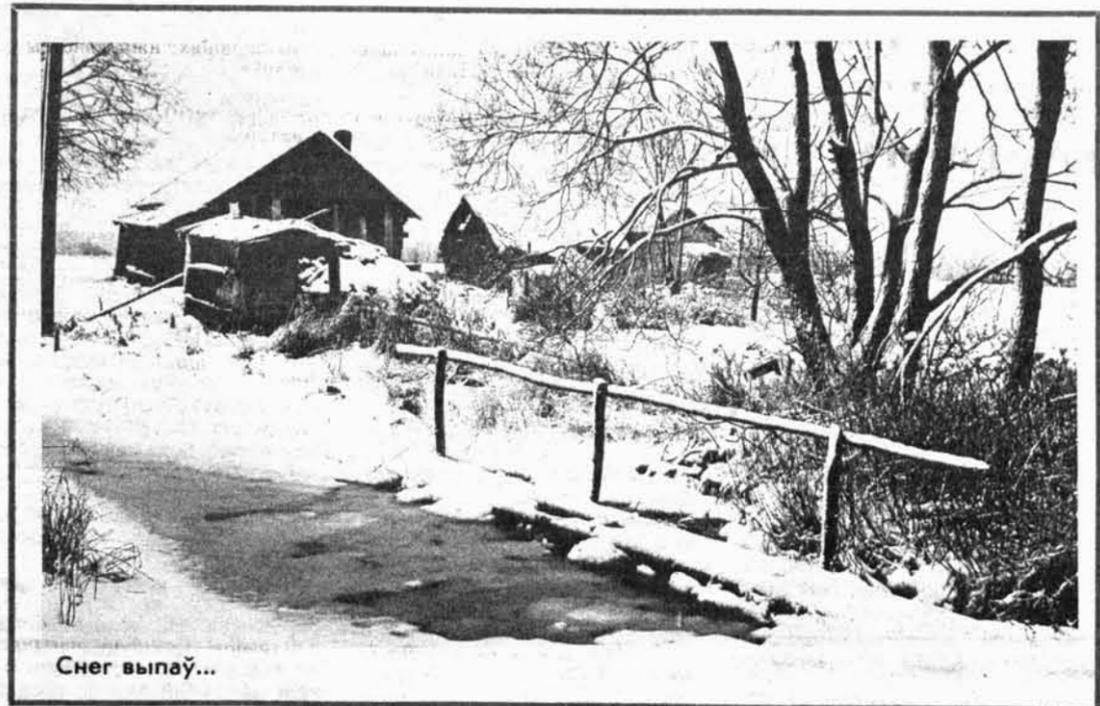
Балючы стан, бо не сакрэт,
што высокія памкненні інтэлі-
гента, які дазволіў сабе кінуць
сакраментальнае — «гонар
маю!», не з пазіцыі канстата-
цыі, а ўжо, вобразна гаворачы,
з патрабаваннем маральнай са-
тысфакцыі, і сёння натыйкаю-
ца на чынічнае маўчанне.

Перада мной — адкрыты
ліст «Замест таго, каб вітаць...»
Змешчаны 10 жніўня г.г. на
першай паласе нашага што-
днёвіка, ён, як кажуць, стра-
ліў у паветра. Адресаваны ліст
вышэйшай уладзе рэспублікі
— Прэзідыуму Вярхоўнага Са-
вета БССР. Вялікая група пісь-
меннікаў, гісторыкаў, мастакоў,
вучоных звярталася ў Прэзіды-
ум з патрабаваннем зарэгістра-
ваць адроджанне ў снежны мі-
нулага года Беларускае кра-
знаўчае таварыства. Але вяр-
хоўная ўлада, закліканая вяр-
шыць справядлівасць, нібы і не
заўважыла прынцыповай публі-
кацыі. Праўду казалі аўтары
ліста: «Немагчыма прыгадаць
другую еўрапейскую краіну,
дзе б гэтак планамерна выні-
шчалася гістарычная памяць
народа». Гонар маем, парла-
ментарый?

Культура рэспублікі ў небя-
спехы. Закон аб мовах, прыня-
ты з вялікай цяжкасцю, не
працуе. «...кіраўнікі партыі ў
пераважнай большасці як не
карысталіся, так і не карыста-
юцца роднаю моваю белару-
скага народа, што, вядома ж,
не робіць ім гонару». У дву-
коссі — цытата з адкрытага
ліста да ЦК КПБ, падпісанага
групай вядучых пісьменнікаў
Беларусі і змешчанага 5 ка-
стрычніка г.г. у «Ліме». «Каму,
якому народу служым?» —
спрабуюць высветліць у пар-
тыйных кіраўнікоў дзеячы белару-
скай культуры. Аднаму га-
зета, вядома ж, не атрымала,
дарэчы, і не спадзявалася на
яго. Як засведчыў XXXI з'езд
кампартыі рэспублікі, пытанне
«Каму, якому народу служым?»
так і засталася газетным зага-
лоўкам.

Дык што, спадары пісьмен-
нікі, «не велика честь...»?
Адкрыты ліст кандыдата ма-
стацтвазнаўства В. Ракіцкага
«Звычайная гісторыя?» («ЛіМ»,
№ 20), з якім ён звярнуўся да
намесніка старшыні Дзяржтэ-
лерадыё БССР В. Чаніна. Ад-
стойваючы свой аўтарскі го-
нар, В. Ракіцін патрабуе адка-
заць чаму перадача серыі «Тэ-
атр і час», сцэнарыстам якой
ён з'яўляўся, была неймаверна
скалечана купюрамі і такой
выйшла ў эфір. Заключны радок
ліста з сакраментальным
«Гонар маю...», здаецца, паві-
нен быў бы абудзіць у кіраў-
ніка рэакцыю ў адказ. Пальчат-
ка ж кінула... Аднак, лепшыя
традыцыі высокіх начальнікаў
мацуюцца і працвітаюць.

Я прывяла толькі тры ад-
крытыя лісты з вялікага мно-
ства надрукаваных у «Ліме»
за гэты год. Тры лісты, у ад-
каз на якія ні палеянікі розу-
маў, ні дуэлі інтэлектаў, пры-
чыпаў не адбылося. Навошта
гэта нашым ідэолагам і дзяр-
жаўным стратэгам? Навошта
чынам «свецкае» высакарол-
ства, хоць, дарэчы, такіх
спрадвек абаранялі свой го-
нар і гонар народа. У нашых
— «собственная гордость», вы-
хаваная таксама не гадамі, а
дзесцігоддзямі. Дык што, маў-
чанне — золата? Ды «чэсты к
коже не почи...» (У. Дале).
Людміла КРУШЫНСКАЯ.
рэдактар аздзела пісьмаў
і грамадскай думкі.

Снег выпаў...

АЗАРЭННЕ

Нешта здарылася неверагоднае, магчыма, не кожны мне паверыць. Напэўна, такое бывае толькі ў перадынавагоднюю ноч, калі хочацца, каб усё задуманае збылася, няспраўджанае — спраўдзілася, а немагчымае зрабілася магчымым. Азарэнне прыйшло адразу, як толькі была перагорнута апошняя старонка (не апошняга нумара) гадавой падшыўкі «ЛіМа». Я адчуў, што ў мяне прарэзаліся крылы, і я адраваўся ад зямлі, ад рэальнага турботнага жыцця, узляцеў адухоўлены толькі што згаданымі (чыталіся ж на працягу года) апавяданнямі, навіламі, абразкамі, урыўкамі з раманаў (урыўкаў з апавесцей аўтары як бы саромеюцца: раман — гэта гучыць класічна!), паэмамі, фрагментамі з іх, вершамі лірычнымі і публіцыстычнымі, філасофскімі вершазнамі, перакладамі з блізкіх і далёкіх моў, гумарэскамі і гумарынкамі (круцінкамі смеху).

Набраўшы вышыню, увяліся створанае майстрамі, і яно паўстала, як жывое, як і яны самі, выстаўшыся ў калону па чатыры: праявілі, паэты, перакладчыкі, гумарысты. Так і хочацца запрашацьна сказаць: «Усё лепшае — ЛІМУ».

Маю ўвагу прыцягнула незвычайная чарга: паважанае, інтэлігентнае, справядлівае. Не крычала, не штурхалася. Не такія, як чаргі ля магазінаў — талонныя і бесталонныя. Усплылі радкі: «Серебряные головы и строки Достоевского по редакциям носить». Асабліва падкрэслілі бы слова «серебряные», дзе там залатыя, хаця б ніжэйшай пробы; а пасля слова «достоевского» ў значэнні па таленце, па заслугах. Незвычайнасць чаргі яшчэ і ў тым, што кожны перапоўнены прафесійным гонарам, выключна свайго асобы, сваймі правамі (нярэдка катэгарычнымі і неаспрачымымі) неаднаразова выйці на сустрэчу з чытачом, адрасаваўшы яго ўсё напісанае (відаць, па правілу — чым больш, тым лепш), тым самым далікатна адціснуць маладога аўтара, якому нікавата стаяць у чарзе побач са знакамітымі і масцітымі. І тут я адчуў, што мае азарэнне змяняецца, слабеюць крылы, іду на прызымленне. Гравітацыя перамагла летуценне. А са старонак «ЛіМа» адгунуліся жыццёвае пльыню апавяданняў, вершы, зачыны раманаў і паэм, перакладныя творы нашых сяброў і несяброў, чые радкі рабіліся для перастваральніка калі не сваімі, то роднымі. Як набалела і панутнае афарыстычна прагучалі радкі М. Танка «У нашых песнях — неблагочыныя стронцы». Перадало трывогу нашых дзён балючае запытанне П. Панчанкі: «Райская імперыя. Савецкі наш Саюз. Калі ж ты скончыш песню Жабрацкую сваю? Не пацішэлі галасы твораў сярэдняга пакалення і маладзёў. Уразілі мяне радкі ленынградскага паэта пра пакуты творчасці: Нялёгка тое заўважаць, што бацька добра ўсе. Яшчэ цяжэй пісаць аб тым, што знаюць добра ўсе. Ды сама цяжка даказаць, што ўраз аслеплі ўсе. Пачнуць тады ўсё прызнаваць... але не ўсе, не ўсё!

У пераадаванні такіх цяжкіх мне так думаецца, і будучы вызначача тым, каму дарагі лёс свайго народа, яго нацыянальна-культурнае адраджэнне, яго справядлівае імкненне «людзьмі звацца, заўсёды займаць «свой пачэсны пасады між народамі». Гады згараюць, бы ў агні паленне. І неба белізна бліжэй, бліжэй. Зноў — да пра, штурхнула азарэнне: А раптам гэта ён, той верш-натхненне, Які хоць каго-небудзь зберажэ?

З такой выратавальнай місіяй высокага Слова хочацца з надзеяй углядацца ў светлы дзень Новага года, памячы пра тое, што «Солнце останавілі словам. Словом разрушвалі горады», а «кніга ёсць навалак неастылага сумлення, і больш нічога».

Такога б і нам усім!
Юрась СВІРКА,
рэдактар аддзела
прозы і паэзіі.

Удава

Як на Галгофу цэлы год хаджу я ў гэту «люксавую» стадолю. Першая закройшчыца, паспеўшы толькі абмераць мяне з галавы да ног, адразу ж пайшла замуж... Другая — па мерцы першай — парэзала мае маючае быць паліто на кавалкі і нават сфастрыгавала іх. І таксама пакінула сваю пасаду — пайшла ў дэкрэтны водпуск... З бабскіх рук перадалі мяне на рукі, нават і надта пачцівага па ўзросту ўжо, майстра. «З колішніх яшчэ майстроў!» — шпэнтам натхніла мяне сама дырэктарка атэльэ. Але і майстра пасля першай прымеркі з'ехаў. У Ізраіль.

І вось званок: «Запрашаем на прымерку».
...Вось тут, у гэтым «люксавым» бедламе, і стрэла я Раечку.

Як і заўсёды, міла, да твару апранутая. Як і заўсёды павольная, млявая. З веданнем справы мацае, камечыць у пальцах, зблізку і з адлегласці разглядае развешаныя па стэндах тканіны.

Ведаю Раечку даўно, яшчэ малою. Бацька яе — актывіст з Урчча — праводзіў некалі ў нашай Даманшчыне калектывізацыю. Няўтомны быў агітатар! Упартым, хто не з першага сходу пісаў заяву ў калгас, пагражаў усё Котласам і Салаўкамі. І каб жа толькі пагражаў...

Раечка — імя яе інакш ніж не кладзецца на мову. (Як чэхаская Д у ш а ч к а). Колькі ведаю, ужо і замужняй, калі ні стрэну — усё хварэе. Усё або лечыцца па бальніцах, або збіраецца ці толькі вярнулася з курортаў... Андрэйка — муж — уладкаваў малодшага сына ў МІМА, і яна пасля гэтага палжыла месца ў стацыянары ў лечкамісіі. А як сярэдняй даччы з зяцем Андрэйка выстараўся трохпакаёвую кватэрку ў Андрагравым завулку (у іх саміх, на дваіх, чагырохпакаёвая ў «долары»...).

То пасля навацелла, пасля такога небыту, яна адразу ж паехала адпачыць у Акскаўшчыну (які там, праўда, адпачынак у тым лесе). Ну, а калі зяць — старэйшай дачкі — Андрэйка падакхнуў, падсобіў прабіцца ў намеснікі, адкуль недалёка ступіць, як і самому цесцю, у першыя я, то тады ўжо яны ўдваіх з Андрэйкам ездзілі адпачываць. У сваім санаторыі, з акрыты м. З нават пляжам абгароджаным. Каб не швэндаліся розныя. У Соцы.

Але ў Раечкі ўсё роўна ўсё жыццё няма здароўя.
— Раечка, ты чаго тут?!
— Плятыце к весне хочу выбраты.
— Дык чаму тут? У вас жа свая гаспада?
— Ах, не кажы! — Раечка з плачам прыпадае да майго плечука. І мяне міжвольна працянае сцюдзёная, нядобрая здагадка...

— Што здарылася, Раечка?
— Андрэйка мой...
У мяне не хапае адвагі спытаць, што з ім?

...Гэтым летам меліся яны ехаць у Карлавы Вары. Вырашылі, што ёй папярэдне не пашкодзіць паўтарыць лячэнне, паляжаць (дактары яе там ведаюць) у «Крамлёўцы». Каб потым, у тых самых Варах, ужо адпачываць, лішне не абцяжарваючы сябе лекамі. Яна і паехала ў «Крамлёўку»... А ён жа зроду нічым не хварэў. Ні разу нават у бальніцы не паляжаў, як іншыя вымаркоўваюць, каб ад работ адпачнуцца. Ён ніколі ні на што не пакаліўся (усё дрыжаў толькі за яе...) Такі мужчына! Зірнеш збоку — дуб! А які ўдачлівы быў... (І яго я ведала яшчэ з райкомаўскіх камсамольскіх сакратароў. У тым яго райкоме і Раечка пасля школы пратаколы розныя падшывала.) Здавалася,

вакол яго ўсё гуло! І сам ад прыступкі да прыступкі толькі, першым уздымаўся да самай гары... І на табе: як пярун сярод яснага неба... Перад нейкай там іхняй нарадай ці пасля яе (якая цяпер ёй розніца!) зрабілася раптам кепска. І ўсё! І Маскоўскія могількі... Помніка яшчэ нават не паставілі. Але каму, апрача яе самое, у галаве той помнік?

...І вось яна — цяпер ужо ўдава — камечыць у пальцах то адну, то другую нейкія бабскія анучы.

— Плятыце хочу к весне выбраты...
Госпаді!

Маліны

З дачных анекдотаў

Хочаш насаліць суседу — пасады маліны на мяжы. Ужо яны то жыцця яму не дадуць!

З малін усё і пачалося.
— Суседка, я хутка сварыцца буду, — лагодна папярэдзіў Сусед Суседку, стоячы на мяжы і з задавальненнем назіраючы, як спрытна мільгае ў аголеных суседчых руках матыка.

— За што гэта? — выпрасталася ладная, гнуткая ў стане Суседка. Умеру адкрыты купальнік умеру адкрываў і паказваў жаночае характэрнае і поўных грудзей, і спраўных рук, і налітых звабнай сілай ног.

— За маліны. Вунь як заблі яны ўсю мяжу. І ўжо на мае грады лезуць.

— Мне мае маліны не замінаюць! — не пачула ці не пажадала пачуць у Суседывым голасе нешта цікавейшае за маліны Суседка. І, абцякава павярнуўшыся ружовай ад загару спіной да Суседавага надзелу, яшчэ з большым імпэтам налегла на матыку.

— Дык яны мне замінаюць! — абражаны гэтай гладкай ружовай спіной, узгарэў рахманым Сусед.

— То, можа, я павінна паляць нечыя грады? — не азіраючыся і не мяняючы паставы, здэкліва, з уласнае грады, азвалася Суседка. І залілася смехам, здаволеная.

Гэты нахабны смех, а яшчэ больш сама пастава дагэтуль нават і вельмі сімпатычнай яму Суседкі зусім раз'юшылі Суседа.

— Дык я!.. Я сякерай высеку ўсе твае маліны, да каліва! — не знайшоў ён іншай пагрозы, неўпрыкмет пераходзячы на «ты».
— Ха! Напалохаў! Сячы! — разгнулася Суседка і лягнула сябе па голых укормленых сцёгнах.

— Сараматніца! Зірні на сябе! — на праціўны віск перайшоў Сусед, больш за ўсё абураны гэтымі голымі суседчымі сцёгнамі. (Дзіўна — да гэтага моманту, неадночы, хоць і здалёку, ён назіраў за імі са здавальненнем...)

— А чаго мне глядзець на сябе? Ты, калі такі ўжо вялікі скармонік, адварніся і не пазірай на мяне!

Сусед плонуў і схваўся ў сваёй хаце.

Суседка зарагатала і таксама перайшла — на другую граду.

Назаўтра стаяла страшэнная спёка, збіралася на дождж. І Суседка стала пад душ. У суседзяў кругом вада грэлася на сонцы ў жалезных

бочках. У яе ж быў прыставаны нейкі адмысловы сраборысты металёвы корпус, нахшталь лётаючай талеркі. (Знаёмы аўтамеханік дагэдзіў). Наталіўшы жаданай прахалодай цела і душу, Суседка выйшла з душавой, стала на мураўцы босымі нагамі, заплюшчыла вочы і распасцерла рукі. Адала сваё здаровае прыгожае цела ўладзе гарачых сонечных промяняў. Каб загарэць усёй, як любяць казаць у такіх выпадках жанчыны.

І ў гэты якраз момант выйшаў са свае хаты Сусед...

— Бессаромніца! Такіх пад суд аддаваць трэба. За парнаграфію! — лямантаваў Сусед, не зводзячы святых абражаных вачэй з Суседкі.

— Якая ж гэта парнаграфія? — смеючыся, нават не расплюшчыла вачэй Суседка, — калі некаму коле ў

Размеркавалі ўсіх па хатах — каго на двое, а каго і больш, глядзячы, якая хата і якая гаспадыня.

Мой студэнт са сваім сябрам трапілі на кватэру да цёткі Марылі. Расказвалі потым, што раскашавалі яны там у яе, як у раі. Цётка Марыля і ранічкай, пакуль яны ўстануць, каб разам з усім сваім студэнцкім гуртам кіравацца на бульбу, нарыхтуе ім сняданак. І ўвечары — толькі пераступяць парог хаты, як на сталі і міса гарачай, толькі адцэджанай бульбы, і збанок кісллага малака, і скварада спечанага сала з яешняй...

Цётка Марыля жыла адна. І хоць была на пенсіі ўжо але, дзякаваць Богу, мелі яшчэ і сілу і дастатак. (Калгас таксама не гнуўся — добра падкідаў студэнтам харчу.) Дык і гэтых хлапчукоў,

Алена ВАСІЛЕВІЧ

НОВЫЯ старонкі

вочы, дык няхай чорныя акуляры купіць!
Прыгожая жанчына, яна ведала сабе цану.

А недзе праз тыдзень пасля той «парнаграфіі» праўленне садова-агароднага таварыства разглядала скаргу Суседа. Яго Суседка, даводзілася ў скарзе, штодня гуляе ў сваім садзе-агародзе — у яго на вачах — распранутая, як Ева. Ісцед, кажучы мовай правасуддзя, патрабаваў належнага пакарання Адказчыцы.

Старшыня праўлення, упершыню за час свае садова-агароднай улады атрымаўшы такую скаргу, развёў рукамі:

— Як, таварышы, будзем рэагаваць на такую заяву?..

І тады, не чакаючы, каб яго апырэдзілі, устаў адзін з праўленцаў у тым садова-агародным таварыстве. Устаў, падкруціў чорнага вуса, прыжмурыву гарачае вока і, зірнуўшы на Адказчыцу, з такой прамовай звярнуўся да высокага суда:

— Калі ўжо такая склалася крытычная сітуацыя, таварышы, то я гатовы памагчы нашаму праўленню прыняць такое рашэнне, каб нікому не было кепска, каб ніхто не застаўся ў крыўдзе... З вашай агульнай згоды, таварышы, я даю сваю асабістую згоду памяншаць надзеламі з Ісцедом, так сказаць, аўтарам скаргі, якую мы тут сумесна з вамі разглядаем сёння... Няхай сабе ён перабіраецца на мой надзел, а я перабіраюся на яго. У суседзі, так бы мовіць, да гэтае яго Евы...

Добра пасмяяўшыся, садова-агароднае праўленне аднагалосна ўзяло рукі за прапанову мудрага.
Не, адзін, праўда, устрымаўся: Ісцед.
А сама Ева? Яна ўзяла абедзве рукі.

Парыжскія эцюды

Слівы з Парыжа

Студэнтаў, як і штогод, на ўвесь верасень, адправілі на бульбу ў калгас. Першакурснікам, залічаным у студэнты і не працягным яшчэ скепсісам старэйшых курсаў, і бульба і калгас... на гэтым часе здавалася мала што не ганаровай каранацыяй. Яны гатовы былі не толькі выкапаць бульбу, у іх хапіла б імнэту пералаваціць і ўвесь калгасны палетак.

як яна іх звала, пініла, як сваіх.

Аднаго разу, у нядзелю выкапаўшы вызначаную колькасць бульбы раней — раней і дадому з поля пайшлі (з дазволу, вядома, калгаснага брыгадзіра). Дадому? А чым не дом быў маім, напрыклад, у цёткі Марылі?.. А тая, прындзеленая, сядзела на ганку, — балазе надвечорак стаяў сухі і цёплы — адначывала. А каля яе стаяў кош сліў. Вялізны кош! Мой сын казаў, у нас, на Случчыне, ён такіх не бачыў... Не, плялі і ў нас вялізныя кашы. Часцей з вецкамі. І трымалі звычайна ў іх сушаныя на зімку сыры і каўбасы. Ад катой. Або ссыпалі сушаную садавіну і вецкам — гэтакім жа плеценым, лазовым — усё роўна як на замочак маленечкі замыкалі. Наш дзядзька Мікалай умеў у такіх кашах прыбраць вельмі ж адмысловыя, хітрыя нейкія зашчапачкі. Яны то не надта і патрэбныя былі: ад каго было замыкаць на ўласным гарышчы ўласныя каўбасы, ці сыры, ці сушаную садавіну? Але ж майстарства, артыстызм, талент сялянскіх рук вымагалі такой гульні... Куды ўсё сплыло? Знікла? Спяляледа?

Цяпер я не адважваюся казаць у нас плятуць кашы... У нашай сённяшняй Даманшчыне, я не ведаю, колькі чалавек засталася, хто здольны сплесці кош на бульбу, на агуркі ці якую яшчэ высковую буйную сypчучую — гаспадарчую патрэбу. Ужо не кажу пра кошы адмысловыя — лазовы, гаркаваты, пахучы — ёмкі, зручны хадзіць у грыбы. Ці зусім маленечкі, як пёрка лёгенькі — малому дзіцяці на ягады...

Памірае, назаўсёды пакідае вёску яе штукарскае ўмельства. На вечны слячын неўпрыкмет кладуцца а пошнія рукі, што стварылі некалі па любой ахвоце столькі непаўторнага характэрна і добра на зямлі.

...Цётка Марыля, прындзеленая, сядзіць на ганку побач з вялізным кашом сліў...
— Сядайце, мае хлопчыкі, ды ешце слівы, — узрадавана, нібыта яна сядзела і толькі іх чакала, кажа цётка Марыля. — Вельмі ж салодкія слівы. Як цукар!

Хлопчыкаў доуга ўпрошваць не трэба. Тут жа — адзін з аднаго боку, другі з другога — абеслі цётчын кош — і пайшло дзела!

— Ну, што? — глядзячы на іх спрыт, цешыцца дэтка Марыля. — Гэта ж дачка сёння прывезла з Парыжа.

У хлопцаў — у аднаго і ў другога — засела ў горле па костачцы.

— З Парыжа?!

— Ну, але. Кажы, наспраціла брыгадзіра, той даў каня, дык яна ўшчаміла яго ў калёсы, ускінула кош і прытархцела. Бо як бы яна такую дарогу з гэтакім кашом тузалася б?

Хлопцы ашалела пераглынуліся: ушчаміла каня ў калёсы... прытархцела з Парыжа... з кашом сліў...

— Колькі ж яна ехала?

— Ды ў паўдня ўжо была тут.

— А што, ваша дачка ўжо даўно жыве ў Парыжы?

— Дзіва што даўно! Дзеўчыну ўжо аддала замуж. І хлопец другі год як служыць у салдатах.

— А што яна сама там робіць... у Парыжы?

— Што ж яна там рабіць-ме? Даяркай ужо мо гадоў з дваццаць як.

— Даяркай — у Парыжы?!

— Ну, а кім вы думаеце, яна там будзе рабіць. Артысткай ці міністрам?

— А калі ж яна вернецца назад... у Парыж?

— Калі? А колькі там тае язды на возе. Яна, пэўна, ужо дома набылася. Сем вёрст — гэта дарога, — як праўдзю звычайную паездку кажы дэтка Марыля.

І толькі цяпер даходзіць да хлопцаў!

— Дык гэта вёска ў вас так завецца — Парыж?!

— А няго ж, — узнімаецца з месца дэтка Марыля, — вы, мае хлопчыкі, не глядзеце на мяне, ешце слівы. Гэты кош не хутка ўходзіць. Дачка казалі, яшчэ прывязе, калі ўломіць брыгадзіра, калі каня агорае...

Хлопцы трымаюцца за жылаты: слівы з Парыжа!

СУВЕНІР З БЕЛАРУСІ

Негр Рудольф пяць гадоў назад прыехаў з Конга вушчца ў Ленінград. Там, у Ленінградзе, ажаніўся з аднакурсніцай з Беларускага Койданава і гэтым летам пасля гасцявання ў цешчы ехаў на рэшту канікул у Парыж.

— Купіць шмоткі, — Рудольф дасканалы авалодаў нашай мовай.

А «шмотак» трэба нямала: Таісе — жонцы і дзецям: Мішэлю, Олі і Жан-Полю...

Як і ўся амаль мінская студэнтка Афрака, Рудольф, калі прыежджае ў Мінск, таксама абавязкова наведвае нашу сям'ю. Па-першае, візіт ветлівасці. А па-другое, на гэты раз у нас яму, як ідэе, будзе зручна спакавацца перад дарогай у Парыж. Патрэбныя рэчы ўзяць, а не вельмі патрэбныя пакінуць да часу. І ўвогуле...

— У вас, мама, я как дома.

«Мама» — так Рудольф звяртаецца да мяне. Так завуць мяне, як прыходзяць да часу, усе яго чарнаскурыя афрыканскія землякі. І нават Сарыману — Саню з Інданезіі — я таксама «мама»...

— У вас мне, мама, харашо! — запэўняе мяне Рудольф.

І што гэта менавіта так, і не іначай, тут жа даказвае сваімі нязмушанымі паводзінамі. Два велізарныя, як кантэйнеры, чамаданы расчыняюцца пасярэдзіне пакою, і ўсё, што мае быць узятым у дарогу, вытрасаецца проста на падлогу, на дыван.

Рудольф робіць канчатковую рэвізію сваім сувенірам — усяму, што можа зацікавіць «з Саюза» — ведае ён — Францыю. І ў прыватнасці, Парыж.

Ну, вядома, не буду ж я стаяць над Рудольфавымі кантэйнерамі і глядзець, як ён пакуецца...

— Мама, харашо? — неўзабаве кліча мяне з кухні Рудольф, і сам ідзе мне на сустрэчу.

З велізарным кусішчам тоўстага, як лава, сала ў руках.

— Куды гэта ты? Няўжо ў Парыж?!

— Да! В Парыж. Беларускай сувенір! — бліскае бянкамі вачэй Рудольф. — Это мне мама (гэта ўжо мама жончына) в Койданава дала. «Бери, Рудольф, в Париже, говорит, такого сала не найдешь!»

Дзіва што не знойдзеш.

— І што ж ты будзеш рабіць там, у Парыжы, з гэтым салам?

— Как, мама (гэта значыць, ужо зноў я), што? В отеле отрежу кусок (Рудольф рукой паказвае мне, як ён адкавеліць сабе гэты кавалак сала), закажу в номер хоть десять стаканов чаю — и не надо обеда, не надо ужина. Сколько франков сэкономлю! Сколько шмоток жене и детям куплю!

Гэтым сваім камерцыйным заходам з «беларускім сувенірам» у Парыжы Рудольф цешыцца, як дзіця.

— Божа, у які час мы жывём! Якая несусветная асіміляцыя... Негр з Афрыкі візе ў Парыж сала з Беларусі!

— А што, мама, — харашо! Чорны, як навакаваны, Рудольфаў твар зьяе ад захаплення.

RENDEZ-VOUS

Расказваў Селестэн пра выпадкі ў парыжскім кафэ. Зайшоў ён аднойчы выпіць кубак кавы. Сядзіць, не спячаючыся п'е, праглядае газету. Ёсць час. За суседнім столікам monsieur — ужо ў гадах, сівізна на скронях. Відно, неруецца: увесь час пазірае то на гадзіннік на руцэ, то на дзверы. Некага чакае... Нарэшце, прыкметна ўзрушаная, ружовая і ад хуткай хадзі, відаць, і ад зімовага замаразку, паказваецца ў дзвярах madame. Відавочна, на многа маладзейшая за monsieur, прыгожая, спакуслівая — парыжанка з галавы да ног... Madame імкліва кіруецца да століка Селестэнавага суседа. Monsieur, як юнак, усхопліваецца з месца. Абое ўзрадавана абменьваюцца лятучым пацалункам. Madame сходу ўсё тлумачыць:

— Прости, милый! — паруску! — Никак не могла вырватся. Я ему и то, я ему и это... Придумала, наконец, что мне необходимо к врачу... И вот — я с тобой!

— Ах, милая, я думаю, што ты ўжо не прыйдзеш... — адказвае таксама паруску monsieur і пяшчотна цалуе руку ў madame.

Любоўнікі. Рускія.

Сядзець побач і слухаць іх любоўны дуэт, разумеючы усё да слова і ведаючы, што самі гэтага яны не ведаюць, вядома ж, няёмка, непрыстойна.

І Селестэн хутка далівае сваю каву і ўстае з-за свайго століка.

— Простите... — абыходзячы столік любоўнікаў, паддаўшыся інерцыі іх моўнага патоку, сам таго не заўважаючы, таксама паруску прамаўляе Селестэн.

Любоўнікі нямеюць!

Негр і — «простите» — у парыжскім кафэ. І, як яны, паруску?!

У Селестэна не хапае адвагі азірнуцца на іх.

Анекдоты Р. Р.

— запісаныя і друкуюцца з дазволу апавядальніка

БОГ СТВАРЫЎ СВЕТ

— Адаў я шпць штаны краўцу-прыватніку. Майстар класны, а галоўнае — дакладны. Калі прыйсці забіраць? Можна праз тыдзень. Прыходжу праз тыдзень — не гатовыя. Яшчэ праз тыдзень прыходжу — не гатовыя зноў. Увіяце сабе — і яшчэ праз два тыдні штаны не гатовыя і канец!

Што рабіць? Усчынаць сварку? Але гэта не ў маіх прыцыпах. Чалавек сам павінен разумець.

— Слухайце, Навум Львовіч, — кажу я краўцу. — Бог стварыў за сем дзён свет. А вы мне штаны паўгода шыецца. Што можна на гэта сказаць?

— Бог стварыў за сем дзён свет! — ускідае рукі ўгору кравец. — Вы азірніцеся толькі на гэты свет! Хіба гэта свет? Гэта ж — уй! — а не свет. А зірніце на мае штаны. Не, я кажу, вы на мае штаны зірніце! Вы ж будзеце іх насіць і будзеце ўвесь час думаць, што гэта ў вас свята, а не штаны! А вы мне — Бог стварыў свет...

ДОШКА ГОНАРУ

Розу Мэер, лепшую швачку на фабрыцы, тады, калі яны нам яшчэ скрозь свяцілі, вылучылі ў «маякі». Загадалі схадзіць у цырульню зрабіць прычоску. Роза надзела самае лепшае сваё плацце, абула на шпільках туфлі (яны ціснулі ёй не толькі ногі, а нават сэрца). І гэтак яе сфатаграфавалі, каб павесіць на Дошку гонару. І раптам нехта асабліва пільны з прафкома ўспомніў яе прозвішча!

— Роза, Голда ж таксама Мэер!

А ў нас у тэатры якраз адносіны з адміністрацыяй Голды Мэер сапсаваныя былі ўшчэнт!

— Ну дык і што, што Голда — Мэер таксама? — Розу Мэер не так проста было збянтэжыць ці запалохаць.

— Дык як жа цябе з такім прозвішчам ды на Дошку гонару?

— Дык можа, хто ў прафкоме мне пазычыць прозвішча? — пытаецца ў сваю чаргу Роза Мэер.

— А ты памянай прозвішча! — падае Розе парад нехта вельмі разумны.

— Я буду мяняць сваё прозвішча?! Можна, яшчэ хто чаго ад мяне захоча? Эtot номер не пройдзе! Няхай сваё прозвішча мяняе старая імперыялістка. А я, камуністка, сваё савецкае прозвішча мяняць не збіраюся! Гэта кажу вам я — Роза Мэер!

Так і павесілі яе на Дошку гонару: Роза Мэер!

«ХАЧУ ВЫСТУПІЦЬ»

Усе ўсюды цяпер пішуць, выступаюць у газетах, на мітынгах, па радыё, па тэлебачанні...

Прышоў на тэлебачанне Рабіновіч.

— Я хачу таксама выступіць па тэлебачанні!

— Пра што ты будзеш гаварыць?

— Пра тое, пра што і ўсе... — Але ж у нас план. У нас праграма. Усё распісана да гадзіны, да хвіліны...

— Мне не трэба гадзіны! Мне хвіліны нават не трэба.

— А колькі ж табе трэба?

— Мне адно толькі слова сказаць. Але, каб і я, як усе людзі, па тэлебачанні выступіць.

— Ну, давай адно слова.

Рабіновіч схопіў з рук вядучага мікрафон:

— Гвалт!

ПОЛЬСКІЯ АБРАЗКІ

У другой палове верасня я з групай студэнтаў факультэта прыродазнаўства наведаў Польшчу. Уражанні ад гэтага падарожжа і з'явіліся асновай гэтых нататкаў.

АСВЕНЦІМ

Пад шклом дзве тоны жаночых валасоў. Дзве тоны з тых сямі тон, што знайшлі савецкія салдаты ў дзень вызвалення канцлагера.

Колькі ж важаць мае валасы, альбо валасы маёй жонкі, ці той бялявай дзяўчыны...

Дзіцячыя боцікі, соскі, драўляныя ногі інвалідаў, горы зубных шчотак, вакса амаль з усёго свету...

Камеры памерамі 0,9x0,9 м, у якой стаялі ўсю ноч, задыхаючыся, чатыры чалавекі пасля 15—16 гадзін рабскай працы. Уся віна іх была ў тым, што на нейкае імгненне затрымалі на галаве шапку пры сустрэчы з капо. Няўжо гэта ўсё рабілі людзі?

Наша кіраўніцтва адзначае: «Вось якраз разам і савецкія, і польскія, англічане і немцы!» Так, чутны руская, польская, нямецкая, англійская мовы. Зараз мы тут разам. Разам былі тут і раней людзі розных нацый. Але адны палілі ў пры-

стасаваных для гэтай справы печы другіх і выкармстоўвалі попел на ўгнаенне. Я бачыў тканіну, вырабленую з чалавечых валасоў, былі вырабы з чалавечай скуры.

Хто ж былі яны, гэтыя фашысты? Звяры, мутанты? У глухой вёсцы Пяскі на Гродзеншчыне, так далёка ад Асвенціма, я зноў успомніў пра фашыстаў, пабачыўшы маладога ударлявага хлопца з татуіраванай фашысцкай свастыкай на руцэ. Кажуць, што не так даўно яго выпусцілі на амністыі. Відаць, хлопец вырашыў насіць гэты знак усё жыццё...

Што гэта? Вар'яцтва, несвядомасць, выклік? Што б ні штурхнула гэтага хлопца на такі ўчынак, мне ўсё адно стала жахліва... Можна, гэта ён, альбо яго сябры глуміліся над магіламі савецкіх салдат, помнікам Леніну ў Гародні? Хто ведае... Няўжо мала кожнага чацвёртага, а дзе і кожнага другога беларуса, якіх збраў фашызм, няўжо нехта хоча яшчэ раз запаліць печы Асвенціма?

Тут гандлююць галоўным чынам мастакі, нумізматы, аматары народных вырабаў. Але вельмі адна «вітрына» спыніла мяне, як сцэбанула: чалавек гандлюе ордэнамі і медалямі Савецкага Саюза. Тут і «Айчынай вайны», і «Слава» розных ступеняў, і медалі — ад «За адвагу» да «За вызваленне Варшавы». Пытаюся: «А дзе пан узяў усё гэта, можа, сваё?» Чую адказ на польскай мове: «Не, набыў, былі тут расіяне, прадавалі». Нехта прывёз і прадаў усё гэта. Прадаў разам з бляшанкамі «кількі ў тамаце», фотаапаратам «Зеніт», халвой, пліткамі шакаладу, аплаткамі вальдолу, прасамі, каваркамі, пральным парашком і інш. «Рыначная эканоміка»? А, можа, мязотнасць? Нехта аддаў сваю кроў, а можа, і жыццё за тры злотыя, што вырочыць гандляр за ўзнагароды дзеда, бабулі, бацькі, брата, сястры, сваяка, проста Чалавека.

кава, Прагі, Вашынгтона.

Я склаў анкету з двух пытанняў: «1. Што вам спадабалася ў Польшчы? 2. Што вам не спадабалася ў Польшчы?» На першае пытанне амаль усе адказалі аднолькава: «Высокая культура». Слава Богу, што хоць гэта мы зразумелі, што такі клопат маюць мае студэнты.

Пан дэкан паказвае нам свой факультэт. У будынку з дванаццаці паверхаў (маецца яшчэ два лабараторныя карпусы) займаецца 600 студэнтаў. Працуе шэсць кафедраў, выдаецца чатыры часопісы. У атэлі ўніверсітэта, які знаходзіцца на ўскраіне Катовіц, у малаўнічым парку з сажалкамі і заалагічным садам, кожны з нашых студэнтаў атрымаў асобны пакой. Я, як, мабыць, і многія з маіх суайчыннікаў, ужо стаміўся ад такіх параўнанняў: «Вось, у іх так, а ў нас?» Але што зробіш. Як кажуць, факты — рэч упартая!

Вучоныя і палітыкі зараз спрачаюцца аб тым, што лепш: «шокавая тэрапія» альбо ідэі Шаталіна, Абалкіна і інш. Я геолог, аб'ект маіх даследаванняў існуе амаль 5 мільярд гадоў, яго гісторыя зараз толькі на сярэдзіне свайго жыцця. Але што б нам ні прапанавалі, хачу, каб не забыліся на адно слова: «Культура, культура, культура!» Без яе ўсе нашы намаганні будуць марнымі.

Б. ГУРСКІ,
прафесар, загадчык кафедры фізічнай геаграфіі Мінскага педінстытута імя М. Горкага.

Ганарар за публікацыю аўтар пераводзіць на рускую Беларускага фонду культуры.

Сцяпана Барысавіча Купрэічыка забралі двойчы. Упершыню — у 1934-м, калі адмовіўся ісці ў калгас. Не адзін ён тады пацяпеў (сям'я жыла на Магілёўшчыне — у вёсцы Буда-Цялянская Асіповіцкага раёна): забралі ў НКУС роднага і стрыечнага братаў, пацярпелі і людзі з суседніх вёсак. Купрэічыка, праўда, праз два гады выпусцілі. Крымінальная справа, па якой ён тады быў асуджаны, была спынена Вярхоўным судом БССР па пратэсту пракурора рэспублікі.

рэйчык памёр ад запалення лёгкіх у 1943 годзе. А праз месяц атрымалі яшчэ адну паперу — пісьмо.

«Добры дзень, мая дарагая сям'я, калі жывая і здаровая мая жонка паважаная і дзетка, якіх я ўжо і не ведаю. Ці жывая мая дарагая матуля, мая сястра, мой брат Ваня?»

Паведамляю вам, што я жывы і здаровы, знаходжуся ад вас у 10 тысячах кіламетраў на дальгагу ДВ Д.В.К. Пісьмо вам я пішу пасля вайны — яно першае, бо перапіска нам забаронена. Гэта ж я перадаю з ча-

ідуць пачкамі, але толькі на парукі камуністаў.

Мой адрас: дальгаг НКУС, г. Ніколаўскае, лагер 5, Купрэічык. Перадаць начальніку лагпункта.

Цалую моцна ўсіх і чакаю ад вас свабоды. Ратуйце — інакш я тут застануся па жыццёва. І яшчэ: не лічыцеся з выдаткамі, бо грошы ў мяне ёсць, 59 тысяч рублёў. Паслаць іх нам нельга, а калі прыеду, то ўсё папоўню. Калі што і прадаць на мяне даўдзецца, то адкупім. Прыеду не з пустымі рукамі, ды і рэчы ёсць добрыя. Прашу,

рылі аб тым, што Сцяпан Барысавіч, пэўна, памёр.

— А летась, — расказвае Эдуард Сцяпанавіч, — быў у старэйшай сястры (яна так і жыве ў Асіповіцкім раёне), яна парала напісаць куды-небудзь яшчэ: можа, магіла знойдзецца? А і праўда, раптам хто што ведае з тых, хто там разам з ім тэрмін адбываў і вызваліўся? Хоць бы месца паказалі — самалётам паляцелі б туды, на Далёкі Усход.

Прачытаў Эдуард Сцяпанавіч аб стварэнні на Маладзечаншчыне камісіі па рэабілітацыі, звярнуўся туды па дапамогу. Падключыўся Маладзечанскі аддзел УКДБ, але канцоў адшукаць, як кажуць, не ўдалося.

— Мы хацелі б знайсці хоць бы месца пахавання бацькі, — працягвае Эдуард Сцяпанавіч. — Хоць бы помнік які паставілі. Ці грошы ўнеслі б на агульны мемарыял, абеліск. Ды і другое крыўдна: многія газеты змяшчаюць на сваіх старонках спісы загінуўшых у сваім раёне, горадзе. У бацькі ж, па сутнасці, нават добрага імя няма. Адзіная памяць — гэта пісьмо, ягонаю рукою напісанае. Ведаць бы, дзе ён памёр... Чалавек жа жыве гэтулькі, колькі помняць пра яго, колькі на магілу ходзяць...

З 1957 года Эдуард Сцяпанавіч жыве ў Маладзечне. Пасля службы ў арміі трыццаць гадоў працуе ў будаўнічым трэсце №5. Увесь гэты час рабіў нейкія спробы, каб знайсці хоць нейкія звесткі пра бацьку. Але не будзе, на жаль, добрага канца ў гэтай гісторыі — мінуўшына добра ўмее захоўваць свае тайны. Асабліва, калі самі людзі гэтаму дапамагаюць.

«...Вышук я атрымаў ад вас, але не маю права нічога паведамляць. Усё гэта робіцца толькі нелегальна, па блату. Як я хачу бачыць сваю родную сям'ю і сваіх дзетак. У вёсцы звестак пра мяне не распаўсюджваюць, вядзіце справу толькі з камуністамі. Але яшчэ раз прашу: вядзіце справу з ваеннымі, так больш будзе карысці для мяне.

Калі даб'ецца якога-небудзь дакумента, то пашліце каштоўным пісьмом на зацвярджэнне ў Маскву, у Міністэрства.

Яшчэ раз прашу, родная мае, каб памагілі мне выйсці адсюль. Але толькі прасіце камуністаў-афіцэраў. І тайна, каб вёска ведала менш...»

Д. ХАРЫТОНАУ, г. Маладзечна.

«ПАШУКАЙЦЕ ЧАТЫРОХ КАМУНІСТАЎ...»

Вось толькі здарылася гэта... 26 верасня 1958 года. Праз дзень пра гэта паведамілі Сцепанідзе Рыгораўне Купрэічык, жонцы незаконна асуджанага. Яшчэ праз дзень Вярхоўны суд рэспублікі С. Б. Купрэічыка рэабілітаваў (хоць даведкі сям'я не мае і цяпер).

Звычайная гісторыя. Ну каго, скажыце, сёння гэтым здзівіш?

У 1937-м Купрэічыка арыштавалі зноў. На гэты раз надоўга. След мужа, бацькі траіх дзяцей, праз нейкі час згубіўся. Малодшы сын бацьку ўжо не бачыў, таму што забралі галаву сям'і ў жніўні 1937-га, а нарадзіўся маленькі Эдзік у сакавіку 1938-га.

Недзе ў 1946-м, як і многія, пачалі пісаць па розных інстанцыях, спрабуючы знайсці месца знаходжання бацькі і мужа. Рознае адказвалі сям'і Купрэічыкаў. Большай часткай раілі звярнуцца ў Вярхоўны суд, у Міністэрства ўнутраных спраў рэспублікі, у пракуратуру вобласці, па месцы арышту. Але аднойчы прыйшоў больш-менш канкрэтны адказ. З Упраўлення выпраўленча-працоўных лагераў напісалі, што са станцыі Ярэва С. Б. Купрэічык у 1943 годзе адбыў у рабочы пасёлка Савецкая Гавань Приморскага краю.

Напісалі туды. Афіцыйная папера ў адказ сведчыла, што грамадзянін С. Б. Куп-

лавекам, які адсюль вызваліўся і едзе дадому. Перадаю пісьмо яму, каб ён укінуў яго (сам ён з Алтайскага краю).

Дык вось, мая дарагая сям'я, цяпер я вам пішу падрабязна ўсё. Калі атрымаеце маё пісьмо, то не давайце яго нікому чытаць...»

Жывы, значыць!

«...Калі вы жывыя і не забыліся пра мяне, то пашкадуйце мяне, таму што адсюль можна вылезці. Чалавека, з якім перадаю пісьмо, вылучыла жонка. Прашу і вас са слязьмі: не палічыцеся, выратуйце ад жахлівага жыцця. Пашукайце чатырох камуністаў (не ніжэй, чым з пяцігадовым стажам у партыі), каб яны ўзялі мяне на парукі. Там у вас блізка вайсковы гарадок, ёсць знаёмыя вайскоўцы. Лепш, калі нават будзе афіцэр.

А можа, дарагая Стэфэчка, ты выйшла замуж, і я табе непатрэбны — хоць і не веру ў гэта, тады прашу сваіх дзяцей, каб яны пашкадавалі бацьку і папрасілі камуністаў, як веруючы прасіць Бога. Працую ў лесе, работа вельмі цяжкая, а на правай руцэ яма двух пальцаў — указальнага і вялікага. Набыў сабе добрыя спецыяльнасці: я шафёр, кіна-механік і першай рукі фатограф, на ўсё маю пасведчанні. Але прашу вас не пакінуць маёй просьбы — калі ж знойдзеце каго, то паспашайцеся да і красавіка. Пра гэта начальства мне сказала па сакрэту. І людзі адсюль

дарагая жонка, браты, сёстры, дзеці мае, маці: пашукайце камуністаў...»

Дзеці малыя, маці — калгасніца. Сунуліся туды-сюды — безвынікова. Пісаць куды-небудзь проста спалохаліся: невядома яшчэ, што з гэтага атрымаецца, каб горш не было. Толькі пасля смерці Сталіна паслалі першы запыт. З Упраўлення выпраўленча-працоўных лагераў паведамілі, што «Купрэічык Сцяпан Барысавіч, 1910 года нараджэння, адбываючы меру пакарання ў выпраўленча-працоўных лагерах Хабарускага краю, памёр 18 лістапада 1943 года.»

Цяжка мець на руках пісьмо ад чалавека і чытаць адсюль сухія адказы пра тое, што ён памёр. У 1958-м, нагадаю, паведамілі аб рэабілітацыі С. Б. Купрэічыка, але ж пасля першага арышту! Заявы жонкі, амаль дарослых к таму часу дзяцей перасылаліся з адной інстанцыі ў другую: пракуратуры, суды, выканкомы, органы ўнутраных спраў гулялі ў нейкую дзіўную гульню.

Малодшы сын — Эдуард Сцяпанавіч — пісаў прыкладна да 1962 года. Надзеі не губляў, нягледзячы на стэрэатыпныя адказы. Нарэшце стала зразумела, што шанцаў практычна няма: неабходна было ўлічваць узрост бацькі, умовы ўтрымання знявольных у лагерах. Сваёйкі, блізкія ўсё часцей гавя-

Уходзілі на фронт і в ізнанне нашы деды, отцы і дзурья... Этог марш, эту боль и страдания никогда забывать нам нельзя.

Прощай, край родной, они — всегда с тобой: кто в Магадане, кто в Казахстане, кто под знаменами шел в бой...

Пётр КОСТЮКЕВИЧ.

г. Петрозаводск.

Прощание Славянки

Павлу Ивановичу ПРУДНИКОВУ

Было раннее утро прохладное, зшелон уходил на восток, — и раскинулась даль неоглядная, а маршрут и суров, и далёк.

И беда покатила дороною, потухали вдали огоньки.

Только рельсы звенели тревоною, да мелькали охраны штыки.

А решетки вагонов столыпинских даже души собой оплели. Были лица в ту пору безликими, а другими и быть не могли...

Поработали «черные вороны»: стало в камерах тесно «врагам», — и вагоны в далёкую сторону повезли их к другим берегам.

Обрывались минуты вечальные и дрожал каждый звук навесу, а мелодия марша прощального на ходу вышибала слезу.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и Совета Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ, Віталь ТАРАС — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел інфармацыі: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

31 снежня па 6 студзеня 1991 года

31 снежня. 10.50

«ЧАША НЕАДПІТАЯ».

Перадача прысвечана жыццю і творчасці М. К. і А. І. Рэрыхаў. Гледачы пазнаёмяцца з іх разважаннямі аб месцы і ролі мастацтва ў духоўным узбагачэнні чалавека.

31 снежня. 17.45

«ТАЛЕНТЫ І ПАКЛОННІКІ».

Сустрэча з М. Міхалковым, Л. Дуравым, Б. Хмяльніцкім і іншымі мастацтва, рэжысёрамі, дзеячамі мастацтва — удзельнікамі кінафестывалю «Сузор'е-90».

31 снежня. 19.25

«ЗАПРАШАЕМ НА ВЯЧОРКІ».

Выступаюць фальклорныя ансамблі вёсак Дуброва і Астражанка Лельчыцкага раёна.

31 снежня. 22.50

«АКАДЭМІЯ СКАМАРОХАЎ».

Навагодняя забаўляльная праграма.

4 студзеня. 19.25

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ. «БУГ».

Літаратурна-мастацкі часопіс прапануе сустрэчы з сям'ёй народных майстроў Яўгенам і Галінай Саламянкамі з Баранавіч, юным паэтам Максімам Шчурам з Брэста, пярляром з Пружаншчыны Міколам Папокам.

4 студзеня. 20.20

ГАВОРЫМ ПА-БЕЛАРУСКУ.

Урокі А. М. Белакоза. Заняткі адбудуцца ў музеі льну.

4 студзеня. 21.45, 5 студзеня. 21.50

Прэм'ера чатырохсерыйнага мастацкага фільма БТ паводле аднайменнага рамана Э. Ажэшкі «Хам».

Аўтар сцэнарыя А. Зайцаў, рэжысёр-пастаноўшчык Д. Зайцаў, рэжысёр С. Шульга, апэратар У. Спольшкаў.

Галоўныя ролі выконваюць Ханна Дупоўска і Генадзь Шкуратаў.

5 студзеня. 14.20

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ».

6 студзеня. 16.40

СВЯТА Ф. СКАРЫНЫ У ТАЛІНЕ.

А Б Ў В Ў

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

аб'яўляе конкурс на заміячэнне пасады дацэнта кафедры майстэрства акцёра (2).

Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы падаваць на імя рэктара інстытута на адрас: 220600, ГСП г. Мінск, Ленінскі праспект, 81, аддзел надраў. Тэл. для давадан — 32-77-34.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.
Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.